Şafakta Ayrılık

GLORIA LISÉ

İngilizceden Çeviren: Sevda Deniz Karali

AYRINTI

GLORIA LISÉ

Avukat, profesör, müzisyen ve yazar. 1961 yılında Arjantin'in kuzeyindeki Salta bölgesinde doğan Lisé, Isabel Martínez de Perón hükümetine yapılan darbe sonrası askeri cunta iktidara geldiği sırada 15 yaşındaydı. Lisé'nin, babasının hayatını anlattığı *Con los Pies en el Escenario* adlı başka bir kitabı daha vardır. Şu an Salta Üniversitesi'nde profesörlük ve üniversite avukatlığı yapan Lisé kocası ve çocukları ile Arjantin'de yaşamaktadır.

Ayrıntı: *1299*
Edebiyat Dizisi: *241*

Şafakta Ayrılık
Arjantin'in Kirli Savaşı'na Dair Bir Roman
Gloria Lisé

Kitabın Özgün Adı
Departing at Dawn
A Novel of Argentina's Dirty War

İngilizceden Çeviren
Sevda Deniz Karali

Yayıma Hazırlayan
Handegül Demirhan

Son Okuma
Hazal Uzuner

Originally published in the English language under the title
Departing at Dawn Copyright ©2005 by Gloria Lisé
No part of this book may be reproduced, in any form without written permission from the publisher.
Published by arrangement with The Feminist Press via AnatoliaLit Agency

Türkçe yayım hakları AnatoliaLit Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Patricio Suarez / Eye Em / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No: 9/Z
Merkez Köyü / Merkez Bucağı / Beylikdüzü / İstanbul
Tel.: (0212) 875 48 86-87 Fax: (0212) 875 48 88
Sertifika No.: 34011

Birinci Basım: *Nisan 2019*

Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-373-4
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Fax: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

t itter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Gloria Lisé

Şafakta Ayrılık

Arjantin'in Kirli Savaşı'na Dair Bir Roman

AYRINTI

EDEBİYAT DİZİSİ SON ÇIKAN KİTAPLAR

BİR SON DUYGUSU / *Julian Barnes*
HAYAT DÜZEYLERİ / *Julian Barnes*
MUTSUZLUK ZAMANLARINDA MUTLULUK / *Wilhelm Genazino*
KIRIK KÖŞELİ İLKBAHAR / *Mario Benedetti*
GECELERİ DAİRELER ÇİZEREK YÜRÜRÜZ / *Daniel Alarcon*
BİR BUĞDAY TANESİ / *Ngũgĩ wa Thiong'o*
İSTİSNA / *Christian Jungersen*
ORBITOR / *Mircea Cărtărescu*
KAYBOLUYORSUN / *Christian Jungersen*
İÇERDEKİLER / *Victor Serge*
TİBET ŞEFTALİ TURTASI / *Tom Robbins*
BAHAR / *Sabine Adatepe*
CHE'NİN BİRLİĞİ / *Carlos Gamerro*
EFENDİNİN GÜZELİ / *Albert Cohen*
FRANSIZ SAVAŞ SANATI / *Alexis Jenni*
ARADAKİ NEHİR / *Ngũgĩ wa Thiong'o*
BEDENİN GÜNCESİ / *Daniel Pennac*
ZAMANIN GÜRÜLTÜSÜ / *Julian Barnes*
ORBİTOR Göz Kamaştırıcı / *Mircea Cărtărescu*
KIRAÇ GÖKYÜZÜ / *E. E. Sule*
DENİZ DENİZ / *Iris Murdoch*
BAŞLAMA YERİ / *Ursula K. Le Guin*
SİLAHI SEÇMEK / *Judith Kuckart*
KARANLIK GÜZERGÂHLAR / *John Ralston Saul*
AĞABEYİNE ÇİÇEK TAŞIYAN KIZ / *Natsuki Ikezawa*
NOSTALJİ / *Mircea Cărtărescu*
KELEBEKLER ZAMANI / *Julia Alvarez*
EVA / *Ersi Sotiropoulos*
AHU HANIM'IN KOCASI / *Ali Muhammed-i Efgânî*
GÜCÜMÜZÜN DOĞUŞU / *Victor Serge*
ADINLA BAŞLAR HAYAT / *Zakes Mda*
ÇALILIK / *Christian Jungersen*
GULYABANİNİN BAHÇESİ / *Leïla Slimani*
SAVAŞTAKİ KIZ / *Sara Nović*

Gloria Lisé

Şafakta Ayrılık

Arjantin'in Kirli Savaşı'na Dair Bir Roman

Şafakta Ayrılık'a Övgüler

"Yazar bizlere ne bir özür sunuyor bu kitapta ne de kahraman karakterler. Her biri gerçek hayatla harmanlanıp tasvir edilmiş, alçak gönüllü insanlar görüyoruz yalnızca. Her okurun kendinden bir parça bulacağı etkileyici bir hikâye bu."

— *Artenauta periódico de cultura*

"Arjantin'de 1976 yılında başlayan Diktatörlük Dönemi'ne dair merak uyandıran, sürükleyici bir hikâye. Bu postmodern, kısa hikâye, göçebe bir genç kadının işkence ve ölümden kaçışını konu alıyor."

— Magdalena Maiz-Peña, Davidson Üniversitesi
İspanyolca Bölümü başkanı ve profesörü

"Kurşunlu Yıllar'ı (1976-82) yaşamış bir Arjantinli olarak hayatta kalmış olmanın suçluluğunu bugün bile duyuyor, hesap verme zorunluluğu hissediyorum. Sivil toplum, devlet terörizminden sorumludur bu nedenle bu gibi durumların yeniden meydana gelmesini önlemek amacıyla tutulan Nunca más [Bir Daha Asla] gibi raporlar, edebi yorumlamalarla da desteklenmelidir. Gloria Lisé'nin Şafakta Ayrılık'ı, Alicia Partnoy, Alicia Kozameh, Cristina Feijóo ve Nora Strejilevich'in tutuşturduğu meşaleyi izlemekle kalmıyor, aynı zamanda bu döneme ışık tutulmasına da önemli bir katkıda bulunuyor. Alice Weldon'ın takdire şayan İngilizce çevirisi, bu dokunaklı romanın sesini okura ustalıkla aktarıyor."

— Cynthia Margarita Tompkins,
Arizona Devlet Üniversitesi
İspanyolca Bölümü doçent doktoru

"Feda edilen bir nesle hürmet ve ulusal katliamlara karşı bir dikkat çağrısı olarak yazılmış bu kitapta Lisé, yaşayan bir tarih arşivi mahiyetindeki hafızasını yoklayıp göçebe, yerli ve çalışan sınıftan insanlarda vücut bulan, Arjantin'e özgü o inatçı, hayatta kalma ruhunu gözler önüne seriyor. Bu kitabın, lise ve üniversite kütüphanelerinin yanı sıra İngilizce, Latin Amerika, tarih, kadın çalışmaları ve kültürel çalışmalar gibi programların müfredatlarında da bulunmasını şiddetle tavsiye ediyorum."

— Gisela Norat,
Agnes Scott Üniversitesi İspanyolca Bölümü profesörü

Regina'ya

Bana hâlâ gülen Teresa Leonardi'ye, Antonio Gutiérrez'e ve Pancho Galíndez'e; Salta'da bir kitabevinin sahibi olan Mario Benedetti'ye; ve
Rossana Caramella'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Okuyacağınız hikâye tamamen hayal ürünüdür.

Hiç tanıyamadığım, yargılanmadan ve kendilerine savunma hakkı bile tanınmadan öldürülen Isauro Arancibia'nın, erkek kardeşinin, Atilio Santillán'ın ve Trinidad Iramain'in anısına.

Giriş

24 Mart 1976'da Arjantin'de bir darbe daha olmuştu, aynı gün on beşime basmıştım. Gelecek planlarının ve hayallerin tohumlarını atacağım, ben olgunlaştıkça onların meyve vereceği bir dönem başlamalıydı aslında hayatımda. Ülkem, buna olanak sağlamalıydı.

Bedenim, güneye özgü o sonbaharı daha önce hiç olmadığı kadar zevkle karşılıyor, sanki her yeni gün beni baştan yaratıyor, içimi taptaze bir başlangıç hissiyle dolduruyordu. Kadınlığın eşiğindeki gücüm ve güzelliğim, mutlu günlerin habercisiydi.

Fakat 1930'dan beri ülkem, hükümette yaşanan çeşitli değişikliklerle bağlantılı bir şiddet döneminden geçiyordu; sivil hükümetler yerini her zamankinden daha saldırgan ve daha uzun süreli askeri diktatörlüklere bırakmıştı.* Başa gelen son hükümetin askeri kolu tarafından uygulanan bas-

* Tarihi Not bölümünü okuyunuz.

kı, daha önce hiç görülmemiş boyutlara ulaşmıştı. Güvenlik güçlerinin yaptıkları geliyordu kulağıma; sıradan vatandaşları tutukluyorlardı ve o insanlardan bir daha haber alınamıyordu. Gözaltı yerlerinde askerler ve polisler tarafından düzenli olarak yapılan en adi işkencelerin izlerini görüyordum insanların yüzünde. Her gün, annelerini kaybetmiş çocukları, evlatlarının yasını tutan babaları ve kardeşlerini arayan ablaları görüyordum. Gördüğüm, ülkemin aşağılanıp yağmalanışıydı, hem de ülkenin en sadık koruyucuları olduğunu söyleyenler tarafından.

Tüm bunların belki de en kötü yanı, bu vahim duruma rağmen çoğu vatandaşın olanları kınamayışıydı; halk bilakis askeriyeye hak veriyor, iktidara el koymalarının tek sebebinin, gerilla çetelerinin altmışlı yılların ortasından başlayarak terörist eylemlerle bozduğu düzeni ve huzuru yerine getirmek olduğunu savunuyordu. Ayrıca çoğu insan, başa gelen son sivil hükümetin, vatandaşın siyasal açıdan kendini yönetecek kadar olgun olmadığını kanıtladığını ve silahlı kuvvetlerin "milletin manevi gücüne" sahip olduğunu iddia ediyordu.

O yıllarda devlet terörizminden sorumlu kişilere karşı adaleti mahkemelerde aramak anlamsızdı çünkü hâkimler bile ülkeyi bir kefen gibi saran sessizlik anlaşmasına dahil olmuştu. Tıpkı Hitler Almanyası'ndaki gibi, zalim ve hukuksuz eylemlere karşı çıkan herkes bir sonraki kurban oluyor, kaçırılıyor ve ortadan kaldırılıyordu. Cesaretleri hayatlarına mal olan birkaç kişi hariç kudretli Katolik Kilisesi de bu gidişata razı olmuştu.

Ben, silahlı kuvvetlerin muhbirleriyle ve düzinelerce gizli toplama merkezleriyle dolu bir vilayet olan Tucumán'da yaşıyordum. Bir komşuyu, bir arkadaşı, bir aile bireyini veya bir tanıdığı ihbar etmenin –bir insanın tenezzül edebileceği en rezil şeyin– ödülü, devlet memuru olarak işe alınmak veya başka alanlarda menfaat elde etmekti. Sağ siyasetle işbirliği yapmamak, dolayısıyla bir şeyler görse de duysa da söylememek son derece tehlikeliydi. Hepimiz, farklı düşündüğüne dair en ufak bir şüphe uyandıran kişiler hakkında

bile sonsuz dosyalar tutan bir ulusal istihbarat sistemine tabiydik.

Tüm bunlar olurken ben büyüdüm, liseyi bitirdim, üniversiteye başladım ve bu esnada sevdim, çalıştım, planlar yaptım, şarkı söyledim ve ağladım; çok fazla ağladım. Tanıdığım, duyduğum, adalet için ülkenin bir ucundan öbür ucuna koşuşturuşunu izlediğim binlerce kurban için hiçbir şey yapamayışıma, çaresizliğime ağladım.

Derken, aslında bir şeyler yapabileceğimi fark ettim: Unutmayı reddedebilirdim. Bu sapkınlıkları tüm ayrıntılarıyla aklımda tutabilir, en azından gelecekte bir gün bunları çocuklarıma anlatabilirdim.

Aradan yıllar geçti. Diktatörlük sona erdi ve yerine sivil hükümetler geldi ama askeriyenin hâlâ sahip olduğu güç, bu başkanlıkların zayıflamasına sebep oldu. Öyle ki iktidara gelen sivil hükümetler, gerçekleşen iki askeri başkaldırıyla adeta rehin tutulmuş gibiydi. Devlet başkanı Raúl Alfonsín önderliğindeki askeri cuntaya karşı yapılan unutulmaz duruşmaların ardından, ulusun olanları unutmasına çağrı yapan, yetmişlerin sonu ile seksenlerin başında yaşanan olaylardan sorumlu kişilere af ve dokunulmazlık sağlayan yasalar çıkartıldı.

Bir gün, 1976'nın o Mart ayından neredeyse yirmi beş yıl sonra, anılarımda sakladığım, varlığımın derinliklerinden gelen bu roman çıktı ortaya. Hafızamın bir köşesinde asılı kalmış gibiydi; melteme kapılıp giden ama paramparça olmayı reddeden eski bir kâğıt parçası gibi. Ya da belki de bu romanı kendi içimde çoktan yazmıştım da karakterler, manzaralar ve sesler o yüzden bana bir rüyadaymışım gibi böylesine hızlı ve belirgin bir biçimde gelmişti. Okuyacağınız bu roman, ne kadar çok sevdiğimi ancak yazmaya başlayınca anladığım ülkem için duyduğum giderilememiş hasretin ve derin acının belgesidir.

Gloria Lisé

Viditay, ya me voy
de los pagos del Tucumán,
en el Aconquija viene clareando
vidita, nunca te he de olvidar.

Viditay, triste está
suspirando mi corazón,
y con el pañuelo te voy diciendo
paloma, vidita, adiós, adiós.

Canım sevgilim, bırakıyorum
ardımda Tucumán'ı.
Aconquija'da şafak söküyor,
Seni asla unutmayacağım, hayatımın aşkı.

Canım sevgilim, kalbim inliyor
elimde mendilimle, ve hüzünle
diyorum; güvercinim, sevgilim, hayatım,
Elveda sana, elveda.

"Viene clareando" - Atahualpa Yupanqui*

* Atahualpa Yupanqui, Arjantinli ünlü bir halk türküleri sanatçısıdır. "Viene clareando", sanatçının en bilinen *zamba*larından (geleneksel dans müziği) biridir.

Domuz Kafası

Tucumán Şeker Kamışı İşçileri Federasyonu'nun balkonundan attılar onu. O sıcak gecede, ayın gökyüzünde tekerlek peynir gibi asılı durduğu, şehre pervanelerin ve çatılarda dolaşan kedilerin hâkim olduğu o Tucumán gecesinde, General Paz Sokağı'ndaki kaldırımın kenarına çarpıp parçalanan adam Atilio Sandoval'dı. O gecede, insanı boğan sıcağın bile sonbahar rüzgârlarına teslim olduğu o gecede, Atilio Sandoval kimseye teslim olmamış, ölümle yüzleşmiş ve onun kendisini bir panço gibi sarmasına izin vermişti.

Tarih 23 Mart 1976'ydı ve hiçbir şey bir daha aynı olmayacaktı.

Öldürdüler onu ve işte o adam şimdi orada, öylece yatıyordu; ölmüş, önemsiz bir cisme dönüşmüştü. Berta, adamın parçalanmış kafasına baktı, sonra çok yakından tanıdığı bu adamın kanı bir mezbaha gibi kokmaya başlamadan önce o da etraftaki diğer herkesin yaptığını yaptı: Adamı görmemiş

gibi davrandı, yüzüne gerçek hislerinin okunamayacağı bir ifade takınarak meydanı geçti. Karşı tarafta, Hipólito Yrigoyen'in* heykeli, Adalet Sarayı'na sırtı dönük duruyordu; üzerindeki cepsiz takım elbise, hırsız olmayan tek başkan oluşunu simgeliyordu. Sırtı Adalet Sarayı'na dönük bu adam gibi Berta da başka bir yöne bakıyordu. En önemlisi de tam o an, bundan böyle duruşunun artık hep böyle olacağına dair kendi kendine söz vermişti.

Atilio artık darılamaz veya bunu bir ihanet olarak göremezdi. Kaybetmişti o ve onlar, tıpkı söz verdikleri gibi onu da ezip geçmişlerdi. İnançları yüzünden bir balkondan atılmıştı Atilio; Tucumán'ı, sosyal adalet ideallerini, Berta'nın aşkını, onu sarıp sarmalayışlarını ve bir zamanlar aynı kaldırıma oturmuş, adamın tam da o balkondan kitlelere konuşma yapışını izleyen bedenini ardında bırakmıştı. Evet, doğruydu: Balkonlara bir zaafı vardı Atilio'nun, sonuçta sapına kadar Peroncuydu.

Kadın bundan sonra gözünü kaçırmalıydı hep olanlardan, hem artık bunun bir önemi de olmayacaktı zaten; çünkü Atilio, bağlılığından veya cesaretinden şüphe duyup onu yargılayamayacaktı artık. Gerçi her ne kadar bazen bunun için ona kızsa da Berta'nın idealist bir genç kadın olduğunu herkesten daha iyi bilirdi aslında.

"Seni doğuran tarihe sıçayım" dedi Berta fısıldarcasına.

Ona böyle veda etmek yakışık almazdı; böyle bir aşk hikâyesi, bu kelimelerle son bulmamalıydı.

Ama o kaldırımın üzerinde, adamdan geri kalanları görmek kadını öyle sinirlendirmişti ki üzerine tekme tokat saldırmak, ona var gücüyle vurmak ve bağıra çağıra sormak istiyordu:

"Neden?! Neden beni dinlemedin?! Neden imkânımız varken kaçıp gitmedik, sana verdiklerimin nesi sana yetmedi, neden o lanet olası adalet idealinin peşini bırakmadın?!

* Hipólito Yrigoyen, 1916-22 ve 1928-30 yılları arasında iktidarda olan Arjantin devlet başkanı. 1930 yılında General José Félix Uriburu tarafından yürütülen askeri ayaklanmayla görevi sonlandırılmıştır.

Görmüyor musun, sattılar seni! Tıpkı Bolivya'da halkın istemediği bir devrim başlattığı için Che'ye yaptıklarını söylediğin gibi ihbar ettiler seni de!"

"Bir domuz kafası uğruna köylüler *comandante*yi sattılar" demişti adam. Şimdi ise dümdüz, tek boyutlu bir resme indirgenen, korkunç, çirkin, yüzsüz bir cisme dönüşen o olmuştu; Berta'nın hayatı boyunca kafasında dönüp duracağından emin olduğu o birkaç saniye içinde sonsuza kadar kısılmıştı sesi. Şimdi kadının tek yapması gereken şey kaçmaktı ama kaçtığını kimsenin fark etmemesi gerekiyordu.

Damdan düşen bir kedi kadar hızla verdi kararını: Tanımadığı aile üyelerine beklenmedik ziyaretlerde bulunmanın, buralardan çok uzaklarda bir burs, bir iş veya bir bağlantı bulmanın tam vaktiydi. Tucumán'ı olabildiğince çabuk terk etmeliydi. Son engel de kırılmıştı ve artık her şey olabilirdi. Acele davranmalıydı: Diğerlerine haber vermeli, eşyalarını toparlamalı ve artık hiçbir anlamı olmayan vedalarla zaman kaybetmemeliydi; tıpkı Yrigoyen'in heykeli gibi başka taraflara bakabileceği başka bir yer bulmalıydı dünyada.

Tıpkı onun gibi, kadının da artık ne bir torbaya ne de devasa valizlere ihtiyacı vardı; modern kıyafetlere, kitaplara ve hatta gitarına bile gerek yoktu. Sessiz çığlıkların zamanı yaklaşıyordu; müziğini de tıpkı naftalinlerle sarıp sarmaladığı ve artık giymeyeceği elbiseleri gibi dolaba kaldıracaktı kadın. Bir gün bedeninin yeniden eskisi gibi olacağını, kaldırdığı kollarından üzerine süzülen elbiseleri mutlulukla taşıyacağını umuyor, elbiselerin yeniden hayatın bir parçası olmaktan minnet duyacağı o günü bekliyordu.

Yüzük

Yola çıktım anne. La Rioja'ya bir bilet almayı başardım; otobüs senin doğduğun yere varmadan önce Catamarca'dan geçtik.

Dün gece eve vardığımda, senin olanları çoktan duyduğunu anlamıştım. O yüzden gözlerimi yere eğip; gitmenin, en azından bir süreliğine gitmenin benim için daha iyi olacağını söyleyebildim yalnızca.

Beni bekliyordun; yüzün her zamankinden daha solgun, daha ciddiydi. Tek kelime dahi etmedin çünkü sen sözlere değil eylemlere önem verirsin ve asla şikâyet etmezsin. Bana da sen öğrettin böyle olmayı ve sonsuza kadar da hep böyle kalacağız.

Hiçbir şey söylemedin bana, sadece bir süre sonra sessizce yanıma geldin; elinde bir avuç para vardı, özenle sarmıştın hepsini; çünkü sen böylesin işte annem, bir Riera'sın sen, içine kapanık, kendi ayakları üzerinde durabilen, has bir

Riojalı'sın. Emekli maaşını verdin bana. Sahip olduğun tüm para oydu, biliyorum. Bir de mavi çantanı verdin, hani şu sadece Virgen del Valle'ye, hastaneye veya doğum yapmak için kliniğe giderken yanına aldığın bez çantanı. Şans getiriyor bana, derdin hep.

"Yola koyul, çocuğum. Bir yer bulacaksın, eminim. Gidebildiğin kadar uzağa git, sonra da nasıl olduğunu yaz bana."

Eve dönerken Atilio'nun kardeşi Mauro Sandoval'i de aldıklarını duydum. Öğretmenler birliğinin başı oydu; herkes bir yerlerde ölü bulunacağını düşünüyordu. Aynı gece aynı ailede yaşanan bu iki trajediden dolayı insanlar anneleri için dua ediyor, bu gibi durumlarda yardıma koşan aziz hangisiyse ona yakarıyorlardı.

Gözlerinin içine bakamadım annem çünkü senin o hep hayal ettiğin kızın olamamıştım. Suçluydum; hem kendimi hem de seni yüzüstü bırakmıştım. Ve işte şimdi seni, bir doktor, bir hekim olmamı, uykusuz geçirdiğin gecelerin karşılığını ödememi hayal eden seni, erkek kardeşlerimle yapayalnız bırakıyordum. Yanında olmak yerine bir hırsız gibi kaçıyor, seni utandırıyor ve korkutuyordum. Kapıyı aralayıp etrafın güvenli olup olmadığını kontrol etmek zorunda kaldın, gittiğimi kimse görmesin diye.

Biliyorum, bu evden çıkışım beyazlar içinde olsun, senin hiç sahip olamadığın bir düğünle olsun istemiştin. Ya da bir doktor olarak şu kapıdan çıkıp, insanları iyileştirerek ülkenin gelişimine katkı sağlamaya gitmemi dilemiştin. Sana bunların hiçbirini veremedim annem; denedim ama başaramadım. Ve şafak öyle yakındı ki bunların hiçbirini düzeltmeye çalışmaya bile vakit yoktu. Basitçe söylemek gerekirse, kendi canımı kurtarmak için kaçmalıydım; bu geceyi, hayatımın en korkunç gecesini atlatabilmek için kaçmalıydım annem.

Mavi çantaya ne koydum bilmiyorum bile; bana yaptığın pirinçli tortillayı, mevsimin ilk mandalinalarından birkaç tane, bir de okula giderken beslenme çantama hep koyduğun gibi bir elma koydum sanırım. İşte, annem, beni hayatla yüzleşmeye bir kez daha bir elmayla uğurluyordun; "elma

girmeyen eve doktor girer" derdin hep ama ben aç değildim, hiç aç kalacağımı da düşünmezdim. Sana tüm bunlar için teşekkür edip etmediğimi bile hatırlamıyorum.

Üniversitede tuttuğum not defterini yanıma alıp almama konusunda kararsız kalmıştım; tehlikeli olur muydu yoksa bir gün işime yarayabilir miydi bilmiyordum çünkü olayların nasıl gelişeceği belli değildi. Nihayet almaya karar verdim, olur da üzerimi ararlarsa diye çantanın dibindeki kumaşın altındaki gizli kısma sakladım.

Birbirimize veda etmedik seninle. Başımı önüme eğdim sadece, tıpkı ben küçükken sen beni azarladığında yaptığım gibi. Hayatında bir kez olsun bu çocuğundan şikâyet etmeni bekledim; sinirinden ağlamanı, Atilio'yu bu kadar sevdiğim ve sözünü dinlemediğim için bana vurmanı bekledim. Ama sen bunların hiçbirini yapmadın, annem. Ağır ağır istavroz çıkardın alnımda, tıpkı beni kutsar gibi ve şöyle dedin:

"Asla unutma, kızım, doğduğunda seni Bakire Meryem'e ve Bari'li Aziz Nicolás'a emanet ettim ben. Annen burada ama koruyucu meleğin seninle gelecek ve seni benim için güvende tutacak. Unutma ki; nereye gidersen git, iyilik yaparsan iki katını görürsün. Adını Berta Cristina koydum çünkü seni İsa'ya adadım ben. İsa'nın Kutsal Yüreği'ni ne zaman görürsen bil ki o senin için dua eden annenin yüreğidir ve eğer eğilir selam verirsen, hem annene hem de Tanrı'nın Annesi'ne saygı göstermiş olursun."

Erkek kardeşlerim uyuyor diye uzatmadan, ses çıkarmadan gittim. Dini imgelerle süslediğin o evde, vakit yok diye yıkayamadığım tavayla yapayalnız bırakıp gittim seni. Üniversitede not tuttuğum defterle gittim; içinde o çok istediğin puanımın yazılı olduğu defterimle: "Anatomi: dokuz, başarıyla geçti." Bedelini hâlâ ödediğin kitaplarımı alıp da gittim. Kapıda yalnızca birbirimize bakabildik seninle.

Sana söyleyebildiğim tek şey şuydu:

"İlaçlarını almayı unutma, annem."

Gözlerin beni izledi; gerçeği haykıran, vedayı, sonsuza kadar elvedayı haykıran, hiçbir şeyi saklamaya çalışmayan

gözlerin. Çünkü ikimiz de biliyorduk hasta olduğunu; ölümcüldü hastalığın ve ben sana bakmak yerine kaçıp gidiyordum ve sen bunu yüzüme bile vurmadın. Birbirimizi bir daha asla göremeyeceğimizi haykırıyordu gözlerin.

Şimdi otobüsteyim; şafak söküyor; Mart'ın 24'ü. Portakallarla, limonlarla, greyfurtlarla ve mandalinalarla dolu meyve bahçeleri görüyorum. Hasat zamanı gelmiş. Şeker kamışı yeşil, Tucumán yeşil, koyu yeşil, çıldırtacak kadar yeşil, öyle yoğun bir yeşil ki içinden hayat fışkırıyor gibi. Atilio'yu düşünüyorum; bir daha asla eline ekşi bir portakal alamayacak, işçilerin ve öğrencilerin eskiden meydandaki ağaçlardan koparttıkları meyveleri geçit törenindeki askerlere attığını veya gösteri sırasında atlarından düşsünler diye yaşlı adamlara fırlattıklarını asla anlatamayacak. Atilio bir daha hiç dalından bir portakal kopartıp o tatlı aromasını koklayamayacak; benden portakallı şeker yapmamı isteyemeyecek; yapmayı bilmiyorsam da cahil kalmak yerine öğrenmemi söyleyemeyecek.

Birkaç dakika uyumuşum; rüyamda ellerini gördüm annem. Ellerin, artık yaşlı bir kadının elleri; büyükbabamın, Don Celestino Riera'nın yüzüğü var parmağında. Annesini gömerken büyükbabamın eline tutuşturulan yüzük bu; kocası öldüğünde anneannemin parmağına taktığı gibi şimdi de sen takıyorsun. Parmağındaki yüzüğü görüp uyanıyorum; Santiago del Estero'nun üzerine güneş doğuyor. Kızgınım, başımıza gelen her şey için kızgınım ama sana söz veriyorum annem, yaşayacağım ve elbet bir gün ben de o yüzüğü takacağım; yaşlı bir kadın olacaksın öldüğünde, ben de öyle; bir gün Tucumán'a döneceğim ve sen kızının başarısından gurur duyacaksın. Gözlerini kapatacağım ve sen huzur içinde uyuyacaksın; ben huzur içinde yaşayacağım çünkü sevginin ve gururunun kızıyım ben, azametinin meyvesiyim. Riera yüzüğünü, o tek servetimizi parmağımda taşıyacağım bir gün çünkü inandığın, yalnızca senin ve seninle dua eden üç kadının bildiği o melek hep yanımda

olacak: Koruyucu meleğim bana göz kulak olacak çünkü ben bana bakmasına izin vereceğim çünkü sen bunu isterdin.

Sana yemin ederim annem, yaşamaya devam edeceğiz.

Dünya İçinde Dünya

Matadero semtinin civarında birbirine zıt melodiler duyuluyordu; iş aramak için başka yerlerden Tucumán'a gelenlerin veya sırf burada demiryolu, birçok pazar, makine ya da üretim alanında yarı zamanlı iş bulma imkânı olduğu için buradan geçip gidenlerin melodisiydi bu. Berta'nın terk ettiği yer, başkaları için yeni bir başlangıçtı; güzel bir yer olduğundan değil, sadece geride bırakmak istedikleri yerler kadar kötü görünmediğinden.

Matadero mezbahası gece gündüz çalışıyor, akşama doğru bacadan yaşamı ve ölümü haykıran bir alev püskürüyordu. Çiftlik hayvanları kesime, işçiler de kıt kanaat geçinmeye yollanıyordu. Bu devasa fabrika, katillerin baştan aşağı bembeyaz giyindiği, herkes tarafından kabul edilmiş bir cehennemdi. Etraf sahtekâr satıcılarla dolmuş, sokaklar işlenmiş etleri ve sakatatı bekleyen yüzlerce yük arabasıyla kuşatılmıştı. Bu yük arabaları, yollarda bata çıka ilerlerken içlerinden akan ılık kan bütün mahalleye saçılıyordu.

Burada yerlilerin çalıştığı yemek dükkânları, kasaplar, nalbantlar ve içinde çeşitli ürünler bulunan perakendeci dükkânlar vardı. Bu insanlar sandalet giyen, dar kenarlı şapkalar takan ve litre litre şarap içen insanlardı; zor ve aksilerdi ama eğlenmeyi severlerdi; kılıç ve atlarına güvenir, uzun deri şeritlerle süslenmiş koşum takımlarına bağlı canavarların çektiği yük arabalarında gezerlerdi. Deri şeritlerin üzerindeki geniş çiviler güneş doğarken ve batarken parlar, hem insanlar hem de hayvanlar için çok zararlı olan öğle güneşinde ise cayır cayır yanardı. Bu insanlar, ilk parlayan yıldızdan şafağın ilk ışıklarına kadar soğuktan da aşırı sıcaktan da şikâyet etmeden oradan oraya koştururlardı. Çevre mahallelerden ve uzaklardan gelenler büyükbaş hayvanlarla gelir, etle geri dönerdi. Yük arabaları, Santiago del Estero'dan gelen kömür arabaları ile şeker kamışı arabalarının arasında kaybolur giderdi. Hasat zamanı geldi mi üzerlerine yapışan topraktan ve işçilerin onları değirmende öğütmeye vakit ayıramamalarından dolayı arabalara aceleyle ve rastgele yığılan şeker kamışları yeşil yeşil etrafa saçılırdı; arabalara bıkkınlıkla yüklenen ürünlerin bir kısmının yolda düşüp çürümesi artık kabullenilmiş bir kayıptı.

İşçilerin yanı sıra çiftçiler, küçük çiftlik sahipleri, kamyon sürücüleri, kart ve zar oyunu müptelaları, çeşitli kumarbazlar, serseriler, sarhoşlar ve her telden üçkâğıtçılar da gelirdi buraya. Bu insanlar geceyle gündüz gibi ayırt edilebiliyordu çünkü ne derinlikleri vardı ne de karmaşaları; her yeni günü kurtarmanın o kolay ama belirsiz görevi hayatlarının tam ortasına oturmuştu çoktan. Baca gibi sürekli sigara tüttürenler vardı sonra; sabahın sekizinde yahni veya empanada* yerlerdi çünkü o saat onlar için öğlen gibiydi; geçmişte hayatlarını bıçaklarıyla kazanmış bu insanlar kan kokusunu duymazlardı çünkü o kanın içinde yaşarlardı. Bir de dönem dönem bölgeye yerleşen çingene grupları vardı; kendilerine su veren komşulara onlar da seyahat umudu, gizem ve bah-

* Hamurun içine et, sebze veya meyve doldurularak yapılan bir börek çeşidi. (ç.n.)

çe sunuyordu; o engin, kahverengi bölgedeki tek çiçekler, çingenelerin çadırlarının ve arabalarının üzerine serdikleri rengarenk örtülerdeydi.

Dünya içinde başka bir dünya bulunan, polisin umursamadığı, şehrin eteklerinde bir yerdi burası. Biraz ötede Ahlar Köprüsü vardı; aşk için intihar edenlerin, hayalet sevgililerin, idam edilenlerin, intikam veya borç için çatışanların ve mümkün olan her sebepten ötürü ölenlerin hikâyeleri anlatılırdı bu köprüden konu açılınca. Arada bir köprüden tren geçince raylardan birazı daha kopup düşerdi.

Mahalle, Juan B. Justo Caddesi'nin orada biter, hâlâ "kuzeyin incisi" olarak bilinen, saygı duyulan Tucumán başlardı. Bağımsızlık savunucusu rahibin anısına Piskopos Piedra Buena diye adlandırılan güzel bir mahalleydi burası; aşağısında Salí Nehri akar, bitki örtüsü giderek seyrekleşir, nihayet Santiago del Estero'da da çöl başlardı.

Günün saatleri trenlerden anlaşılırdı; çocuklar trenlerin güneyden gelişini seyreder, onlarca trajedinin gölgesinde raylara oturur oyunlar oynardı. Ağır ağır San Miguel istasyonuna yanaşan vagonlardaki yolcular pencerelere toplanıp yerlilere bakar, yerliler de onlara bakardı. Yolcuların arasında, güneyden veya *porteños*'tan (Buenos Aires'ten) gelenlerin yanı sıra evlerine dönen kuzeyliler de olurdu; kimisi sınırların dışına seyahat etmiş olmaktan dolayı kibirli bir hava takınır, kimisinin ise hayal kırıklığı veya evlerine dönebildikleri için memnuniyetleri yüzlerinden okunurdu.

Çocuklar dilenerek veya evde yapılmış kuru, tatsız bisküvileri ya da koz helvaları satarak birkaç peso kazanabiliyordu. Yolculardan tam da seyahatlerinin sonunda para istedikleri için, dönüş yoluna geçen insanlar hem ceplerindeki bozukluklara ihtiyaç duymadıklarını, hem trenin yanında koşturan bu Matadero çocuklarına biraz olsun yardımsever davranmaktan zarar gelmeyeceğini düşünürlerdi. Hatta ziyaretçiler, bunun onlara şans getireceğine bile inanırdı; orada, şehrin turuncu çiçeklerle bezeli kırlarla birleştiği, yoksulluk ve sefaletten kırılan Tucumán'da. Bu ço-

cuklar, tesisler veya fabrikalar kapanırken yakalanan; karanlık, çirkin, acımasız ve yıkık dökük varoşlarda toplanan anne babaların çocuklarıydı.

Doña Amalia del Valle Riera, kocasının ölümünden kısa bir süre sonra işte bu dünyada, bu insanların arasında bir ev bulmuştu kendine, Villa 9 de Julio'da. Berta o zamanlar on beş yaşındaydı ve Matadero'nun temsil ettiği her şeyden uzak duruyordu çünkü annesi kararını vermişti; kızı sadece bir ziyaretçiydi burada, görünüşte olmasa bile içinde bir hanımefendi olacaktı o, hatta daha da iyisi, bir "doktor" olacaktı belki de. Berta ne zaman mahalledeki çocuklarla oynamaya kalksa annesi onu eve çağırır, kapıyı da arkasından kapatıp şöyle derdi: "Unutma, sen o çocuklar gibi değilsin. Bir Rojas del Pino'sun sen."

Benim Ailem

Bugün 24 Mart. Annemin adı Amalia del Valle Riera, yazar Alfonso'nun oğlu olan babamın adı ise Manual Rojas del Pino. Benden küçük dört erkek kardeşim var: Carlos Alberto, Sergio Daniel ve ikizler Juan José ile Juan María. 20 Haziran 1955'te San Miguel de Tucumán'da doğdum. Adımı Berta Cristina koydular; Berta, babamın vaftiz annesinin adıymış, Cristina'yı da annem koymuş. Tıp öğrencisiyim ve üçüncü yılımın tüm derslerini geçtim. Tucumán'dan ayrılıyorum çünkü gitmem benim için daha iyi olacak çünkü bir sevgilim vardı ve o öldü çünkü acı çekiyorum çünkü çalışmam lazım ve çünkü çalıştığı onca işe rağmen erkek kardeşlerime zar zor bakabilen anneme yardımcı olmalıyım. Babam, yaşlılığında aramızdan ayrıldı. Çok hastalanmıştı; son anlarını annemin kollarında, aslında hiç inanmadığı bir dinden ruhuna adanan son duaları dinleyerek öldü; çünkü dindar bir Katolik olan anneme saygı duyardı ve annem ile

inancının arasına girmek istemezdi. Annemle ancak ilk karısı öldükten sonra evlenmiş, bize de soyadını vermişti. Her zaman bize baktı, annemi hiç yüzüstü bırakmadı ve ona her zaman ilk ve tek karısı gibi davrandı.

Rojas del Pino ailesiyle hiçbir bağım yok çünkü onlar bizimle kesinlikle bir ilişki kurmak istemediler. Büyükannem Doña Lucinda, kendisi de babam da hayatta ve sağlıklıyken evine asla ayak bastırmadı; onların gözünde biz bir günahtan doğmuş çocuklardık, oğlunun piç evlatlarıydık. Annem böyle bir muameleyi kaldıramayacağından onunla görüşmemize hiç izin vermedi; büyükannem bizimle tanışmak, bizden af dilemek ve hakkını helâl etmek için evine çağırdığında bile göndermedi. Ölüm döşeğinde olan büyükannem, son günah çıkartma seansında papazın adeta yüzüne vurduğu hatalarını, dinsizliğini ve merhametsizliğini öbür dünyaya götürmek istememiş, adamın dediği gibi ölmeden önce bu olayı nihayete erdirmek istemişti. Bu papaz, yeniydi; eskisi olsa bu olayın kesinlikle böyle bir aciliyeti olduğunu düşünmezdi. Bu yeni papaz cübbe giymez, etrafta dolaşırken insanlara eğer İsa bugün hayata dönecek olsa hiç şüphesiz fakir bir mahalleye, hatta belki de Tucumán'a veya bir fabrikadaki oduncuların yanına yerleşeceğini çünkü en fakirlerden bile fakir ve en dertli insanların onun asıl kardeşleri, yoldaşları olduğunu söylerdi.

Doña Lucinda'nın çalışanları arabayla gelip bizi çağırmış, kadının ölmekte olduğunu, derhal onlarla gitmemiz gerektiğini çünkü kadının böyle emrettiğini söylemişti. Biz kardeşler, sokak lambasının altında pırıl pırıl parlayan üstü açık siyah arabanın içinde oturmuş beklerken, annem ayağında ayakkabıları gözünde gözlüğü olmadan, dağınık saçları ve üzerine aceleyle geçirdiği sabahlığıyla öfkeden bir kaplana dönmüş hâlde çıkagelmiş, hepimizi arabadan indirip eve yollamış, bütün komşuların duyacağı şekilde avazı çıktığı kadar bağırmıştı şoföre:

"Bundan on beş yıl önce beni bebeğimle evinden atan, oğluna 'gözüm görmesin bu pisliği' diye bağıran o yaşlı ka-

dına git söyle, günahlarının cezasını çekecek! Söyle ona ben de ne günahım varsa çekerim ama onu kesinlikle affetmiyorum! Lanetim üzerinde olacak, söyle! Bir gün cehennemde buluşacağız onunla ama o yanıp kül olmadan ne veririm çocuklarımı ona, ne gösteririm ne de gönderirim! Dilerim yüzlerce kez ölsün, yüzlerce kez tükürebileyim mezarına! Peeh, sıçayım ona da onu doğuran anaya da!"

On beş yaşımdaydım ve annemi duyduğumda bana daha önce kimsenin söylemediği şeyleri anladım. Babam daha birkaç ay önce ölmüştü, hayatı boyunca da onu küçük düşüren onlarca gurur kırıcı acıya katlanmıştı.

Villa'da yaşıyorduk. Annem geceleri hastalara bakıyor, onlara iğne yapıyor, mahalledeki tansiyon hastalarını kontrol ediyor, özellikle empanada ve *maicena** gibi yiyecekler yapıyordu, hatta çok işi olduğu zaman terzi Doña Carmen'e yardım bile ediyordu. Eskiden binlerce işin kadınıyım ben derdi çünkü babamın emekli maaşı her şeye birden yetmezdi. Matadero'ya, bizi şehir merkezindeki evimizden attıkları için yerleşmiştik. Oradaki herkes toplumun sınırlarında yaşayan, günün birinde bir mülk sahibi olmayı bekleyen ve uman insanlardı. Otuz birinde dul kalan, beş çocuğu ve etrafta ne bir tanıdığı ne de güvenebileceği bir arkadaşı olan annem ise yalnızca geçimini sağlamaya çalışıyordu. Kendi haysiyet anlayışını kendi yaratmıştı annem çünkü bana da öğrettiği gibi bu hayatta "kimse sana hiçbir şey vermez; her şeyi kendin kazanmak zorundasın, hele de bir kadınsan."

Annem, çocuklarının her zaman ayaklarına giyecek bir çift ayakkabısı ve temiz bir okul üniforması olmasından gurur duyardı.

"Anneniz bunun için var" derdi bana.

Mahalledeki diğer çocuklar gibi olmamızın imkânı yoktu, işte sırf bu yüzden annem canla başla çalışmış, hayatın karşısına güçlü bir boğa gibi dikilmişti.

Üniversite'nin bünyesindeki Sarmiento Okulu'na gittim ve altın madalyayla mezun oldum. Annem, benim onunla

* Mısır nişastasından yapılan bir İspanyol yemeği. (Ç.N.)

aynı kaderi paylaşmayacağıma çok uzun yıllar önce karar verdiğinden çalışmama hiç izin vermedi; benden yalnızca sınıfımın en yüksek notlarını almamı bekledi. La Rioja'da ancak altıncı sınıfa kadar okuyabilmiş ama buna rağmen ülkemizde fırsatların, birikimlerin ve gelişimin ancak okuma ve çalışmayla mümkün olduğuna ikna olmuştu; ödüle giden yol fedakârlıktan geçiyordu, ona şüphe yoktu ve bir diploma fakir bir mahalleden veya köyden gelen bir çocuğun hayatı boyunca elde edebileceği en önemli şeydi. Fakirler, serseri veya sarhoş oldukları için hep fakir kalırlardı. İşte tüm bunlardan dolayı annem seçimlerde Manrique'e, herkes tarafından saygı duyulan bir askere oy vermişti.

Geleceğime çoktan karar verilmişti; doktor olacaktım.

İşte böylece Tıp Okulu'na yazıldım ve kendimi derslerime verdim. Çok çalıştım çünkü hem çalışmayı hem de annemi her şeyden çok seviyordum. Tıbbı da tabii. Tucumán'da olup bitenleri de siyasi coşkuyu da dışarıdan izliyordum. Siyaset hakkında ne bir şey okur ne de konuşurdum. Benim de fikirlerim vardı elbette ama herhangi bir partiye, topluluğa veya harekete katılmadım; neredeyse tüm arkadaşlarımın yaptığı gibi fikirlerimi hayata geçirmeye yönelik girişimlerde bulunmadım. Yalnızca doktor olmaya odaklanmıştım çünkü eve hepimizi geçindirecek kadar para girmiyordu; çoktan okulumu bitirmiş, işe girmiş kardeşlerime bakıyor olabilecekken derslerimden geri kalıp annemin bana maddi açıdan destek olmaya devam etmesine izin veremezdim. Benim yaşımdaki insanlar genellikle kibirli ama iyi niyetli planlar yapıyor, yaklaşmakta olan değişikliklere hem kendilerini hem de bütün dünyayı hazırlayalım derken kendilerini paralıyor, bu yüzden de ya okulu ya da işi bırakıyorlardı, bazıları da hayatlarında köklü değişiklikler yapabilmek için daha gayretle çalışıp nihayetinde tüm enerjilerini ve umutlarını yitiriyordu. Atilio da aynen böyleydi; bazen tartışırdık çünkü onu anlayamazdım ve şimdi, onun için böylesine önem taşıyan onca konuda anlaşamadan öldü işte.

Benim gerçekleştirmem gereken başka, daha acil hayallerim vardı; bunların gerçekte benim mi yoksa annemin mi hayalleri olduğu önemli değildi. Kendimi dünyada bir fark yaratmak üzere hazırlıyor, en çok inandığım şeyle, insanları kurtarmamı ve acıyı dindirmemi sağlayan bir meslekle silahlanıyordum. Ama kendimi tamamen buna adamadan önce kendi ailemin ihtiyaçlarına da katkıda bulunabilmeliydim.

Babamın benim için hiçbir zaman bir planı olmadı. Doğumumdan kısa bir süre sonra, 1955 yılının Eylül ayında her şeyden vazgeçmişti bile.

İşte ben buyum, benim hikâyem bu. Başka insanların yaşadıklarıyla tanımlanan bir hayat benimkisi; babama, anneme, büyükannemle babama ve kaybettiğim adama ait bir hayat. Ama ben başkalarıyım da aynı zamanda; benim olmayan ama benim bir parçam olan nefretlerle, utançlarla ve arzularla şekillenmişim. Belki de tüm bunlar yüzünden o gece herhangi bir yöne gidebilecekken o yöne gitmeyi seçtim. Belki de bu yüzden Santiago'dan geçip Catamarca'ya ilerleyen, La Rioja'ya giden bir otobüsteyim şimdi.

Tanımadığım o Rieraların evine gidiyorum.

Onlara bu hikâyeyi anlatacağım, akıl ve kalacak yer soracağım ve o eski evde büyüyüp annem olan o kibirli, zeki ve inatçı kızdan bir iz arayacağım. Babamın annemi görüp ona âşık olduğu balkon hâlâ duruyor mu diye, birbirlerine notlar bıraktıkları o antika kilit hâlâ kapının üzerinde mi diye bakacağım. Bu notlar bazen aşk mektupları, bazen birlikte kaçma planları olurmuş; babam Tucumán'lı bir aileden yetişkin, evli bir adam, annem ise Rioja'lı bir ailenin on altı yaşındaki kızıymış.

Kimseden annemle babamın yaptıkları için af dilemeyeceğim.

Bugün 24 Mart. Yirmi yaşındayım ve kökenime doğru bir yolculuktayım.

Radyoyu Dinlerken

Otobüs, Ciudad Loreto'ya uğradı. Burası, içinde yalnızca birkaç ev bulunan, hâlâ bölgeye ilk yerleşenlerin verdiği ismi taşıyan bir yerdi. Bu insanlar, bölgenin zorlu iklimiyle yüzleşmiş, endüstri, bahçe ve buraya bir "şehir" diyebilmek için gereken her türlü gelişme umudunu yerle bir eden kuraklıklarıyla baş etmişti. Gün çoktan ağarmıştı ve şoför kahvaltı yapmak istiyordu. Radyoda duyulan bir ses şoförleri, yolcuları, köylüleri ve otobüs terminali gibi de kullanılan büfenin çalışanlarını bir araya topladı; askeri bir marş çalıyordu. Ardından halka, askeri cuntanın yönetimi devraldığı, Isabel olarak bilinen Bayan María Estela Martínez de Perón'un artık Arjantin Cumhuriyeti'nin Başkanı olmadığı, askeriyenin saygın üç farklı kolundan üst düzey üç görevlinin ulusal yeniden yapılanma adı altında ülkeyi yöneteceği duyuruldu. Bundan sonra ülkenin her yerinde sıkıyönetim uygulanacağı ve herkesin askeri otorite tarafından verilen emirlere uygun hareket edeceği söylendi.

Askeri müzik bir süre çalmaya devam etti, ardından çeşitli bildiriler okundu. Hepsi de "iktidardaki askeri cuntadan" diye açıklanıyor, diksiyonu, ses tonu ve tarzı insanlara önceki darbeleri hatırlatan güçlü bir erkek sesi tarafından okunuyordu. O darbelerde de artık kimsenin şaşırmadığı kararlar yayınlanmıştı.

Büfedeki insanlardan bazıları duyduklarından son derece memnun hâlde "Nihayet!", "Vakti gelmişti!" diye bağırıyordu.

Bu darbenin de öncekiler gibi olacağını, askeriyenin geçtiğimiz kırk beş yıl boyunca zaman zaman yaptığı gibi hükümete el koyup yine ülkenin durumunu düzelteceğini düşünüyorlardı. Bir kez daha kara listeler çıkacaktı ortaya: insanları, medyayı, hatta şarkıları bile karalayan listeler. Baskınlar yapılacak, siyasi tutuklular alıkonacak, meclis dağıtılacak, siyasi partiler feshedilecek, hatta bazı bölgelere el bile konacaktı; onun dışında pek bir şey olmayacak, hatta birkaç ay veya yıl içinde yeniden seçim yapılacağı açıklanacaktı. Medya tarafından "iyi" bir asker olarak tanımlanan General Videla,* Peroncu olmayan geleneksel partilerin ve hatta "askeri-sivil hükümet" çağrısı yapan bazı ilerici ve ılımlı solcu kesimlerin bile desteğini alacaktı. Her şey normale döneceğinden halk da genel bir anlaşmaya varacaktı; tüm toplulukların ve partilerin temsil ettiğini öne sürdüğü Arjantin halkının şanı ve refahı için yapılacaktı bu.

Evet, bunun da diğerleri gibi, Arjantin'in yakın tarihinde sıradan bir dönem olacağını, okul kitaplarında *la alternancia* (dönüşüm) olarak adlandırılan o karamsar bölümün içinde yerini alacağını düşünüyorlardı. 1930 yılından beri askeri darbeler tarafından son verilen sivil hükümetlerin dönemini anlatan bu bölüme Samiento Okulu'nda "sosis" diyorlar-

* General Jorge Rafael Videla, Isabel Martínez de Perón'un darbeyle iktidardan düşürülmesinin ardından 1976 yılında Arjantin devlet başkanı olmuştur. 70'li yıllarda bir "liberal" olarak tanınmıştır. Yazar Donald Hodges, Videla'nın "barış yanlısı" görünümünden bahsetmekle birlikte "... bu kirli savaş tepedekiler tarafından planlandı... ve savaşın bu denli büyümesinden Videla ve Viola [General Roberto Eduardo Viola] sorumludur" diye devam eder.

dı. Öğretmenler bu bölümü okulun son günlerine kadar ertelerlerdi. Söz konusu döneme ayrılmış bölümde devlet başkanlarının adı bile doğru düzgün belirtilmemiş, yalnızca acele hazırlanmış gibi duran resim bölümünde başkanlık forsları, doğum ve ölüm tarihleri, başkan oldukları yıllar ve varsa parti üyelikleri ile ilgili bilgi verilmişti. Tarihin bu bölümünün birkaç bozuk para, en fazla mavi bir kâğıt banknot kadar değerli olduğunu belirtme şekliydi bu da bir nevi; ancak bir paket filtresiz sigara almaya yeterdi. Her şey General José Uriburu'nun, kendi adamları tarafından bile resmi belgelerde yaşlı, tükenmiş, önemini yitirmiş biri olarak tanımlanan Hipólito Yrigoyen'in halk tarafından seçilmiş hükümetini iktidardan düşürmesiyle başlamıştı. O zamandan sonra yaşanmış tüm olaylar da kısa paragraflarla açıklanmıştı, ta ki Perón'a kadar.

Neden bazı hükümetler askeri bazılarıysa sivil sayılıyordu? Neden Perón gibi bazı sivil başkanlar üniforma giyiyor ve onlara General diye hitap ediliyordu? Anlaşılan askeri hükümetlerde ordu yönetime doğrudan hâkimken, sivil hükümetlerde kuvvet kullanarak seçimlerin sonuçlarını kontrol ediyordu. Aralarındaki farkı anlamak zordu ve diktatörlük döneminde sınıf gibi ortamlarda soramayacağınız onlarca sorudan sadece biriydi; bu konu hakkında sorular sormak hem kendi güvenliğiniz hem de etrafınızdakilerin güvenliği için çok tehlikeliydi. Bu soruların cevaplarını yalnızca kapalı kapılar ardında, mitinglerde sesini duyurmaya cesareti olan öğretmenlerle tartışabilirdiniz. O mitinglerin konusu da hep aynı olurdu: Sosis makinesinin sahibi kim?

Devasa soğuk depo tesisleriyle tanınan bir millet, sosis dönemine girmişti işte.

İlk bildiriyi duyduğunda "Dönüşüm; nöbetleşme" dedi Berta fısıldar gibi. Kapattığı gözlerinin önünde, yıpranmış okul kitabı belirmişti. Ama nedense içinden bir ses bu seferkinin farklı olacağını söylüyordu çünkü tarih artık bir okul kitabında okuduğu değil, yaşadığı bir şey olmuştu. Bir ölümle başlamıştı bu tarih ve şimdi Tucumán, içi şiddet

dolu bir kazana dönüşmüştü. Perón ölmüştü ve geriye yalnızca sürekli ama sürekli tekrar ettiği, alakasız klişelerle dolu konuşmaları kalmıştı. Yine de bu, kendi etkisini mevcut gerçeklik üzerinde sürdürmesinin teminatıydı. Bu gerçeklikte "hayatlarını Perón'a adayan" ama şimdi saklanan gerilla grubu Montoneros;* aralarında kendi ordusu olan veya olmayan halk tabanından grupların da bulunduğu, kendilerine "solculardan daha solcu" diyen, bariz anti-Peroncular; Leninci, Castrocu, Maocu veya Trotskyci olduklarını iddia edenler; en "ortodoks" işçi sendikacıları; "Demir Muhafızlar"; Arjantin Anti Komunist İttifakı veya Üç A;** silahlı veya silahsız radikaller; sağ kanattan veya burjuva olmakla suçlanan komünistler; fakirlerin adına bir araya gelenler veya iyilik, Hıristiyan ve Batılı ahlakı gibi idealleri savunanlar tarafından, sözde halkın iyiliği ve gelişimi için gerçekleştirilen günlük silahlı eylemlerde yok edilen yerel partiler ve küçük birlikler; ve Tanrı'yı, vatanı ve yuvayı koruduklarını iddia eden ama Tanrı'yı her fırsatta gocunduran, bir milleti barındıran bu vatanın tüm kurallarını çiğneyen, yoksulların da zenginlerin de aydınların da sıradan halkın da yuvalarını yıkan, Tanrı'nın, vatanın ve yuvanın adına biraz olsun insaf ve yaşama saygı için yalvaranlara konuşma hakkı vermeyen ve onları dinlemeyen insanlar vardı. Ve hepsi de ülkeyi, bir emperyalist güçten veya bazılarının ta İsa doğmadan beş bin yıl öncesine kadar dayandığına inandığı bir komplodan korumak istediğini iddia ediyordu.***

---

* Juan Perón tarafından 1950'lerde kurulan bu militan grup, 1970'lerde Perón'a karşı çıkmıştır. Peronist hareketten dışlanan grup, Juan ve Isabel Perón hükümetlerine karşı düzenledikleri, sürekli daha da vahşi hâle gelen gerilla saldırılarını finanse etmek için özellikle çok uluslu yöneticileri kaçırmakta uzmanlaşan bir terörist grup hâline gelmiştir. 1976'da yönetimi ele alan askeri diktatörlük Montoneros'un çoğunu ortadan kaldırmıştır.

** Bu tabir, *Alianza Anticomunista Argentina*'nın (Arjantin Antikomünist İttifakı'nın) kısaltmasıdır. Juan Perón'un özel sekreteri José López Rega tarafından 1973 yılında kurulmuştur. (ç.n.)

*** *Primer Cuerpo del Ejército* generali Cristino Nicolaides, konuşmalarında bu konu üzerinde durmuş, Arjantin'in uluslararası bir "ortak yönetim" komplosuna kurban gittiğini ima etmiştir.

Peroncular da kendi içinde ayrılıyordu: hakiki Peroncular; tarihi Peroncular; mahalle Peroncuları; özgürlük, Peroncu parti ve *justicialista* veya sosyal refah hareketini savunan Peroncular; Perón'lu Peroncular; Perón'suz ama Evita'lı Peroncular; sosyalist bir ülke çağrısı yapan Peroncular; ulusalcı ve anti komunist Peroncular; halk Peroncuları ve temel birlik Peroncuları gibi. Dahası da vardı: sivil gruplar, askeri gruplar ve paramiliter kuvvetler gibi. "Cephe" denen şeyin de her türlüsü mevcuttu: hareketlerin birliği için, Peroncuların birliği için, hükümete karşı veya hükümetin yanında olan cepheler, işçi ve sendika cepheleri ve belirli eğilimlerin, partilerin veya herhangi bir şeyden gücenen herhangi birilerinin cepheleri gibi. Her grupta veya partide de tabii ki gerçek inananlar ve hainler, şehitler ve mahkûmlar, kendi mahkemelerinde yargılayanlar ve halk ya da ayyaşlar tarafından yönetilen hapishaneleri kullananlar vardı. Her biri kendince cevabı bildiğini öne sürüyor; halkın, adaletin ve ülkenin tek gerçek sesini temsil ettiklerini, bu yüzden de gerekli arındırıcı unsur olarak hizmet verdiklerini söylüyordu; diğer herkes onların gruplarının inançlarına katılırsa ülkenin yegâne kurtuluşu olabileceklerini iddia ediyorlardı.

Neredeyse tüm gruplar hükümetin başarısızlığını, hükümet kuruluşlarının ve demokrasinin yetersizliğini ilan etmişti. Aynı şekilde halk da artık yozlaşmış, dolayısıyla geleneksel adalet fikrine, yani kişilerin kendilerince adil buldukları ödül veya ceza fikrine uymayan mahkemelere saygısını ve güvenini de yitirmişti. O yüzden geceler artık anlamsız bir şiddetle doluyordu; tabii ki bu şiddet ancak son yirmi yılda Arjantin siyasetindeki baş aktörlerin arasında geçen ittifakları ve dışlanmaları, sürgünleri ve dönüşleri, afları ve anlaşmaları hesaba katmazsanız, insana anlamsız geliyordu. Dağıtılan çeşitli partilerin yanı sıra askeriye ile Kilise'nin gücünü de unutmamak gerek tabii. Tarih böyle olunca, ülkenin koca bir nesli nasıl da kefene soktuğu gayet anlaşılabiliyordu.

İnsanlar, şok ve korku içinde yaşamaya yavaş yavaş alışıyordu; haksızlığa uğramışlık hisleri ise bir tür kaderciliğe yol açmıştı. Bu kadercilik, sonsuz gibi gelen ama aslında çok da uzun sürmeyen, sessiz bir trajedinin yaşandığı dönemlerde oluşurdu hep; kimse birbirini dinlemez, anlamazdı çünkü en sıradan kelimeler bile ortak anlamını yitirmişti. Artık her şey eyleme bakıyordu; eylem insanı olmak –ki bu silah insanı olmakla neredeyse aynı anlama geliyordu– çoğu insanın örnek almaya başladığı bir şey hâline gelmişti.

İşte tüm bunlar nedeniyle daha darbe olmadan önce bile gece çöktü mü farklı bir Tucumán doğardı; siviller sanki savaştaki askerlermiş gibi nöbet tutar, askerler suçlu gibi davranır, hepsi de bu kırmızı siyah operanın oyuncularını kullanan hükümete karşı "cephane" taşırdı. Bu operanın tüm oyuncuları adaletin ne olduğunu anlar, onu uygulamaya çalışırdı; eğer ahlaki bir amaç varsa bunun onlarınki olduğuna inanır, zayıf ve yozlaşmış, yani bütün meşruiyetini yitirmiş, demokratik bir hükümete karşı silahlanmanın kesinlikle "meşru bir savunma" olduğunu iddia ederdi. Bu hükümete karşı çıkan herkes doğru şeyi yapıyordu. Bütün bu dramın ortasında devletin gücü, adalet sistemi ve meclis tamamen yok olmuştu. Tüm siyasi partiler ve birlikler çaresiz ve güçsüz kalmış, bu durumu düzeltecek birini, herhangi birini bekler olmuştu.

Tucumán bir kez daha milletin merkezi olmuş, tarihini tekrar etmeye mahkûm edilmişti; yine ilk çığlığı o atacak, ilk acıyı o duyacak, deneysel çabaların ve projelerin, mücadelenin ve her türlü sosyal değişimin mekânı olacaktı. Tucumán: Üç başkanın, *Tucumanazo* ayaklanmasının,* dağlarda başlatılıp kaybedilen gerilla hareketlerinin beşiği.

* "*Tucumanazo*" 1969 yılında, Roberto Avellaneda Tucumán Vilayeti'nin valisiyken yaşanmıştır. "-azo" eki İspanyolca'da "devasa" anlamına gelmekle birlikte eklendiği kelimeye aşağılayıcı bir ima katmaktadır. Bu dönemde Tucumán şiddetin yoğunlaştığı bir bölge hâline gelmiştir. Öğrenciler ile işçiler ve aynı zamanda polisler arasında yükselen tansiyon, korkunç bir şiddete yol açmış, düzeni sağlamak için Federal Polis kuvvetleri çağrılmak zorunda kalınmıştır.

Yüzyıl kutlaması sırasında Güney Amerika'daki en büyük parkın meydanına asılan Vali Bussi* posterinde TUCUMAN YIKIMIN MEZARI OLACAK sloganı yer alıyordu çünkü Bussi, *Operativo Independencia*'nın** en faal adamıydı. Amacının gerillaları yok etmek olduğunu, emri başkandan aldığını belirtiyordu fakat gerillalar çoktan ortadan kaldırılmıştı bile.

Berta, yaşananların bu dönemi, geçmişin çeşitli derecelerde kanlı ve serbest darbelerinden ve sivil hükümetlerinden çok daha farklı kıldığını içten içe hissetmişti. Daha şimdiden çok fazla mezar kazılmış, çok fazla ağıt yakılmış, *La Gaceta*'da saldırıları, intikamı ve misillemeleri, belirli mahkûmiyetleri, bombalanmış araçları, parçalanmış askerleri, aşağılanmış askerleri, aşağılanmış siyasetçileri, yarıya çekilmiş bayrakları, içten övgüleri, taktik hatalarını, askeri başarısızlıkları, siyasi zaferleri, tatilleri, grevleri, grevlerin bitişini, sivil ve askeri cenaze törenlerini, yürüyüşleri, yumruk yumruğa dövüşleri ve silahlı karşılaşmaları belgeleyen yazılar için çok fazla kara mürekkep kullanılmıştı. 24 Mart 1976'dan önce dinsizlik, adaletsizlik ve anlamsızlık çok uzun yıllar boyunca hüküm sürmüştü zaten.

İşte tüm bunlar yüzünden bu sabah kimse Isabelita için üzülmemişti; "Aptal Kadın"ın başkan rolünü oynadığı oyun sona ermişti sadece. "Yaşlı Adam" da sözde "Büyücü" diye anılan sosyal refah bakanı da yoktu artık. Ufuk görünmeye başlamıştı. Anlaşılan Peronculuk en nihayetinde sona ermişti; bundan sonra Peroncu olduğunu söylemek, kötü söz söylemekle aynı kapıya çıkacaktı.

"Bugün *La Gaceta*'nın baş sayfasında ne yazacak acaba" diye düşündü Berta. "Manşetler bu olayı kesin yeni, mutlu bir dönemin başlangıcı olarak tanımlayacaktır." Muhtemelen gazetede devletin, hükümeti ne kadar kötü veya kısa ömür-

* General Antonio Bussi, Tucumán Vilayeti'nin askeri valisiydi. 1976 yılında cunta tarafından göreve getirilmişti. Bussi, 1990'lardaki seçimle yeniden vilayetin valisi oldu.

** *Operativo Independencia*, Tucumán'daki Guevaracı gerilla grubu çökertmek için yürütülen Arjantin askeri operasyonunun kod adıdır. (ç.n.)

lü olursa olsun, kendi insanına saldırmayacağını yazacaktı. Bu üç subay kim olursa olsun ülkeye zarar vermeyecek, yalnızca kendilerine has disiplinleri ve ahlaklarıyla ülkenin ilerlemesini sağlayacaklardı. Halk da bu durumdan memnun olmalıydı, ne de olsa bunu onların iyiliği için yapıyorlardı. *La Gaceta* gibi gazetelerin amacı da buydu işte: Tucumán'da kamuoyunu şekillendirmek.

Şimdi burada, hiçliğin tam ortasındaki Ciudad Loreto durağında otururken Berta'nın aklında tek bir şey vardı: daha uzağa kaçmak, Tucumán ve çevresinden uzaklaşmak, geride bıraktıklarıyla hiçbir ilgisi olmayan bir yere varmak, kendine yeni bir kimlik ve orada bulunuş amacını açıklayacak mantıklı bir sebep yaratmak. Her ne kadar şimdilik içgüdüsel olarak La Rioja'yı seçmiş olsa da yarın bir gün yolunun nereye çıkacağı belli olmazdı.

Yolculuk boyunca durdukları her yerde çarpışmaya hazır askerlerle dolu kamyonlar, şehrin eteklerinde bekleyen tanklar, kasabaların kuytu köşelerinde toplanmış acemi askerler, gökyüzünde pervane gibi dönen helikopterler ve savaş uçakları gördü. Yolculardan bazılarının yüzü endişelerini ele verirken diğerlerininki mutlulukla, hatta abartılı bir coşkuyla parlıyordu. Gördüklerinden memnun olan bu insanlar, seslerinde en ufak bir korku kırıntısı bile olmadan Arjantin'e düzenin ve ahlakın döneceğinden bahsediyor, köpeğin öldüğünü ve o kuduz saldırılarının sona erdiğini söylüyorlardı. Diyorlardı ki halk, "yozlaşmış ve yalancı siyasetçilere" teslim edip de yitirdiği huzura kavuşacaktı yeniden.

Direksiyonun başına geçip yeniden yola koyulan şoför radyoyu açarken Berta mavi kumaş çantasının yanında olup olmadığını kontrol etti. Radyoda bir tango çalmaya başladı; bu melodi sanki Berta'yı oturduğu yere mıhlamış, kalbine derin bir yarık açıyordu; Jorge Sobral, "*Fuimos*/Neydik Eskiden"i söylüyor, sözlerine bir keman eşlik ediyordu:

Umuttuk biz
asla doğmayan, ve asla gerçek olmayan
O sakin akşamına bir an olsun bakamayan
yolcuyduk biz, ne bir şey isteyen
ne ağlayan, ne de dua eden
O yolcuyduk biz, ölen.

Berta dudaklarını sımsıkı kapattı çünkü bir daha asla olanlardan veya "oldukları kişiden" konuşamayacaktı; çünkü bir daha kimseyle "biz" olamayacaktı. Tabii annesinin ona bahsettiği o melek gelip de onu her şeyin sadece bir rüya, belki de bir kâbus olduğuna, Tucumán'ın şimdi turuncu çiçeklerle bezendiğine ve Atilio'nun hâlâ orada, her öğleden sonra Berta'nın dersten çıkmasını beklediği Central Plaza'da olduğuna inandırmadığı sürece; o, saçlarını açıp daha uzun görünsün diye iki yana sallar, Atilio da ona "Hayatım!" derdi.

Ama otobüs, önüne çıkan yolları ardında bırakıp ilerlemeye devam ediyordu. Berta penceredeki yansımasına bakıp yüzünü buruşturdu: "Ah seni zavallı!"

Çiçekler

La Rioja ilkbaharda da yazın da sonbaharda da hep aynıdır fakat kış geldi mi farklılaşır. San Nicolás Günü* Haziran ayında kutlanır, katedral kâğıttan çiçeklerle süslenir, geçit töreninde başında tacıyla aziz ve Bakire Meryem geçer. Belki de insanlar gelirlerinin yüzde onunu kiliseye bağışladığından kuraklık da rüzgâr da biraz azalmıştır. Hava tahminlerinde havanın serin ve yağmurlu olacağı söylense de genellikle insanların hayatları boyunca gördükleri en sıcak ve en bunaltıcı hava yaşanır, "havalar çok değişti", "eskiden daha serin olurdu", "artık yaşanmaz burada" veya "suya set çekildiğinden beri daha kötü oldu" gibi cümleler insanların dilinden düşmüyordu.

Sierras de Velasco'nun eteklerinde bulunan ana şehir Todos los Santos de la Nueva Rioja ve bölge hakkında bildiklerim

* Tarihi, ülkelere göre farklılık gösteren Noel Baba Günü. Bayram kabul edilen bu günde çocuklara hediyeler verilir. (ç.n.)

yalnızca bunlardı. Annem yalnızca bu kadarını anlatmıştı. Zaten normalde de pek bir şey anlatmazdı bana, muhtemelen onun da babamın da geçmişten bahsetmenin zayıf insanlara özgü bir şey olduğunu düşünmelerindendi bu. "Kendisi hakkında konuşmak, karakteri veya iradesi olmayanların, her şeyden şikâyet edenlerin, tevazu sahibi olmadıkları için hata yapanların düşebileceği en alt seviyedir" derdi annem bazen. Muhtemelen bunu da ona öğretmenleri, onu eğitmeye çalışırken daha da asileştiren rahibeler veya "bizim eski topraklar" diye bahsettiği büyükannesi ve büyükbabası söylemişti.

Terminale varınca indim; otobüs Cuyo'ya devam edecekti. Aralarına birkaç sömürgeci yapı sıkıştırılmış olmasa bu yüzyılda yapıldığını sanacağım alçak, dikkatle sıralanmış evlerle dolu sıradan bir şehirdeyim şimdi. Burada her şey çok küçük; bahçeler, insanlar, kaldırımlar... Ve ben de yürürken küçültmeye çalışıyorum kendimi. Daha akşamın ilk saatleri; evlerde açılmış televizyonlar, bahçelerde oynayan çocuklar, evlerine dönmekte olan beyaz üniformalı öğretmenler görüyorum.

Asunción Sokağı'nı ararken evlerden birinin duvarına yaslanmış hasır bir iskemlede oturan yaşlı adama Riera ailesinin evini soruyorum. Bir tarafı işaret ederek cevap veriyor: "Bir sonraki binada, gördün mü, köşede, toprak yolun başladığı yerde büyük bir kapı göreceksin." Adamın ahenkli aksanı tanıdık geliyor; annemin eskiden bizi yatırırken kullandığı o tatlı, hafif cilveli tonu anımsatıyordu.

Hafif aralık duran çift kanatlı kapının önüne gelince kapının da tıpkı bu yüzyıllık ev gibi antika olduğunu fark ediyorum. İçeride bir avlu var; avlunun tam ortasında da bir *jacaranda** ağacı, içi eğrelti otlarıyla, begonyalarla, sardunyalarla ve tanımadığım başka bir sürü çiçekle dolu kırmızı saksılar, bir de girişle koridoru birbirinden ayıran, tellerinin arasından kanaryalar ve kardinal kuşları çıkan bir kafes duruyor. Kapının üst pervazında, İyi Kılavuz İsa var; elinde

* Jakaranda ağacı, Güney Amerika yerlisi bir bitkidir. (ç.n.)

tuttuğu bir pirinç levhanın üzerinde siyah beyaz harflerle EVİMİZİ KUTSA yazdığını görüyorum. Bir an için durup bu olanları sindirmeye çalışırken sokağın karşısındaki ve etrafındaki evlerde benim görmediğim ama beni gören insanlar olduğunu fark ediyorum; yaşlı adamlar ve kadınlar, her hareketimi sessizce takip ediyor.

O sırada evin içinden de iki gözün beni seyrettiğini görüyorum; kalın siyah çerçeveli gözlüklerin ardından bakan bu gözler küçücük bir surata ait. Derken gözler kayboluyor. Kapının önünü incelemeye devam ederken demir kapı tokmağının, parmağında yüzük olan, zarif bir hanımefendi eli şeklinde olduğunu görüyorum. Tokmağı vurup vurmamak arasında gidip gelirken anahtar deliğinin kocaman olduğunu fark ediyorum; müze anahtarları kadar kocaman bir anahtarı olmalı. Delik de o kadar büyük ki arasından her şey geçebilir; bir aşk hikâyesi bile.

Derken evin içinden beni izleyen gözlüklü kadın çıkageliyor. Öyle kısa ve öyle şişman bir kadın ki iki ayağının üzerine kalkmış küçük bir kurbağa gibi duruyor. Vücudunun yanında sallanan minik kolları bir parantez gibi kıvrılmış, sanki doğa onların böyle kıvrımlı olmasını istemiş gibi. Bacakları da aynı şekilde birer parantezi andırıyor; aralarından evi ve kırmızı saksıdaki bitkilerle dolu avluyu görebiliyorum. Kadın girişte sessizce bekliyor; evinin kapısında kalakalıyorum ve bir an için nerede olduğumu, kaç yaşında olduğumu hatta kim olduğumu bile bilmiyorum çünkü başka biri olup başka bir yerde olmayı yeğlerdim. Kadının boyu göbeğimin biraz yukarısına geldiğinden ona yukarıdan bakmak zorunda kalıyorum; o da merakla beni inceliyor.

Bakışlarımı evin önündeki küçük bahçeye çeviriyorum ki kadın beni rahatlıkla inceleyebilsin; sol tarafımda henüz açmakta olan bir kalla zambağı görüyorum. Çölün ortasında gururla büyüyen bir sürü beyaz, nemli, taze zambak var etrafta; Mart ayında başlayıp asla bitmeyecekmiş gibi duran tozlu rüzgârlar yüzünden insanların nesiller boyunca her öğleden sonraları temizleyip suladığı çorak topraklar üze-

rinde zafer kazanmış çiçekler onlar. Zambakları gördüğüm anda bahçe musluğundan üzerlerine damlayan suyun kokusunu alıyorum. Sanırım o çiçekleri hiç sevememin sebebi tıpkı karanfiller gibi bana ölümü anımsatmaları ve normalde Tucumán'da yetişmemeleri ya da annemin de onları sevmemesi; çünkü zambakları en son babamın cenazesinde görmüştük, yani hüznün çiçeğiydi onlar bizim için. Şimdi bu bembeyaz, bir yudum su gibi duran güzeller güzeli çiçekleri görünce susadığımı fark ediyorum.

Susuzluk, üç gün önce evden ayrıldığımdan beri hissettiğim ilk şey; üç gündür ne sıcağı, ne soğuğu, ne de rüzgârı hissettiğimi, siesta zamanı bile uyumadığımı fark ediyorum. Acı da duymadım, korku da endişe de; hiçbir şeye aç değildim üstelik, adalete de aşka da çiçeklere de. Ama şimdi suyu görüyor, suyu istiyorum çünkü yaşamaya devam edebilmek için suya ihtiyacım var. O zambaklara imreniyorum.

Kadın nihayet konuşuyor. "Kız kardeşim Amalia'nın kızı olmalısın sen."

Öyle yorgunum ki ayakkabılarımın ve kâğıda dönüşmüş gibi hissettiğim kıyafetlerimin içinde zor duruyorum. Yine de koluma astığım mavi çantaya sıkı sıkı yapışmışım. Cevap veriyorum:

"Evet."

Kendi kendime mırıldanır gibiyim; içimden çıkacak bir nefes bile kalmamış artık. Sesim kelimeyi, tüm benliğimi yutuyor; duyulmayan bir "evet" gibi.

Zambaklara bakmaya devam ediyorum ve birden, *nihayet* her şeyi hissediyorum: Yaşamak, cesur olmak, bedenimi bambaşka bir dünyaya açılan o eşikten geçirecek adımı atabilmek için suya ihtiyacım var. Normalde güçlü duran boylu poslu ben, yere yığılıp ağlamaya başlıyorum. Kadın, durduramadığım hıçkırıklarımın sebebini hemen anlayıp beni içeri alıyor, salona oturtuyor. Bütün gücümle denesem de ağzımdan ne bir kelime dökülüyor ne de ağlamayı bırakabiliyorum. Kadın önüme kendi kadar yaşlı duran ağır bir cam bardak koyuyor.

İçmemi söylüyor. Öyle şiddetli ağlıyorum ki bir yudum bile alamıyorum çünkü hayatta kalabilmek için bunu istemen yetmez, bunu yapabilecek gücünün de olması gerekir. İşte ben de öyle çabalıyor, kendi hıçkırıklarımda boğuluyor, durmaksızın ağlıyorum bu salonda. Bu salon ki aile kokuyor, benim ailem kokuyor, kemikleri benimkine benzeyen, fakirliği benimkine benzeyen, kelimeleri ve işaretleri ve saksıları ve fotoğrafları, masa örtüleri ve hatta kucak masaları bile benimkine benzeyen ailem kokuyor. Evimdeyim, kadının bana getirdiği bardak elimde, ağladıkça ağlıyor, hıçkırıklarımın arasından zar zor teşekkür edebiliyorum.

Kadın beni yalnız bırakıyor. Muhtemelen büyük büyük büyükannem ile büyük büyük büyükbabamın oturup dinlendiği sert bir ahşap sandalyede oturmuşum; mavi bez çantam dizlerimin üzerinde. Kadın salondan çıkarken kapıyı aralık bırakıyor ki rahat rahat ağlayabileyim ama yapayalnız olduğumu da hissetmeyeyim. Giderken yüzündeki ifadeden bana şöyle dediğini seziyorum:

"Huzur içinde dinlenebilirsin, burada evindesin."

Ağlıyorum; kendimi saatlerce, günlerce, aylarca, yıllarca, hatta yüzyıllarca sürecek gözyaşlarına, hayatımın sonuna kadar bitmeyecek gözyaşlarına hazırlamaya çalışıyorum çünkü ne meleklere, ne de ilahi bir güce inancım var. Biraz olsun inanabildiğim tek şey suyun tadını çıkaran o gururlu zambaklar, geri kalan her şey kapkara.

Salona çoktan gece çökmüş; eve başka birinin daha geldiğini fark ediyorum. Yaşlı bir adamın sesine sahip bu kişi, her şeyi duymuş olmalı. Tabak çanak sesleri duyuyor, kızaran yemeğin kokusunu alıyorum. Kadın, tatlı bir ses tonuyla adamla konuşuyor:

"Bu kadar ağladığına göre bir adam için ağlıyor olmalı."

Fotoğraf

Beş kardeşler; üçü erkek, ikisi kız. Erkekler ile annem Amalia çok benziyordu. Dördünün yüzü de tipik İnka* yüzü gibi koyu kahverengiydi. Ayrıca uzun, toplu ve iri yapılıydılar. Gençliklerinde kapkara olan ve henüz griye dönmemiş saçları sık ve düzdü; hepsi de saçlarını arkaya doğru tarıyordu. Hepsi miyoptu ve gözleri biraz kayıyordu. Amalia'dan on bir yaş daha büyük olan Avelina, kardeşlerine ne boy açısından ne de yürüyüş şekli açısından benziyordu. Onun yerine hem ten rengini almış, hem de o da erken yaşta miyop olmuştu. Hayatını bilime ve kuluçka makinelerine borçluydu çünkü onlar olmadan zorlu doğumundan sağ çıkamayabilirdi.

Kibirli ama fetihten beri sahip oldukları araziye rağmen fakir bir aileydi bu. Arazileri yalnızca kendileri gibi iriyarı

* İnka İmparatorluğu, Kolomb öncesi Amerika'nın en büyük imparatorluğuydu. En parlak döneminde sınırları içerisinde Arjantin de bulunmaktaydı. (ç.n.)

keçiler yetiştirmeye yarıyordu; çorak toprakların, en küçükleri olan annemin alaycı tabiriyle bir "çölün" geniş bir parçasına sahiptiler sadece. Onun dışında bir de kimsenin neye dayandığını bilmediği gururları vardı, o kadar. Belki de bu gururları şimdi oturduğum, duvarları arasında soğukkanlılığımı yitirdiğim bu salondan kaynaklanıyordu; buna ben bile şaşırmıştım çünkü nihayetinde ben de bir Riera'ydım, üzerine bir de Rojas del Pino'ydum. Ben de teyzelerim ve dayılarımla aynı soyada, aynı açıklanamaz kibre, asi oluşumla ve bildiğimi okumamla övünme eğilimine sahiptim. Yapımız böyleydi işte bizim. "Diktiğin kenarından sökülürmüş kıyafetler" derlerdi başına buyrukluğumuzdan bahsederken.

Babamın arkadaşı Tristán Frías'ın, büyükbabama çok yardımı dokunduğundan erkeklerin hepsine Tristán adı konmuş. Kimse adamın ne yaptığını tam olarak bilmese de oldukça önemli bir şey olmalı çünkü hem onu onurlandırmak hem de şükranlarını sunmak için tüm erkeklere adını vermekle kalmamış, bir de adamı hepsinin vaftiz babası yapmışlardı.

En büyükleri olan Tristán Nepomuceno, *el Negro* olarak biliniyor; Tristán Clímaco Maco diye, Tristán Javier de Javier diye çağırılıyordu. Hepsinin adına da bir aziz adı eklenmişti çünkü büyükanne böyle istemişti. Bir de nesiller boyu süren bir gelenek olmasından kaynaklanıyordu tabii. Kızlar erkeklerden sonra doğmuştu. Büyükanne onlara sevdiği kadın karakterlerin isimlerini vermişti: "Avelina", bir radyo dizisi olan *Castillos de los Riscos*'taki Avelina Hauser'den, "Amalia" da José Mármol'un romanından ismini almıştı.

Riera erkeklerinin hem sesleri güzelmiş hem de şarkı söylemeye ve gitar çalmaya yetenekleri varmış. Bu yüzden gece hayatını oldukça seven üç kardeş, *Los Hermanos Tristán** adında bir grup kurup halk müziği ve tango yapmaya başla-

* (İsp.) Tristán Kardeşler. (ç.n.)

mışlar. Yaptıkları *criollo** valslerine ve okudukları gaucho** şiirlerine gitarlarıyla eşlik ediyorlarmış; bu da bekâr hayatı sürenlere uyan partilerden çıkmamalarına sebep oluyormuş. Annem eskiden "Büyükannen onları yanlış yetiştirdiği için böyle oldular" derdi.

Yine de sonradan üçü de kamu sektöründe iyi yerlere gelmiş: Tristán Nepomuceno, çenebaz olduğu ve el yazısı güzel olduğu için demiryollarında yönetici olmuş; Tristán Javier, babam annemle evlenip ailesiyle arasını düzelttikten sonra, babam aracılığıyla postanede çalışmaya başlamış; Tristán Clímaco, İl Polis Teşkilatı'nda düşük seviyede bir yöneticiymiş ama büyükannem ile büyükbabam öldükten sonra erken emekli olup Buenos Aires'e taşınmış, orada da dul bir kadınla evlenmiş.

Babamla ellilerin sonunda, geceleri düzenli olarak kalkıp *peña*ları*** dinlemeye gittiği dönemde tanışmışlar. Babam, hükümet çalışanları yöneticisiymiş ve devlet adamları tarafından Catamarca'ya, La Rioja'ya, Mendoza'ya, San Juan'a veya Peroncu gündemi desteklemesi gereken her yere gönderilirmiş. Nihayet Tucumán'da Posta Servisi Amiri olmuş. La Rioja'dayken Príncipe Otel'de kalıyormuş. Otelin orada bir lokanta ve dayımların sık sık sahne aldığı bir bar varmış. Onlarla böyle tanışmış işte. O zamanlar yaşı kırkını geçmiş ve Catamarca'da yaşayan, kendisinden birkaç yaş büyük olan resmi karısı ve iki yetişkin oğlu varmış. Kadın, San Fernando'da yüklü bir mirasları olan iyi bir aileden geliyormuş.

Babam, annemi on altı yaşındayken hamile bırakıp abilerinin ona gösterdiği bütün güveni altüst edince birlikte kaçmışlar. Bu olaydan sonra annemin babası Don Celestino kızını öldü saymış; karısına matem kıyafetleri giydirip Ölü Ayini'nde kızının ruhuna dualar etmiş. Avelina da dahil tüm kardeşler bilip de söylemedikleri, bilmeleri gereken ama aslında bilmedikleri, yani anne ve babalarını uyaramadıkla-

* Saf İspanyol kökenli kişi. (ç.n.)

** Güney Amerika'nın geniş ve ağaçsız bozkırlarından bir kovboy. (ç.n.)

*** Peña, genellikle geleneksel ya da yerli müziklere veya danslara dayalı bir gösteri veya müzikal oyundur.

rı her şey için cezalandırılmışlar; ailenin yitirilen onuru; Riera ailesinin en güzel, iflah olmaz, ele avuca sığmaz cesur üyesinin, yani *annemin* kaybı için hepsinin ceza çekmesi gerekirmiş çünkü. Bana hamile kaldığı için pilot olma hayalinden vazgeçen annem, giderken ardında bir de mektup bırakmış. Bu mektupta her şeyi itiraf ediyor, hayatının erkeğine saygı duymalarını istiyormuş. Ona yaşını bilerek büyük söylediğini, şimdi onu kadını yapmaya, hayatlarının sonuna kadar birbirlerinin yoldaşı olmaya götürdüğünü de yazmış.

Kimse bunun olacağını düşünmezdi ama bir gün hepimiz birlikte bu eve ziyarete gelmiştik. Artık babamla evli olan annem Evita'dan bile daha büyüleyiciydi; ben, dantel başlığım da dahil bembeyaz giyinmiştim, iki erkek kardeşimin de üzerinde takım elbise ve kravat vardı. İkizler daha doğmamıştı. Eve arabayla gitmiştik çünkü babam o zaman hâlâ önemli bir konumdaydı, dolayısıyla biz de saygın insanlar sayılıyorduk. Annem çok güzel, babam da çok yakışıklıydı ve ikisi de başarılı insanlardı. O günkü davranışları adeta şöyle diyordu: "Yaptıklarımız için bizi bağışlayın ama bizimkisi çok güçlü bir aşktı."

Büyükbaba Riera, babamla sanki yıllardır sevgili damadıymış gibi içten el sıkışmıştı. Büyükannem hâlinden çok memnundu; gün boyu ya yemek yapmış ya da *jacaranda* ağaçlı avluda kızlarıyla oturmuştu. Üçü de kanaryaların ve kardinal kuşlarının kafeslerinin yanında birbirleriyle sohbet ediyorlardı. Avelina teyzem sımsıkı sarılmıştı bize.

Şimdi duvarda bir çerçeve asılı; içinde, avluda çekildiğimiz fotoğraf var: Ben, ayaklarımda beyaz ayakkabılarımla babamın dizine oturmuşum; kardeşlerim annemin iki yanında duruyor; Avelina, daha uzun görünmek için koca bir yastığın üzerine oturmuş; bıyıklı bir adam olan büyükbabamız sallanan sandalyesinde; minicik bir kadın olan büyükannemiz siyah bir elbise giymiş, elini ağzına götürmüş çünkü fotoğrafının çekilmesine alışkın değil ama yine de gülümsüyor; Tristán dayılarımız da en arkada yanlarında gitarlarıyla duruyor. Bir daha asla gelmediğimiz bu evin, zaman geçtikçe solmuş bu duvarında asılı duruyoruz işte hepimiz.

O günü hatırlamıyorum ben, sadece annem bazen anlattığında hayal ederdim bu evi. Şimdi burada, avluda çekilmiş bu fotoğrafa bakıp annemin anlattığı hikâyeyi hatırlamaya çalışıyorum. Annem ile babamın bütün resmiyeti ve geleneği yıkıp geçtiği o gün, duvarlarda kırılan çanak çömleğin parçalarını görebiliyorum zihnimde. Benim çoktan annemin rahmine, bu evin rahmine düştüğüm bir zamandı o. Şimdi ise rutubetli, boyası dökülmüş, zaman duvarlarında uyuyan, artık var olmayan sahnelerin fotoğraflarıyla ve kendi zamanlarını çoktan doldurmuş telsiz gitarlarla dolu bir ev burası.

Avelina Teyze

Kalın, ağır gözlükleri yüzünden Avelina teyzenin yüzü neredeyse görünmezdi, bu da onu o kadar çirkin gösterirdi ki insanın içinde bir sempati uyandırırdı, tıpkı doğru kişi tarafından öpülse her an bir prense dönüşebilecek lanetli kurbağalar gibi. Ama Avelina hiçbir fiziksel sorunu olduğunu kabul etmez, La Rioja'ya ulaşabilen çizgi romanlarla büyüdüğünden kendini hem çekici ve hem de duygusal bulurdu. Bu çizgi romanlara ulaşabilmek için yalan söyleyebilir, hırsızlık yapabilir, hatta onun için satın alsınlar diye abilerine şantaj bile yapabilirdi. Bu kendine güveninin yanı sıra bir de annesi ve babası onun eşsiz biri olduğuna, Tanrı'dan ve Bakire Meryem'den bir hediye olduğuna ve herkesin, kendisini böylesine seven bir ailesi olduğu için onu kıskandığına dair onu temin ediyor, hatta yeminler ediyordu.

Avelina, yedi aylıkken prematüre olarak, amniyotik zarla kaplı bir şekilde doğmuştu. Bütün mahalleli bu küçük bebe-

ği kurtarabilmek için ayinler, yürüyüşler ve kefaret törenleri düzenlemişti. Bir kilodan bile az doğan bu bebeğin var olup bu dünyanın bir parçası olmaya dair güçlü arzusu daha en başlarda belli olmuştu. Ona kıymetli bir mücevhere bakar gibi bakan ailesinin tek isteği, kızlarının hayatta kalabilmesiydi. Bakire örtüsü çiçeğine* rağmen mucize çocuk olmasa da utangaçlığını yenmeyi çok küçük yaşta öğrenmişti. Tıknaz, toplu ve çarpık bacaklı bu kız espri anlayışıyla, hoş ve pozitif mizacıyla ve bolero** aşkıyla tanınırdı. Öyle ki ailesi bir pikap aldıktan sonra bütün şehir bu şarkıları dinlemek zorunda kalmıştı çünkü kız sabah akşam demeden pikabı kapının önüne kurar, sesi de sonuna kadar açardı.

Amalia evden kaçtıktan sonra Tristán Nepomuceno büyükbabamla oturup konuşmuş. Aralarında aşağı yukarı şöyle bir konuşma geçmiş:

"Baba, Avelina'ya karşı daha katı olman gerektiğini düşünmüyor musun? Ya Amalita'ya olanlar ona da olursa?"

Büyükbaba Riera, bir daha kimsenin Amalia'nın adını ağzına almamasını emrettiğinden öfkeyle mısırlı ve anasonlu purosunu ısırmış, birkaç kere öksürdükten sonra en büyük oğluna şaşkın bir tonla sormuş:

"İyi de... Avelina'ya kim bakar ki?"

"Aman ha aldanmayasın, baba, bu hâliyle bile talipleri var."

Yaşlı adam Don Celestino'nun yüzü öfkeyle buruşmuş; demek ki yine ondan bir şeyler saklıyorlarmış. Ama bu nasıl olabilirmiş ki? Kızları adeta ümitsiz vakalarmış! Tam Avelina'yı dövmek için kemerini çıkartıyormuş ki adamın böyle bir tepki vereceğini bekleyen oğlu hemen atılmış:

"Sakin ol, babalık, Avelina'nın hiçbir şeyden haberi yok daha. Birinin ondan hoşlandığı doğru ama henüz cesaretini toplayıp da seninle konuşamadı. Ben de daha yeni öğrendim zaten."

---

* Latince adı Fagonia Cretica olan son derece şifalı bir bitki. Kanser hücrelerini öldürmede etkili olduğu açıklanmıştır. (ç.n.)

** İspanyol dans müziği. (ç.n.)

Büyükbabam avludaki sandalyesine geri oturmuş, yüzyıllık *jacaranda* ağacının gölgesini yüzünde hissetmiş. Derken tam o anda, tıpkı teyzemin adeta hatmettiği romanlardaki gibi birden rüzgâr esmiş ve ağaçtaki çiçekler yağmur gibi düşmüş adamın üzerine. Gökyüzünde, baharın gelişini haber verir gibi parlayan güneş bıyıklarına vururken, büyükbabam sakin bir sesle kızıyla evlenmek isteyen adamın kim olduğunu, göz önünde bulundurulacak biri olup olmadığını sormuş.

"Gringo, babalık, demiryollarından mühendis arkadaşım."

"Kim? Sakat Gringo mu?" diye sormuş adam yüzünde bariz bir tiksintiyle.

"Eh, baba, söz konusu Avelina olunca karşı taraftan da çok fazla bir şey bekleyemeyiz, öyle değil mi? Hem Gringo duldur, hem de çok çalışkandır."

Gringo ülkeye İtalyan pasaportuyla girmişti. Savaş sırasında her yer bombalandığından ne yaşadığı şehir yerinde duruyordu ne de ailesi, Arjantin'e geliş sebebi de buydu. Mühendis olarak çalışmasına rağmen yaşadığı kasabadaki herkes gibi o da askere alınınca orduda savaşmış, sağ bacağını da bir mayına basınca kaybetmişti. Ama bu, başına gelenler arasında en önemsiz şeydi: Gringo, savaşta Palermo'nun en güzel kadını olan karısını ve beş yaşındaki oğlunu da kaybetmişti.

Ellilerinin ortasında olan Gringo, demiryolları tarafından sakıncalı yerlerde çalışmak üzere mühendis olarak işe alınmıştı; gelecekte yapılacak köprüler ve yollar için dinamit patlatıp delikler açıyordu. Bu ülke, tam da onun sevdiği gibi geleceğe hazırlık yapan bir yerdi. Ayrıca tepeleri patlatıp her şeyin havaya uçuşunu seyretmekten de keyif alıyordu çünkü burada patlatma işi yalnızca bir oyundu; doğanın onlara vermediği düzlükleri ve kavisleri meydana getiriyorlardı, o kadar. Devasa patlamalar yaratıp son ana kadar canını tehlikeye atarak tutunmuştu hayata. Şimdi ise La Rioja'nın çöllerine kurdukları kamplarda geceleri uzandığında, aynı dinamitleri savaşı başlatanların yataklarının altına koyup patlattığını hayal ediyordu. Böylece, generalleri, valileri, si-

yasetçileri, prensleri, aristokratları, yoksulları, eğitimlileri ve cahilleri, dünyasını mahvettiğini düşündüğü herkesi öldürebiliyordu.

Ama ne zaman uyansa hiç kimseyi öldüremeyeceğini, herhangi birinden intikam almaktan aciz olduğunu, yaşadığı tüm korkunç olaylara rağmen içinde küçük bir parçanın hâlâ yaşadığını, öğle vakitleri İtalyan şarkıları veya yeni ülkesinden şarkılar mırıldanabiliyorsa, bunun o küçücük parça sayesinde olduğunu fark ediyordu. Günün son patlamalarını da bitirdiğinde oturup güneşin batışını son anına kadar içine çekiyor, çok çalışan bir insanın ödülünün işte bu gökyüzü olduğunu söylüyordu işçilere. Çok iyi İspanyolca konuşamazdı ama zaten çok konuşan bir adam da değildi; daha çok dinlerdi. En sert Rioja şarabından içer, yanında ekmek ve patatesle bol bol et yerdi, buna rağmen gün boyu ağzından düşürmediği sigaralardan çökmüştü vücudu. Mutsuzluğunu dile getirmez, hüznünü içinde yaşardı.

Gringo bir gün Asunción Sokağı'ndan yürürken elli beş numaralı evin önünde bir pikap gördü. Hoparlörlerinden Olga Guillot'nun söylediği tatlı bir bolero duyuluyordu: "Öp beni, durma hep öp beni." İçeri bakan Gringo, koridora açılan aralık kapıyı, eğreltiotlarını, yeni süpürülmüş avluyu ve kenardaki musluğun altında duran sulu, dolgun, iri ve beyaz zambakları gördü. Eskiden yaşadığı kasabanın meydanındaki çeşmeyi hatırlamıştı birden ve bir de kıvırcık sarı saçları bir çocuğunki kadar ipeksi, ayakları mükemmel olan o kızın çeşmenin yanında oturuşunu. Akan su, bir pagan tanrısının omuzlarında taşıdığı testiden sıçrıyordu. Çeşmedeki zambaklar seni sakinleştirmiş, içini huzurla doldurmuştu çünkü mevsim yazdı ve o kız onu bulup ona evet demek için, onu sevdiğini söylemek için bekliyordu.

La Rioja'daki çiçekler oradakilerin aynısı değildi ama yine de Gringo'ya aynı şeyi hatırlatıyor, onu her gördüğünde olduğu gibi kalbine bir acı saplanmasına sebep oluyordu; tıpkı Santa Rosalía'da evlendikleri gün sunağın üzerinde duran zambaklar gibiydiler. Karısının adı da Rosalía'ydı; azize sö-

zünü tutmuş, kadın, hayatının erkeğini bulup onunla evlenmişti.

Pikap o kadar yüksek sesle çalıyordu ki adam içeride parti olduğunu düşünmüştü. Kulaklarında çınlayan bolero, adama öpücüğü hatırlatmıştı; bir daha asla kimseyi öpememişti çünkü ne karısına, ne oğluna, ne kardeşlerine ne de o Arjantin'e geldikten sonra ölen annesine bir veda öpücüğü verebilmişti.

Adam, bahçeye hayran olan biri gibi, olduğu yerde kalakalmıştı çünkü La Rioja'da zambak görmeyi, ona öpücüğü hatırlatan şarkılar duymayı beklememişti hiç, hele de içeride parti varmış gibi duran ama yalnızca ufak tefek bir kadını gördüğü bu evde. Kadın, bir sandalyede oturmuş sakin sakin çorap dikiyor, bir yandan da *mate*sini* içiyordu. Gözlükleri öyle kocamandı ki yüzünün yarısını kaplıyorlardı. Kısacık bacakları sandalyede sallanıyor, kadın sanki dans ediyormuş gibi ayaklarıyla boleroya ritim tutuyordu. Başını kaldırdığı anda telaştan iğneyi eline batırdı çünkü bir çubuk kadar zayıf duran bu adamın gök mavisi gözleri; ağarmaya yüz tutmuş, sarı, kalın telli ve geriye taranmış gür saçları vardı. Kadın, aşka davet gibi çalan bu şarkıya ayak uydururcasına adamı süzmüş, bacaklarından birinin tahtadan olduğunu, altına da bir ayakkabı takıldığını görmüştü; adamın bacağına bakınca her şeyi anlamıştı. Adam da bu kadına bakınca, muhtemelen hiçbir zaman bir boleroda dans ederken başka bir adamın bacaklarına değmediğini anlamıştı çünkü bu kadının bu berbat şehirdeki en çirkin kadın olduğu kesindi.

O sırada müzik bitmiş, ikisi de sessizlik içinde birbirine bakakalmıştı. Avelina, kendinden önce yaşamış tüm kadınlardan, Criollalardan, İspanyol Galiçyalılardan, Kızılderililerden ve aile soyuna katkısı olmuş Türk kökenli büyük büyükannesinden miras aldığı, ta derininden gelen bir bilgelik ve şefkatle gülümsemişti adama. Kadın olmanın ne

* Arjantin'de geleneksel, bitki çayına benzer bir içecek. Demir kamışlı, küçük bir cezve içinde tüketilir. (ç.n.)

demek olduğunu bilen ve bundan memnun olan bir kadının gülümsemesiydi bu; aşk için yaratılan, önüne çıkan iyi ya da kötü her şey için minnettar olan bir kadının gülümsemesiydi çünkü en başından beri biliyordu hayatın onun için planladığı öpücüğün bir gün geleceğini.

Kendinden emin bir ifadeyle gülümsedi, elindeki çorabı bıraktı ve şöyle dedi: "Beğendiysen bir daha çalabilirim."

Gringo tahta bacağının üzerinde sendeledi, kendi dilinde, kadının anlamayacağı bir şeyler geveledi, belki de gitmek için izin istedi. Avelina adamın gözlerinin içine baktı, sanki sadece dikiş dikerken ihtiyacı varmış gibi, sözlerini vurgulamak ister gibi gözlüklerini çıkarttı ve ısrarla tekrar etti:

"Tekrar çalayım mı?"

"Olur" dedi Gringo ama bunu söylemek için gereğinden fazla kelime kullanmıştı.

Avelina sandalyesinden inip plağı yeniden başlattı. Gringo, hâlâ olduğu yerde duruyordu. Orada öylece, açıkça ve çekinmeden birbirlerine bakarken –Bayan Guillot pikabı inletip bütün La Rioja'dan öpüşmesini isterken– bariz bir gerçeği fark ettiler; bu hayat yolunu birlikte yürüyebilirlerdi.

İşte böylece Avelina evlenmiş, topal kocasıyla mutlu günler ve geceler geçirmişti. Ne yazık ki kocası hiçbir zaman çok sağlıklı olmamış, savaşta yaralanan böbrekleri giderek daha da kötüleşmişti. Gringo altmışlarındayken vefat ettiği için evlilikleri yalnızca on yıl sürdü. Ama bu on yılda adam çirkin karısını hep çok sevmiş, kadın da onu bir prensmiş gibi sevip el üstünde tutmuştu. Hiç çocukları olmamıştı ama Avelina, Gringo'nun ölen oğlunun savaştan önce çekilmiş, annesinin kucağında durduğu bir fotoğrafın önünde hep bir mum yakardı. Soranlara da derin bir şefkatle şöyle derlerdi:

"Küçük bir meleğimiz var bizim."

Bedeni

Berta birdenbire artık salondan çıkma vaktinin geldiğini düşündü. Çünkü bedeni ona yaşaması gerektiğini söylüyordu; her ne kadar ölüm hâlâ çok yakınında olsa da yanı başından göz alabildiğine her yanda ölümden izler olsa da yaşamalıydı. Yaşamalıydı çünkü o koyu tenli, koyu kahverengi gözlü, narin elleri ve ayakları boylu poslu vücuduna harika bir zıtlık oluşturan bir Tucumanlı'ydı; çünkü her ne kadar saklasa da mavi çantasının dibinde bir üniversite defteri taşıyordu. Kendini de saklıyordu o, koyu renkli düz saçlarının ve muhteşem yüz hatlarını hafifçe örten gözlüklerinin ardına. Bu özellikleri ona yeterdi çünkü 366 gün olan bir yılın Mart ayındalardı; öyle bir artık yıldı ki bu, daha üçüncü ayında, tıpkı bir şimşek gibi hiçliğe doğru paldır küldür ilerliyordu.

Bedenini, onlarca nefretten ve korkudan uzaklaştığı için onu hissedebildiğini ve dinleyebildiğini fark etti. Artık be-

deninde yaşamanın ve sadece hayatta kalmaya odaklanmanın lüksünü sunabilirdi kendine.

Yaşadığı onca şeyden sonra yüzünden geriye kalanları görebilmek için bir ayna ararken dolapta küçük bir cam parçası buldu. Camda yansımasını görebilmek için büyük bir çaba sarf etmeden önce dolabın içinde birbirinden farklı bir sürü küçük bardak ve fincan; birkaçı antika, birkaçı sıradan seramik bebekler; solmuş, şans getiren filler, "mutlu şehir" diye de bilinen Mar del Plata'dan bir hediyelik eşya, bir de vaftiz törenlerinden, ilk şarap-ekmek ayinlerinden, düğünlerden ve yıldönümlerinden hatıralar buldu. Her biri solup sararmış bu eşyalar eski güzel günlerin, şimdi koca koca insanlar olmuş çocukların ve torunlara karışmış âşıkların yadigârlarıydı. Başka kimsenin umursamadığı, zaman geçtikçe çirkinleşip gülünçleşen bu şeyleri saklayan kişiye karşı bir şefkat uyandı içinde. Böylesine nostaljik, böylesine özenli olan kişi kim olabilirdi? Bir kadındı mutlaka; annesinin kız kardeşiydi demek. Yüzüne baktı sonra Berta; gözleri ağlamaktan kızarmış, kalın telli saçları dağılıp çalı süpürgesine benzemişti. Saçlarının arasında birkaç gri tel olduğunu fark etti; oldukça belirginlerdi aslında. Rieraların saçları hep erken yaşta beyazlardı; işte şimdi o da onlardan biriydi.

Küçük düşürülmüş, hırpalanmış, tüm savunması yıkılmış, kaybolmuş ve kandırılmıştı ama kendini ayakta tutan yine kendisi olmuştu; boyun eğmeme ihtiyacıydı onu ayakta tutan ve bir de tıpkı annesi gibi, ev hanımlığından çok daha farklı bir hayat sürmenin mümkün olduğuna dair inancıydı.

İşte bu salondaydı şimdi; çok uzun zaman önce annesinin yapması gerektiği ama inadından hiç yapamadığı gibi.

Güneşin ilk ışıkları yeni bir günün habercisiyken, ay salonda ışımaya devam ederken bir horozun öttüğünü duydu. Ağustos böcekleri ile çekirge seslerinin arasında, evin derinlerinden tek bir gitar sesi duyuluyordu: Birisi ne bir istek ne de bir azimle gitarın tellerine vuruyordu. Birkaç *zamba**

* Arjantin'e özgü geleneksel dans müziği. (ç.n.)

ritmi duyulsa da şarkı bir *zamba* değildi. Günün ilk ışıklarında kuşlar da şarkının nakaratına eşlik etmeye başladılar.

Berta mavi bez çantasını kapıp karanlık evde yürümeye başladı. Ev devasaydı; parlak fayanstan yamuk yumuk zemini bağımsızlık kadar eski duruyordu. Yolu bulup *jacaranda* ağacının durduğu avluya çıktı. Avlunun devamı, evin derinliklerine açılan daha da geniş bir avluya çıkıyordu. Berta bu büyük avluda, dalları tarihini saklayan devasa bir dut ağacının gölgesini gördü. Ailedeki eski topraklar bu ağacın gölgesinde dualar eder, büyükbabası, "ally" dediği, etraftaki sinekleri yakalayan kırmızı horozu göğsüne oturtup uyuklardı. Hâlâ burada etlerini kızartır, kart oyunları veya kumar oynar, bu seçimde kime oy vereceklerini kararlaştırırlardı. Oradan sadece özel bir konu konuşulacağı zaman çıkarlardı. Ayrıca birisi ölüp sokağa açılan o odalardan birine yatırıldığında, aileden olsun olmasın erkeklerin ağlayabildiği tek yer bu ağacın altıydı.

Günün ilk ışıklarıyla parlayan bu görkemli dut ağacının dibinde yaşlı bir adam oturmuş, kimseyi rahatsız etmemek için ağır ağır gitar çalıyordu. Berta, müziğe çekilen bir hayalet gibi adama yaklaşmış, neredeyse duyulamayacak kadar kısık bir sesle "Günaydın" dedikten sonra olduğu yerde sessizce kalmıştı.

Yaşlı adam başını bile kaldırmadan şöyle dedi; "Bugün geldiler, baksana."

Berta etrafta hiçbir şey göremese de adamı sorularıyla meşgul etmek yerine anlamış gibi başını salladı. Adam, gitarında huzurlu bir melodi çalmaya devam ederek kıza söylediği şeyi gösterdi.

"Kalacaklar artık çünkü Mart neredeyse bitmek üzere. Bak şuradalar; Evangelist* John'la Magdalena."

Berta, adamın işaret ettiği yere bakınca boylu boyunca uzanmış iki tane kocaman sümüklü böcek gördü; son derece rahat, toprağın nemli oluşundan gayet memnun duruyorlardı. Bir parça sargı bezi, tül ya da bir gelinin yüzüne

* *İncil* mesajını yaymaya çalışan kişilere verilen isim. (ç.n.)

örtülmüş ipekten peçe gibi yayılmışlardı; başları yukarıda, dik antenlerinin ucundaki gözler hem kadına hem birbirlerine bakıyor gibiydi.

"Parlak ışığı sevmezler, o yüzden ya şafağın serinliğinde ya da akşamüzeri çıkıp dolaşırlar. Ama en çok da yağmur yağdıktan hemen sonra çıkmayı severler. Sonra da sürüne sürüne giderler, ta ki gelecek seneye kadar."

Adam gitarı onlara mı çalıyordu? Sümüklü böcekler gerçekten dinliyor muydu onu? Bu heybetli canlılar son derece hızlı hareket ediyor, önlerine yaprak çıkınca üzerlerine sımsıkı yapışıp üzerlerinde biriken suyun özünü emiyorlardı.

Berta ile yaşlı adam, dut ağacının kıvrımlarına gelip durana kadar sümüklü böcekleri izlediler. Tam o anda, genç kadın çoktan sabah olduğunu ve bu ağaç için sonbaharın çoktan geldiğini fark etti; tüm yaprakları sararmıştı. Bu öyle parlak bir sarıydı ki bir yaşam kaynağıydı sanki; öyle bir sarıydı ki insan sırf nasıl bir sarı olduğunu anlatabilmek için bile hayatta kalmak zorunda hissederdi. Berta, sonbaharı hiç görmediğini fark etti. Tucumán'da her yer her zaman yeşildi ve asla değişmezdi; ormanın bitmek bilmez bir hikmetiydi sanki bu. Ama burası, sonbahar gelince bir şeylerin durakladığı bir yerdi ve şimdi Berta, kutsal isimleri olan iki sümüklü böceğe gitar çalan yaşlı bir adamla, kurbağaya benzeyen ama her ailede olduğu gibi aile tarihini özenle saklayan bir teyzeyle aynı evdeydi. Tek fark, Berta'nın bu sefer "Burası benim evim" diyebilecek olmasıydı ve demesiydi.

Berta, her şafakta sümüklü böceklerin bıraktığı izleri ve gitardan dökülen melodiyi takip etmeye karar verdi. Eğer bir dine inanacak olsaydı onun dini bu olurdu, kırlaşan saçları da yara izi ve damgası. O saçlar, kaybettiklerini anımsatıyordu ona; tüm umutlarını ve hayallerini fırlatıp attıkları, bir daha asla bakamayacağı o balkonu anımsatıyordu. Tüm bunlara rağmen içinde bir şeyler gidecek yeni yollar

bulacağını söylüyordu ona, her ne kadar bu yollar, yaşlı bir adamın şarkılarının tadını bir kez daha çıkarabilmek için mevsime karşı gelen bu iki sümüklü böceğin bıraktığı ıslak yollar gibi olmasa da.

Yirmi Bir Yaşında

Bunu anlamak benim için çok kolay olmadı ama nihayet anladım; insan, hayatının sonuna kadar ağlayamıyormuş. Ayrıca Haziran'da yirmi bir olacağım; nihayet dünyaya bir kadın olduğumu duyurabileceğim ve annem, benimle görevinin bittiğini, beni elinden gelen en iyi şekilde büyütüp yetiştirdiğini bilecek. Yakında o gün gelecek. Merak ediyorum, bugün ile annemin tırmanmam gereken bir çit gibi işaretlediği o gün arasında neler yaşanacak. Mutlu bir gün olmalı, en azından annem hep öyle olmasını istemişti. Babam ölüm döşeğinde olduğundan kutlayamadığımız on beşinci yaş günümden daha mutlu bir gün olacağı kesindi. O doğum günüm fark edilmeden geçip gitmiş, onca kusmuğun ve ateşin arasında yok olmuştu. Bahtsız babam iyice zayıflamış, rüzgârla uçup gidecek bir tüy kadar kalmıştı. Ben annemi rahatlatmaya, üzüntüsünü dindirmeye çalışıyordum ama rahatlama hissinin babamın ölümüyle geleceğini de biliyor-

dum. Yani doğum günüm babamın ölümü, komşuların deyimiyle "nihayete erişi" ve çektiği acının bitmesiyle gelen rahatlama hissiyle geçti.

Elbette bu rahatlama hissinden ötürü kendimi berbat hissetmiştim. Asıl berbat bulduğum şey, annemin, babamın acı içinde sürekli pislettiği çarşaflarını değiştirirken bir yandan çekip durduğu tespihti. Berbat olan şey, babalarını ölürken görmesinler diye erkek kardeşlerimi komşulara bırakmamızdı. Onlar cenazede ağlarken ben aslında mutluydum çünkü babam artık acı çekmeyecekti. Ölsün istiyordum artık. İnsanlara, özellikle de babama böyle berbat davranan bir Tanrı'ya inanmamın mümkünatı yoktu. Kötü bir adam değildi babam, sadece ülkesini kendinden yüce tutan bir Peroncuydu. Onun için sonra "devrim" geliyordu, sonra arkadaşları, karısı ve erkek oldukları için dört kardeşim. Son olarak da ben.

Annem, kendine acımadan tutmaya başladı yasını. Babam ölmeden başlamıştı karalar giymeye, hâlâ da giyer. Perişan olan erkek kardeşlerim ciğerleri çıkana kadar ağladı ve onların acısı beni ölmüş bir adamdan nefret ettirdi; ölüp de çocuklarını böyle perişan ettiği için. Gömdük onu, onunla birlikte daha neleri gömdüğümüzü anlayamadan; bir yanım huzurlu, bir yanım öfkeliydi. Komşular, bir katır kadar inatçı, soğuk ve bencil olduğumu, derslerimden başka hiçbir şeyi ve hiç kimseyi düşünmediğimi konuşup durdular. Sonuçta iyi bir kız çocuğunun babası için ağlaması gerekirdi; ağlamıyorsa bu sadece ölen adamı aslında hiç sevmediği anlamına gelirdi.

O gün, her ne kadar birçok insanın sürgüne yollandığı bir dönemde olsak da salonumuz babamın siyasi arkadaşlarıyla dolmuştu. Annem tabutun yanında durmaksızın dua ediyor, şimdi ona her zamankinden daha çok ihtiyacı olan kardeşlerimi umursamıyordu bile. Yalnızca o pahalı tabutun içinde yatan adamla ve bir şeyi duyması için birlerce kez yalvarılması gereken ya da bir mucize gerçekleştirmesi için

kendi oğlunun annesiyle sınanması gereken Tanrı'yla ilgileniyordu. Hayatı boyunca o Tanrı'dan bir şeyler istemekten bıkmamış olan annem, şimdi de korkudan ödü kopan kardeşlerim Alberto ve ikizlere sarılacağına kendini Tanrısına vermişti yine.

Anneme, tüm o dini heykellerine ve onu suçlu hissettiren ya da korkutan tüm papazlara kızgındım. Annemin geleceği gören o rüyalarından, sonra olaylar beklediği gibi çıkmayınca da o olayları bir kez daha, bu kez daha da kendinden emin bir şekilde yeniden yorumlayışından bıkmıştım artık; gücünden, "Tanrı'nın hikmeti" dediği o kabullenişinden, cahilliğinden, bilimin kanıtladığı veya tarihin öğrettiği her şeyi göz ardı edişinden, doğru düzgün alamadığı ama asla şikâyet etmediği o ruhlu, melekli eğitiminden bıkmıştım. Bütün bu saçmalığın ona ne faydası dokunmuştu ki? Aksine onu zayıf biri yapmış, karşısına çıkan ilk erkeğe âşık olup hamile kalmasına sebep olmuştu; ki annesi ile babası ya da kardeşleri gibi daha birçok aptal insan da aynen bu şekilde hayatlarını ziyan etmiş, bir de üstüne "kutsanmış olanlar fakirlerdir"e inanmışlardı. O zamanlar annemin delirdiğini, aklını tamamen yitirdiğini düşünmüştüm ama o yine de normal biri gibi davranmayı başarmıştı. Ondan sonra başımıza ne zaman kötü veya adaletsiz bir olay gelse bütün tartışmayı "garip" kelimesiyle bitirir, bu da onun gerçeğe dair en ufak bir merakını tamamen söndürmesine neden olurdu.

Annemin dünyasının temelindeki o Tanrı, babamı hayatının baharında almıştı bizden. Hep merak etmişimdir ne yaptı ki diye; benim babam evren için ne gibi bir tehdit oluşturmuş olabilir ki? Tucumán'da bile önemli biri değildi artık. Perón gittikten sonra bir de üstüne hastalanınca biletini kesmişlerdi; önce saatlerini azaltmış, sonra kovmuşlardı; hayatının anlamını, hoş mizacını ve toplumdaki konumunu çalmışlardı ondan. Kimse artık ondan futbol topu veya Eva'nın gönderdiği dikiş makinelerini almıyordu; kimse onun önerilerini de fikirlerini de umursamıyordu. Hayatı ba tan

sona bir hata oluvermişti artık çünkü fakirler, yani *descamisados* da "Lider"lerini ve "Aziz"lerini kaybetmişti. Artık hepsi tişörtlerini veya tulumlarını üzerlerine geçirmeli ya da uzak diyarlara kaçıp gitmeliydi çünkü Perón dönemi ülkeyi mahvetmişti ve tabii babamı da; önceden bir beyefendi olan babam şimdi bir suçluya dönüşmüştü. Yapabileceği tek bir şey vardı, onu da yaptı zaten; hastalanıp öldü, daha ben on beşime basmışken.

Herkes gittikten sonra gecenin dördünde arkadaşları alt kattaki tabutun etrafına toplanmış, "Peroncu Marşı'nı" söylemişlerdi. Gümüş tespihi hâlâ elinde, tabutun yanında duran annem hayatın acı gizemlerine ve zevklerine öyle dalmıştı ki adamları duymamıştı bile. Bense karşılarına geçip gülmek istemiştim; aptallık ettikleri ve gerçek olmayan, sadece fanteziden ibaret şeylere inandıkları için. Herkesin aklı başka yerdeydi; annemin aklı tekrar tekrar ettiği dualarda, babamın arkadaşlarının aklıysa şarkılardaydı; diğer herkesin, ülkenin gördüğü en büyük orospu çocuğu olduğunu iddia ettiği adamı öven şarkılarda. Annemin dua edişi gibi tutkuyla söylüyorlardı şarkılarını; hepsi ağlıyordu. Hepsi büyük kayıpların yasını tutuyordu aslında; bu sıcak, kokuşmuş ve yerleri sineklerle dolu odanın ortasında yatan babam ise sadece bahaneleri olmuştu. Gökkubbe, ortalığı biraz olsun yatıştıracak, herkesin beklediği o fırtınaya hazırlansa da o gece gökyüzü bile durmuştu sanki.

Babamın yanında uyanık beklememiz gereken yere, yemek odasındaki koltuğa oturup uyumaya hazırlandım o gece. Gelen çiçeklerden birine takıldı gözüm; üzerindeki kartta "Karın ve çocukların" yazıyordu. Zambaklarla doluydu demet. Birden hüzünlenmiştim çünkü bu taze beyaz çiçekler sanki babamın en güzel yanlarını almış, o eski güzelliğini yansıtmıştı. O korkunç tabuta bakmaktansa bu zambaklara bakmak daha iyiydi. Sanki bu çiçekler her şeye rağmen başları dik ve güçlü duruyordu; sanki cenaze arabası, tabutu değil de on beş yılımı, annemin hıçkırıklarını, babamın

acısını ve bir daha ne Arjantin'e ne de hayatıma dönecek olan Peronculuğu alıp götürecekti. Geriye yalnızca bir boşluk kalmıştı; olgunlaşan bedenimin onu yaşamaktan başka çaresi olmayan, korkunç bir boşluk.

Tristán Nepomuceno

Berta, sonbaharın renkleri gibi usul usul ortaya çıkan sümüklü böceklere de yaptıkları yolculuklara da bayılmıştı. Her gün avluya düşen yaprakları topluyor, gelecek günlerde kaçar yaprak düşeceğini ve tüm yaprakların düşüp soğuk rüzgârların geleceği zamanı tahmin etmeye çalışıyordu. Topladığı yaprakları arka bahçede yakmayı kendine görev edinmişti; Tristán Nepomuceno da ona eşlik ediyordu. Talepkâr kamu işinden emekli olduktan sonra, bütün enerjisini arsalarının bir köşesinde açtığı dükkânında bozuk eşyaları tamir etmeye vermişti. O dükkân onun yuvası, kendine kurduğu dünyası olmuştu; kırmızıya boyadığı tenekelerde cömert insanların kendisine verdiği bitkileri büyütür, meyveler yetiştirirdi. Belirli bir sırada duran tenekelerin etrafı, adam tarafından hayata döndürülmeyi bekleyen eski eşyaların iskeletleriyle doluydu, hiç kimsenin üzerine bir şey örtmeyi akıl edemediği, bu yüzden de havanın yakmalık

oduna çevirdiği mobilyalar gibi. O bekleyiş, Tristán Nepomuceno'nun her şeye uyguladığı bir ritim, bir mantık gibiydi: Bırak bir kenarda tamir edilmeyi beklesin; suyun, güneşin ve rüzgârın, beraberinde toprak rengi pislikler getirip yılları her şeyin üzerine örten rüzgârın cefasını çeksin.

Berta adamla o kadar çok vakit geçirmişti ki artık onunla konuşmamaya alışmıştı; bu adamın sessizliği de tıpkı diğer tüm Rieralar gibi yalnızca tek bir kelimeyle ya da gitarının melodisiyle bozulabiliyordu. Adam, çaldığı şarkılara yıprandığı hâlde hâlâ doğru tonu yakalayabilen sesiyle eşlik ederdi. Yumuşak, yorgun, kimseyi etkilemeye veya baştan çıkarmaya ya da coşturmaya çalışmayan bir sesti bu; sesi de diğer her şeyi gibi içe dönüktü bu adamın. Berta, dayısının kendisine iyi geldiğini hissetti. Ne kendi babası ne de herhangi birinin babası olan bu adam, hayatını emirleri yerine getirerek, gayretle çalışarak, kendisine söyleneni yapmaya ya da abilerinin seçtiği kişiye serenat yapmaya hazır ve nazır bekleyerek geçirmişti.

Kendi sevdiği bir kıza serenat yapmamıştı hiç çünkü kalbinde yalnızca annesine yer vermiş, hayatını ona adamıştı. Bu da babasının canını çok sıkardı; gençken yakışıklı ve nazik bir adam olmasına rağmen onu hep hiçe sayardı babası. Tristán Nepomuceno erkekliğinin ve yakışıklılığının farkına varamamış, o güçlü, maço Riera erkeklerin arasında sıkışıp kalmış, bir tek annesiyle ilgilenmişti. Hep o evde yaşamış; mobilyaları, muslukları ve 1894 yılı depremine, fırtınalara ve kedi tırmıklarına dayandığı için sürekli kırılan çatı kiremitlerini tamir edip durmuştu. Belki de ev, yıllardır bu ailenin başını sokabileceği bir dam olmaktan yorulduğu için çöküyordu artık. Adam, sökülen duvarları onarmış, gaz yağlı buzdolabını, gazlı ocağı ve annesinin ütüsünü tamir etmişti. O elektrikli ütüyü ilk maaşıyla almıştı annesine çünkü onun yanmış kömürle ortalıkta öylece koşuşturması çok tehlikeliydi. Annesi, ütü yaparken kömüre dikkat etmek yerine kocasının gömlek yakasındaki kırışıklıkları düzleştirmeye konsantre oluyordu, sonuçta bir kadının, en

azından iyi bir kadının görevi buydu, öyle derdi büyükannesi eskiden.

Tristán Nepomuceno hayatını korkarak geçirmişti; belki de asla gelmeyecek yumruklardan, kendisiyle sürekli dalga geçilmesinden, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından, askerlerden ve polisten, patronlarından, komşularından, diğer erkeklerden ve abilerinden. Ama en çok da annesini üzmekten korkmuştu; tüm erdemlerin azizesiydi o. Annesinde melekleri ve Tanrı'yı görmüş, cennetin başına dokunduğunu hissetmişti. Başka hiçbir kadının boy ölçüşemeyeceği bir kadındı annesi; ona "bu dünyada kimse bir anne kadar sevemez" demişti bir keresinde, o söylediğine göre doğru olmalıydı. Bütün bunlar yüzünden kaderi bir çocuğun sevgisinde takılıkalmıştı ve o, bu sevginin annesini bulamadığı her şeyde onu hayal kırıklığına uğratacağını en başından beri biliyordu. Bir kadın ilgisini çekerse bunun sebebi gözlerinin, küçük ellerinin, ayaklarının ya da sessizliğinin annesine benzemesindendi. Ama böyle bir kadın hiçbir zaman onun ilgisinden haberdar olmamıştı çünkü o, hiçbir zaman cesaretini toplayıp da o kadının karşısına geçememiş, onu olduğu gibi, gerçek bir kadın gibi istediğini söyleyememişti.

İşte Tristán Nepomuceno'nun hikâyesi de böyleydi: Her yönden iyi bir adamdı; iyi bir Hıristiyan, iyi bir akraba, iyi bir komşu ve iyi bir çalışandı. İyi gitar çalardı, iyi içerdi, iyi yemek yapardı, hatta annesi hastalandığında ütüyü bile iyi yapardı, bitkilerden anlardı, her evde bulunan küçük mekanik aletlerden anlardı, ailesinin eskiden sahip olduğu küçük at sürüsünü de idare etmeyi bilirdi, hatta keçilerle bile iyi anlaşır, ne kadar ürkek olurlarsa olsunlar onları eliyle beslerdi.

Berta, Tristán Nepomuceno dayısıyla birlikteyken sürekli yeni bir şeyler öğrendiğini hissetti; öğrendiği şeyin tam olarak ne olduğunu bilmiyordu ama ihtiyacı olduğunda ona huzur veren bir şeydi bu, kelimelerle anlatılmayan bir şeydi çünkü zaten konuşmazlardı hiç, ne kuru yaprakları toplarken ne de kırmızı tenekelerdeki yüzlerce bitkiyle ilgilenirken.

Adamın dükkânı çiçeklerle, mobilyalarla, eski tekerleklerle, her kalınlıkta zincirlerle, bir sürü vida ve cıvatalarla, harika işlere yarayan çok eski aletlerle, kullanılmaya kullanılmaya eskimiş daha bir sürü basit ayrıntıyla dolu bir ormandı adeta. Boş duran, saksı olmayı bekleyen tenekeleri de unutmamak lazım. Dükkânda radyo genellikle açık olur, hoparlörden dökülen mırıltılar dünyadan haberler getirirdi ama yaşlı dayısını dünyadan çok uzaklara götürerek.

Ave María

Avelina teyzesi Berta için eski bir sandıktan kullanılmış kıyafetler çıkartmıştı; böylece o da evde üzerine sabahlık, ayağına terlik giyip gezebiliyordu. Saçlarını küçükken yaptığı gibi arkaya tarayıp at kuyruğu örüyor, hatta bazen teyzesi gibi yarım çoraplar giyiyordu. Bazen şarkı söyleyerek, bazen sessizce evi süpürüyordu. Teyzesiyle giysi onarıp dikiyor, *mate* hazırlarken ütü yapıp çorapları tamir ediyorlardı; *mate* yapmak zahmet isterdi, öyle sabırsız insanların harcı değildi. Salı günleri ekmek ve tortilla hazırlar, cuma günleri de sonraki gün için fasulyeleri suya koyarlardı çünkü Tristán Javier dayısı şehirden o gün gelir, ilk iş en sevdiği yemek olan sosisli fasulyeyi yalayıp yutmaya koyulurdu.

Tristán Javier dayısı, yirmi yıldır her cumartesi gelip pazarda yavru keçi satar, kazancını da kardeşleriyle paylaşırdı çünkü parayı aile mülkünden elde ederdi. Üç bin beş yüz hektarlık, kayalık bir araziydi burası ve fetihten sonra İspan-

yolların getirdiği ilk sürülerin oluşturduğu yolları kullanan keçilerle doluydu. Bu keçiler dört yüz yıldır yerlerini değiştirme gereği duymamışlardı çünkü bulundukları topraklar, garip kibirlerini ve böylesine verimsiz bir araziden çıkan minicik, cılız otları bile kemirmeye dair dört ayaklılara özgü içgüdülerini karşılayabilmişti. Bu öyle bir araziydi ki sınırlarının tadı yalnızca akşama doğru, etraftaki her şeyin rengi değişmeye başladığı vakitlerde çıkarılabilirdi. Gün ışığında Rieraların sahip olduğu her şey gri görünürdü, güneş batarken ise parlak renklerden bir cümbüş çıkardı meydana. Çöldeki kamış sapları maviye boyanır, tepeler kızarır, kalın duvarlar mor olur, griler turuncuya döner, koyu yeşiller güneş batarken bile yayıldıkça yayılırdı, ta ki o koyu maviye çalan La Rioja gecesi çöküp araziyi yeniden şafağa hasret bırakana kadar, tıpkı yüzyıllardır olduğu gibi. Bu arazide zaman yıllarla değil dönemlerle ölçülürdü: bir okyanustan ibaret olduğu, yerkabuğunun değişimlerinden sağ çıktığı, toprağın kuruyup dağların oluştuğu, ormanların büyüyüp alev aldığı, devasa hayvanların yetişip soylarının tükendiği dönemlerle ve sonra her şeyin sessizliğe gömüldüğü zamanlarla, tıpkı bugün o çorak toprakların sessizce kendi sonsuzluğunu bekleyişleri gibi. Öyle sert ve kalıplaşmış bir sonsuzluk ki geriye kalan falezlerden okunabilirdi.

Cumartesi günleri öğlen yemeği, dayısı erken uyandığı için tam on ikide yenirdi; bu yemeklerde büyükler hep aynı şeylerden konuşurdu: komşulardan, keçilerden, keçilerin yavrularından ve eski zamanlarda, insanlara hikâyeler uydurtmaktan ve kendilerine "terbiyesiz yaratıklar" dedirtmekten başka işe yaramayan insanlardan bahsederlerdi. Bir de dayısının Olpa'daki dükkânından ve geçmişten bahsederlerdi tabii; her şey her zaman aynı cümlelerle, aynı sırada tekrar edilirdi. Bu, akrabalar, çocuklar, torunlar, torunların çocukları ve vaftiz törenleri, ölümleri ve çok fazla olan başarısız evlilikleri konusundaki ortak hafıza deposunu güncelleyen, anma ritüeli gibi bir şeydi. Evliliğe gelince, o La Rioja'da çok az ve seyrek görülürdü.

Yine öyle günlerden birinde, öğle yemeği sonrası sohbet bitmiş, Avelina teyze çizgi romanlarından birini almış dut ağacının altında okumaya hazırlanıyordu ki Berta birinin bağırdığını duydu:

"Ave María purisima!"*

"Sin pecado concebida!" diye cevap veren Avelina teyze elindeki kitabı bir kenara fırlatıp bağırdı: "Bayan Cholis değil mi bu?! Ben de unutmaya başlamıştım artık!"

Soluk benizli, zayıf, ellilerinin başında bir kadın içeri girdi. Üzerinde sahte Chanel takımıyla, topuklu ayakkabılarını avlu zeminine vura vura yürüdü. Kahküllü saçları sarıya, kalp şeklindeki dudakları tutku kırmızısına boyanmıştı. Bileğinde küçük bir çanta asılı duruyordu. Bayan Cholis'in genç bir sopranoyu andıran sesi, kilometrelerce öteden bile görülebilecek kadar kocaman, yüzüne şaşkın bir ifade katan mavi gözleri vardı. Gözleri öyle güzeldi ki kedilerin gözleri gibi karanlıkta bile görülebilirdi sanki.

Kadın, Avelina teyzenin arkadaşıydı. Sürekli ziyarete gelirdi ve o geldi mi erkekler yanlarından çekilmeleri gerektiğini bilirdi çünkü hep kadın muhabbeti yaparlardı. Bayan Cholis, hoş tavrı ve bakımlılığı sayesinde La Rioja'da çok saygı gören biriydi. Arjantinli bu kadın, en seçkin müzik okulu olan José de San Martín'deki en önemli müzik öğretmeniydi ve on yedi yıldır bir gün bile ara vermeden sabahları ve öğleden sonraları ders vermişti. Orada öğretmenlik yapmaya başlamadan önce en yüksek onur derecesiyle Piyano Profesörü olarak mezun olmuş, ülke çapında namı duyulmuş bir özel okul olan Albeniz Konservatuvarı'ndan madalya kazanmıştı.

"Unutmuşsun, *Negrita*!" dedi Bayan Cholis Avelina teyzeye. Ses tonu öğrencilerine "şimdi de 'Sarmiento'ya Ağıt'ı

* (İsp.) "Selam olsun sana kusursuz Meryem" anlamına gelen cümle, eskiden İspanya ve diğer koloni ülkelerde "Günaydın" gibi bir selamlaşma cümlesi olarak kullanılır, karşı taraf da "Sin pecado concebida" [günahsız yaratılan] diyerek cevap verirdi. Bu selamlaşma günlük karşılaşmalarda veya kitaptaki gibi ev ziyaretlerinde kullanılırdı. (ç.n.)

söyleyeceğiz" diye talimat verir gibiydi; bir güzellik yarışmasına çıkmış da podyumda yürüyormuş gibi yürüyordu avludaki *jacaranda* ağacının altında.

"Olur mu hiç, Cholis! Ağaran saçlarım sağ olsun, bugünün on beşi olduğunu hiç unutur muyum?"

Her ayın on beşinde buluşup birbirlerinin beyazlamış saçlarını boyar, *mate* içer, bir yandan da dedikodu yaparlardı. Avelina teyze pikabı çıkartır, sırayla bir şeyler çalarlardı; Bayan Cholis, Dinu Lipatti tarafından yorumlanmış Chopin noktürnlerinden getirirdi, Avelina teyze de bazen Armando Manzanero'yu çalar, bazen de okuduğu *Gece Müziği* ve Döngüsel Cumartesiler adlı çizgi romanlarından beri ruhani rehberi hâline gelen Tita Merello'dan bir *milonguita** açardı. Avelina teyze öyle ya da böyle farklı bir vücuda, yüze veya sese sahip olmak istemişse bunun sebebi Tita Merello gibi olmak, en kalın tonda *milonga*lar** söyleyebilmek, bir film yıldızı olmak ve tıpkı Merello gibi özgüvenle sigara içip iri göğüslerini erkeklerin gözüne gözüne sokabilmek istediğindendi.

Birbirlerinin gri saçlarına boyayı yedirirken Bayan Cholis erkek arkadaşı El Coco'dan bahsederdi. Coco'nun sorunlarını ve düğünleri için biriktirdikleri para konusunu uzattıkça uzatmıştı; düğünlerini sürekli ertelemek zorunda kaldıklarından on altı yıldır "nişanlı"lardı. Olaylar hep Coco'nun başına geliyordu. Coco öyle iyi bir oğul, öyle iyi bir kardeş ve öyle iyi bir arkadaştı ki sürekli birilerine yardım ediyor, bu yüzden de seyyar satıcılık işine hep daha çok yoğunlaşması, paslanmaz çelikten tencere seti ve bıçak satabilmek için daha çok seyahat etmesi gerekiyordu. Adam bazen katlanabilir koltukları ve otomatik vitesi olan Rambler marka açık yeşil arabasıyla La Rioja'da gezer, kolye ya da küpe gibi mücevherler de satardı. Bu mücevherlerden bazen Bayan Cholis'e de verirdi çünkü o hayatının aşkıydı; ayrıca

* (İsp.) Kelime anlamı "sık sık kabareye giden kadın" anlamına gelen bir tango çeşidi. (ç.n.)

** Arjantin'e özgü bir halk müziği çeşidi. (ç.n.)

böylece herkes o takıları ona El Coco'nun verdiğini bilir, ona göre davranırdı.

Kafalarına bağladıkları plastik keplerin altında boyalar etkisini gösterirken bellerine kadar sarkan havlularla salonda oturur, bir yandan pikapta çalan şarkıları dinler bir yandan da Bayan Cholis'in getirdiği büyük boy puroları içerlerdi. Erkekler gibi bağdaş kurar, eteklerinin nereye kadar sıyrıldığını umursamaz, oldukları yetişkin kadınlar gibi, her şeyle uğraşmaktan bıkmış kadınlar gibi yayılırlardı. Partiler, yemekler, doğum günleri, doğum günü pastaları, oya işi masa örtüleri, perdeler ve renkli yünlerden örülmüş parçaları birleştirip yatak örtüsü yapmaktan bıkmışlardı artık. Pencerelerin kenarlarını çiçek saksılarıyla donatmaktan, sonra da o saksıları rüzgârdan ve doludan korumaktan; televizyonun veya yatak odalarındaki yazı masalarının üzerine koymak için küçük seramik vazolar almaktan; hayatın üstesinden gelebilmek için, kendilerine düşen evlerde sürmeleri gereken yaşamdan, sevdiklerinin hastalanıp yaşlanmasından, sevmeseler de katlanmak zorunda kaldıkları insanlardan, patronlardan, işlerden ve faturalardan, en çok da hiçbir zaman romanlardaki gibi sürmeyen aşklardan sağ çıkabilmek için hayallere sığınmak zorunda kalmaktan bıkmışlardı. Ama en azından bir aşk vardı işte hayatlarında, onun sayesinde devam edebiliyorlardı yaşama; mobilyalarıyla, çocuklarıyla ve gelinleriyle ya da çocuksuz ve gelinsiz ama kedili köpekli evlerle ya da onlara ne reva görülmüşse onunla; belki bir kaplumbağayla, güller ve zambaklarla ya da bahçelerinde açan papatya baharlarıyla.

Berta, normal hayatta kadınlık rollerini sürdürürken hiç konuşmadıkları kadar ciddi bir tonda konuştuklarını duydu. Normal hayatta, her zaman birilerini bir şeylere ikna etmeye çalışmaktı görevleri: yaşamaya, yemek yemeye, şarkı söylemeye, bir şeye inanmaya, okul gösterisinde sunulacak dansın adımlarını ya da ulusal marşı öğrenmeye, kavga etmemeye, sadece bayrağa bağlılık yemininin bir parçası olsa bile "lütfen" ve "teşekkür ederim" demeye ya da yaşlıları,

birinin gelecek doğum günü için, yağmur mevsimi için ya da herhangi bir şey için can atmaya ikna etmekti hep; ki yaşama tutunacak bir sebepleri olsun.

Berta, batan güneşin ışıklarının pencere camından süzülüşünü gördü. Bu iki kadın ışıkları yakmadılar; etrafa hızla hâkim olan bu soluk karanlıktan hoşlanmışlardı. Işıkları açsalar, diğerlerine, küçücük güçleriyle kendileri bile fark etmeden bir arada tuttukları diğerlerine, hizmet için yapmaları gereken işlere dönmeleri gerekeceğini biliyorlardı.

Berta, gizlice inceledi bu iki kadını; saçlarını boyarlarken, sahip oldukları en derin ve en saf sesle açık açık konuşurlarken izledi. Hâlâ kapının yanında durmuş bakıyordu ki Bayan Cholis onu aynadan görünce bir öğretmen edasıyla seslendi:

"Şöminenin yanına gel bakayım, çocuğum."

Belki

Sonbahar bitmiş, Güney Yarımküreye özgü olan kış, o dondurucu, tozlu rüzgârıyla saat dörtte herkesi evine kapatmaya, iplerde asılı çamaşırları deli gibi sallayıp tenekelerdeki narin bitkileri tehdit etmeye başlamıştı. Tristán Nepomuceno dayı, alabileceği kadar bitkiyi de yanına alarak evin arkasındaki minik yuvasına iyice yerleşti; bitkiler kışı onunla geçirecek, onun tabiriyle "her ne olursa olsun" kaderini paylaşacaktı.

Avelina teyze yazlık kıyafetleri kaldırıp Catamarca'dan gelen, üzerindeki çiçek desenlerinin koyu renk zeminin üzerinde adeta göze çarptığı nakışlı yatak örtülerini çıkarmıştı. Bu örtüler, nesillerdir huzurla uyuyan eller tarafından nakışlanmıştı. Avelina teyze o devasa, ağır battaniyeleri de çıkarmıştı ama çok sıcak tutmadıkları için herkes yine kalın kıyafetlerin altına yün çorap giyip uyumak zorunda kalıyordu. Sıkı sıkı giyinmek, uyuyana değdiği anda korkunç

kâbuslar görmesine sebep olan, gece boyu ölüm ile yaşam arasında koşturup insanı yapayalnız, korunmasız ve çırılçıplak hissettiren o kalın yünlü battaniyeyi kullanmaktan daha iyiydi.

Berta, Buenos Aires'te karısıyla yaşayan Tristán Clímaco dayının eski odasında kalıyordu. Adam ailesiyle pek iletişim hâlinde olmadığı için evde neredeyse kimse ondan bahsetmezdi. Avelina teyze odayı Berta için hazırlayana kadar oda uzun yıllar boş kalmıştı.

Berta, büyükanne Justina'nın ölene kadar kullandığı yatağı elinden geldiğince ısıtmaya çalıştı. Tristán Clímaco dayı taşındıktan sonra yatak sökülmüş, parçaları da semer odasına, kürk semer yastığıyla bacak koruyucuların yanına konulmuştu. Anne ve babalarının erkek çocuklarına doğumlarında hediye ettiği mahmuzlar, kırbaçlar ve kementler de aynı odanın duvarında asılı duruyor, loş ışıkta parlıyordu. Tüm bu eşyalar çiftlikte hâlâ iyi atlar olduğu günlerden, yaşlı adam Celestino Riera'nın aylarca kırlarda kaldığı, hatta büyükbaş hayvanlarıyla Şili'ye bile geçtiği zamanlardan kalmaydı. O zamanlar büyükanne Justina, güçlü bacakları ve heybetli kolları olan, ulusal tatillerde yerde ayak izlerini bırakacak kadar tepine tepine dans etmeye ve günde bin tane empanada yapmaya enerjisi olan bir kadındı. Yaşlı adam, o çalışkan ailenin varlığını sürdürmeyi, elinde birkaç inek, biraz ekin, biraz da kudret kalınca o taşlı araziden ölene kadar bir şeyler kazanmayı başardı. Büyükannenin şanssızlığına, babaları öldükten sonra tüm çocukları taşrada çalışmak yerine kamu sektöründe iş buldu. Demiryolları ve hükümetler kasabayı iyice mahvettikten sonra La Rioja'nın o kuru, sıcak rüzgârı da gerisini hâlletti; girişimci ruhlu birkaç kişi de pes edince, insanlar yüzyıllardır olduğu gibi kasabayı terk etmeye devam etti.

Öyle ya da böyle Rieraların hepsi kaçtı oradan; hepsi de işleri kendilerine özgü halletme şekilleriyle, ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışarak hayatta kalabilecekleri bir yer bulmaya, kıyafet almaya, yardım bulmaya, televizyon

edinmeye ve kesinlikle ama kesinlikle onlara ya da mallarına zarar verebilecek insanların diline düşmemeye çalıştılar, hem bu hem de öteki dünyada. Güvenlikleri ise asla telaffuz etmeyecekleri kelimelere bağlıydı. Gereğinden fazla konuşmayan insanlardı onlar. Böyle insanlar, hiçbir bağlamda "değişim", "evrim" (ki bu çoktan günahla eşdeğerdi), "ateist", "özgür düşünen", "entelektüel", "siyasi" ya da "ütopya" gibi kelimeleri kullanmazlardı çünkü bu kelimeler, kullanan kişinin devrimci olduğu izlenimini verebilirdi. Ancak kesinlikle kullanılmaması gereken iki önemli kelime daha varsa; bunlardan birincisi, kelimelerin en korkuncu olan "seks"ti; ikincisi ise "aşk". Aşk kelimesi kullanılırken oldukça dikkat edilmeliydi; bu kelimeyi kadınların kullanmasında bir sorun yoktu ancak erkeklerin kullanması, hele de İsa ya da kilise ile alakasız bir konuda kullanması son derece kötüydü.

La Rioja'da kalan Rieralar hayatta kalmayı öğrendiler, saklayacak hiçbir şeyleri de olmadı çünkü evin kapısını kilitlemeden yapmalarında sakınca olan hiçbir şey yapmadılar, bu yüzden kapı da gece gündüz açıktı zaten. Ellerinden geldiğince hayır işi yaptılar, hayat boyu birbirlerine destek oldular ve hem kendilerini hem de birbirlerini ölüme hazırladılar. Mal mülklerine ve kendilerine iyi baktılar; ne insanları rahatsız ettiler ne de onlar tarafından rahatsız edildiler; 31 Aralık'ta hem İsa Bebek'in önünde üç kez eğildiler hem de gitar çalıp San Nicolás ve Bakire Meryem'i kutladılar. Keçilerine garip garip isimler verdiler; hasta olduklarında geleneksel ilaçlar kullanıp et suyuna çorba içtiler; evin önündeki yolu temizleyip salondaki mobilyaları özenle kullandılar ve Nepomuceno dayının sümüklü böceklerinin her baharda aynı zamanda gelmesine şaşırıp kaldılar. Hayat yolculuğu ve insana hayat veren şeylerin dönüşü hakkında konuştular; bu sırada sıcak havalar geldikçe nakışlı çarşaflarını kaldırıp durdular, dua vakti dua ettiler ve Lent* zamanı birlikte dövündüler.

* Hıristiyanlıkta, Paskalya döneminde kırk gün boyunca hayvansal gıda tüketmeyerek tutulan oruç. (ç.n.)

Yıllarca, annesinin bu insanları eleştirmesini dinleyen Berta, şimdi onları izliyor, yaptıkları işleri, duygularını ama en önemlisi de korkularının önemini anlıyordu; çünkü onlar, Berta'nın şimdi yüzleştiği talihsizliklerle çoktan yüzleşmişlerdi. Yatağında uzanan Berta, ağır Catamarca battaniyesine sarılıp düşündü: "Belki, belki hayat da bundan ibarettir zaten."

Viditay, ya me voy
y se me hace que no he'i volver
malhaya mi suerte tanto quererte
vidita, y tenerte que perder
malhaya mi suerte tanto quererte,
viene clareando mi padecer.

Canım sevgilim, gidiyorum,
asla dönmemek üzere.
Seni böyle sevmek,
sevgilim, ve seni kaybetmek
benim şanssızlığım, ah, böyle sevmek seni,
Doğuyor üzerime keder, güneş gibi.

Ulak

Villa 9 de Julio'da herkesin Bay BinBeş olarak tanıdığı adamı görünce bir an evimi, annemi, kardeşlerimi, hatta Atilio'yu kanlı canlı karşımda gördüğümü sandım. Mutfak masasındaki kitaplarım, yeni pişirilmiş sıcak kahveyle dolu cezvenin yanında örgü ören annem geldi gözümün önüne. "Kızım kendini yapay şeylerle zehirlemesin diye yapıyorum" derdi annem hep.

Annemin bana yaptığı kahveler, tıpkı diğer her şey için olduğu gibi beni hazırlamak, hayalimi gerçekleştirmeme yardımcı olmak içindi. Bu benim olduğu kadar annemin, hatta onun dediğine göre tüm kadın akrabalarımızın, büyük büyükannemin bile hayaliydi; doktor olacaktım ben. Annemin kızı önemli biri olacak, bir erkeğe ya da herhangi birine bağlı olmayacak, her türlü talihsizliğin –babasının ölümünün ve hatta para, miras ve önemli bir aile soyadları olmayışının bile– üstesinden gelmenin mümkün olduğunu

kanıtlayacaktı. Tüm bunları iradesiyle ve azimli çalışmalarıyla başaracaktı.

Villa 9 de Julio'nun bacalarını gördüm o adamın yüzünde; sabahın üçünden itibaren ışıkları yanan mezbahayı, Mercedes Sosa plaklarımı, gitar notalarımı, annemin artık yapış yapış olmuş, hep bir gün atıp yenisini alacağından yakındığı siyah kızartma tavasını gördüm. O tavayı attığı gün hiç gelmemişti, tıpkı verdiği başka sözleri tuttuğu günlerin de gelmediği gibi. Hikâye kitabımı gördüm sonra, babam almıştı onu bana; hikâyelerden birinde leylek gideceği yerleri karıştırıp kurt yavrusunu koyunlara, kuzuyu da kurtlara veriyor, iki taraf da bebeklerini öyle çok seviyor ki miyop leylek hatasını düzeltmeye çalışınca kimse yavrusunu vermek istemiyordu. Siesta zamanı komşularımızı gördüm sonra; kauçuk ağacının altında *mate* içiyorlardı. En tatlı, en leziz *mate*yi onlar yapardı çünkü içine bal, yarpuz, sedir ve nane yaprağı, bir de çocukluk arkadaşım Sylvia'nın hazırladığı taze otlardan koyarlardı. Annemin sabah yedi ayinine gidip bizden daha fakir olan insanlar için yemek yaptığı, girişinde hayatımda gördüğüm tek beyaz meşe ağacının durduğu, San Roque'a adanan ayinlere köpeklerin de alındığı kiliseyi gördüm. O sıcak, basık yağmurlardan sonra çamurdan çukurlara dönen sokakları ve okulumu gördüm. Tren yolunun yanında büyüyen sütleğen otlarını gördüm sonra; trenin genç bir çocuğu ezip geçtiği noktaya dikilmiş haca ve çocuğun annesine gölge oluyorlardı; kadın, oğlunun kendisine seslendiğini duyar, her öğleden sonra delirmiş gibi oraya koşardı ama ona ulaşamadan tren çocuğu yutuverirdi hep. Nihayet mezuniyet fotoğrafımı gördüm bir de; başarı hayallerimi ve umutlarımı ve annemin elinde duran aile hazinesini; diplomamı gördüm.

Ama işte karşımda duran Bay BinBeş'ti; annemin pazar günleri kiliseye giderken giydirdiği en fiyakalı kıyafeti vardı yine üzerinde; annem onu pasaklılığı yüzünden azarlamasın diye ölen bir adamın takımını vermişlerdi ona. Daha şu cümleler ağzından bir selam gibi dökülmeden ne olduğunu anladım:

"Berta, beni annen gönderdi."

Görünüşünden, gözlerini benden kaçırışından, sesinin eskisinden daha kısık, gözlerinin daha kırmızı ve yaşlarla dolu oluşundan, bana değil de yere bakışından anladım hiçbir şeyin bir daha aynı olmayacağını: Tucumán bir daha asla cumhuriyetin bahçesi sayılmayacak, şehrime, mahalleme ve Villa'ya bir daha asla benim diyemeyecektim. Aniden sona eren bir dönem ya da bir çağ gibi onlar da sona ermişti. Geri dönüş yollarımın hepsi kapanmıştı. Eskiden benim olan her şeyi yitirmiştim; artık orada değildim ve bir daha asla da olamayacaktım. En kötüsüyse orayı asla ne aklımdan ne de kalbimden silemeyeceğimi biliyor olmamdı. Ben her zaman Villa'lı bir çocuk olmuştum ve olacaktım; annem ise tam teşekküllü bir Matadero kadını. Ama atılmıştım işte oradan, tıpkı Atilio'nun balkondan atılışı gibi, hiçbir yere çıkmayan bir geleceğe savrulmuştum; ya da belki bu yol her yere çıkıyordu da bir tek Villa 9 de Julio'da Matadero'ya çıkmıyordu.

"Yorulmuşsunuzdur, Bay BinBeş" dedim.

"Soğuk hava deposunda çalışan biri getirdi beni kamyonuyla. Teslimatını yapınca bu öğleden sonra döneceğim onunla."

Bir paket verdi bana, kahverengi kâğıda sarılmış. İyice emniyete almak için bir de iple bağlanmıştı, bir et paketi gibi. Sonra fanilasının içinden bir zarf çıkardı; annemin el yazısını gördüm. Bay BinBeş yeni tıraş olmuştu, muhtemelen annemin önerisiydi bu. Yanında bir de küçük bir ekmek olduğunu fark ettim. Ayağında, kendisine hiç yakışmayan makosen ayakkabılar vardı; sandalet ve tulum insanıydı o aslında.

Bay BinBeş, Matadero'da yıllar boyu hem kasaplık hem de işportacılık yapmış, arakladığı iç organları ve sakatatları mahallede satmıştı. Mallarını, eski bir buzdolabının gövdesine iki tekerlek bir de gidon ekleyip yaptığı el arabasında satardı. Bu işi erkek kardeşi Rococo'yla birlikte yapardı. Rococo oldukça siyahiydi, Bay BinBeş beyaz tenliydi ve soluk

mavi gözleri vardı; derisi de çok sıcağa ya da soğuğa maruz kalmaktan kızarmıştı. İki kardeş de altmışları ile yetmişleri arasındaydı ve kimsenin kime ait olduğunu bilmediği, fırının yanındaki boş arazide duran, teneke ve kartondan bir kulübede yaşarlardı. Öz kardeş değillerdi anlaşılan ama Villa'da bunun bir önemi yoktu çünkü babaları kim olursa olsun annelerin tüm çocukları kardeş olurdu; önemli olan birlikte yemek yedikleri tas, altında bir aile oldukları çatıydı. Kalp, karaciğer ve mideyle dolu yük arabalarıyla sabahın kör ünde mahalleden sessizce geçer, yaptıkları iş yasal olmadığından, "polise saygılarından" mallarını satabilmek için bağırıp çağırmazlardı. En yakın polis merkezine de birkaç karaciğer bırakıp polis şefini memnun etmeyi de ihmal etmezlerdi tabii. Mahallede denetimciler gezdiği zaman iki kardeş buzdolabının kapağını kapatır, sanki sadece eşya taşıyorlarmış gibi yaparlardı.

Mahallede, Bay BinBeş'in bir ineği birkaç dakika içerisinde bir cerrah gibi özenle kesip parçalarına ayırabileceği dedikodusu geziyordu; bir de yıllarca satılık duran bir atı olduğu ama aslında hayvandan ayrılmak istemediği için 1500 peso gibi uçuk bir fiyat koyduğu söylentisi. "BinBeş" lakabını da böyle almıştı işte. Artık kimse ne onun ne de kardeşi Rococo'nun gerçek adını biliyordu. Bay BinBeş hakkında anlatılan başka bir hikâye ise sevdiği kadının onu bir başkasıyla, alçak bir Chileno'yla* aldattığıydı; Bay BinBeş, düelloda adamı kolundan sakatlamıştı. Yaralı adam ortadan kaybolmuş, olayı polise bildirmemişti çünkü o da Bay BinBeş kadar maço bir erkekti. O olaydan sonra Bay BinBeş, kardeşiyle birlikte kendini alkole vermişti.

Zamanla annem Bay BinBeş'i adeta kendine görev edindi. Adamı ne zaman mahallede göremese kardeşlerimden birini kulübesine yollayıp hayatta mı diye kontrol ederdi. Eğer kalkamayacak durumdaysa da yemek gönderirdi. Adam iyileşince de anneme gelip ev işlerinde yardım ederdi; çöpü atar ya da dışarıda gözcülük ederdi; nihayetinde evimizde

* (İsp.) Şilili erkek. (ç.n.)

hiç erkek yoktu; yalnızca ben, annem ve kardeşlerim yaşıyorduk. Bir süre sonra Bay BinBeş içkiyi tamamen bırakınca –ki annem bu durumu İsa'nın Kutsal Kalbi'nden gelen bir mucize diye adlandırmıştı– her akşam annemle vakit geçirmeye, onunla birlikte dizi izlemeye başladı. Sürekli bir şeyler ören annemin yanında koltukta oturur, televizyondaki acıklı olaylara bebekler gibi ağlardı. Derslerimden dikkatimin dağılmasına asla izin vermezlerdi ama; ben çalışmamı bitirene kadar kimsenin gıkını bile çıkartmasına izin vermezlerdi.

Şimdi bu adam, elinde geçmişimden bir paket ve bir mektupla gelmiş karşımda duruyordu. Uygunsuz kaçacağını bilmesem koşup boynuna sarılacaktım; ama o bir berduştu, bense kaybettiklerinin ağırlığı omuzlarına çökmüş gencecik bir kız. Yine de o akşamüstü, o adam bana bir baba gibi görünmüştü.

San Miguel, Tucumán, 10 Haziran 1976

Sevgili kızım,

Bay BinBeş bu mektubu sana getirecek. Umarım seni kardeşlerimin yanında mutlu bulur. Ona nasıl olduğunu söyle, aileme de selamımı ilet.
Senin için dua ediyorum, birtanem, Sevilla'dan Çaresizlerin Kadını'na, Bari'li San Nicolás'a dua ediyorum ki kalbimdeki bu ağırlığı alsın. Umarım sen de dua ediyorsundur ve umarım yaşamın yoluna girer.
Doğum günün kutlu olsun, yavrum. Erişkinliğe nihayet vardın. İkimizin de hayatta olduğu her gün için Tanrı'ya şükrediyor, bu zor zamanlarda hayatta kalabilmek için dirayet diliyorum. Bu mektubu sana Bay BinBeş getiriyor çünkü postayla güvenli olmayacağını düşündüm; daha doğrusu içimdeki ana yüreği bunun tehlikeli olacağını söyledi. Burada gece gündüz olaylar oluyor, insanlar kaçırılıyor, özellikle de gençler ve öğrenciler ama bazen koskoca aileleri bile götürüyorlar.
İnsanlar Tucumán'ı terk ediyor: Avuntu Kilisesi'ndeki Kanadalı rahiplerin hepsi kovuldu; burada güvende olmayacakları için ülkelerine dönüyorlar. Peder Víctor bana veda etmeye geldi, senin de tüm bu olaylar bitene kadar geri dönmemen gerektiğini söyledi. Bana Latince *İncil*'ini verdi; kiliseye İspanyolcasıyla gitmem tehlikeli olabilirmiş.* İşte bu yüzden, kızım, yaktım *İncil*'imi. Tanrı beni affetsin. Erkek arkadaşının kitaplarını da evde bıraktığı tüm o kâğıtları da yaktığım gibi yaktım; senin fotoğraflarını da yaktım, onunkileri de sınıf arkadaşlarınızla çekilenleri de çünkü evlere girince fotoğraf arıyorlar; adres defterleri, siyaset üzerine kitaplar arıyorlar. Bütün Yehova Şahitlerini yasal haklarından men ettiler; şimdi hepsi ülkeden kaçmaları gerektiğini düşünüyor çünkü bayrağı selamlayıp üzerine yemin etmedikleri, askerlik yapmadıkları için suçlu sayılıyorlar artık. Anachuris ailesi yaşananlar karşısında ne yapacağını bilemez hâlde. Bay BinBeş'in yaşadığı yerin yanındaki fırının sahibi Ramírezler desen, onların da evine girdiler, tüm oğullarını götürdüler. Eve girenler Bay Ramírez'e onları aramaması gerektiğini, aramaya kalkarsa gelip onu da aynı böyle götürecek-

* 1960'lı yılların sonunda Latin Amerika'da Katolik Kilisesi'nde başlayan Kurtuluş Teolojisi hareketi, Hıristiyanlara ekonomik ve sosyal adaletin, eşitliğin önemini vurgulamaları çağrısında bulunuyordu. Bu hareketin liderleri arasında, *teología de la liberación* tabirini ilk kullanan kişi olarak bilinen Perulu Roman Katolik Gustavo Gutiérrez de vardı. Kurtuluş Teolojisi hareketini destekleyen birçok rahip baskı görmüştür.

lerini söylemişler. Götürülenleri bir daha kimse görmüyor; üstelik bir yerlerde ölü de bulunmuyorlar hastanelerde bile. Kimsenin bir şey bildiği yok, insanlar komşularıyla bile konuşmaz oldu. Bu da yetmezmiş gibi Matadero fabrikasının da kapanacağını söylüyorlar; bir sürü siyasi ve sendikacı işçiyle doluymuş diye. Sadece binayı boşaltacaklarını, yerine mahalle için bir polis merkezi yapacaklarını söylüyorlar.

Sen bizi merak etme; kardeşlerin de ben de iyiyiz. Ama sakın ola geri gelme, yazma da arama da. Tanımadığın, güvenmediğin kimseyle konuşma. Teyzenle dayılarına iyi davran; karnını kimlerin doyurduğunu unutma. Sadece bu seferlik bile olsa alçakgönüllü ve itaatkâr davran.

Artık kimse eve ziyarete gelmiyor, doğrusunu istersen ben de komşulara gitmiyorum. Sen gittiğinden beri, olan onca şeyden sonra kimseyle konuşmamaya çalışıyorum. Kimse de benimle konuşmuyor zaten, yolda durdurup da seni sormuyorlar. Hakkında konuştuklarını biliyorum ama kimse yanıma gelip de bir şey demiyor. Kardeşlerinle yapayalnızım. Beni her gün görmeye gelen ve hiç soru sormayan tek bir kişi kaldı; Bay BinBeş. Eskisinden bile daha çok yardımcı oluyor bana, hem içkiyi de bıraktı, biliyorsun, artık daha iyi. Yine de bazen tansiyonu yüzünden kötüleşiyor ama kliniğe gitmeye korkuyor, onu hastaneye ya da polis merkezine götürürler de birileri ondan en ufak bir şüphe bile duyar diye, diğerleri gibi onu da içeri alırlar diye. Onu hiç yemeksiz bırakmıyorum, o da işlerime yardımcı oluyor ya da evde kaldırılacak ağır şeyleri benim yerime kaldırıyor. Bu mektubu sana getirecek, yanında gönderdiğim birkaç küçük şeyi de. Ona güvenebilirsin, nasıl olduğunu söyle ona ki bileyim. Lütfen kendine çok iyi bak, yavrum çünkü bir gün sen de anne olacaksın ve o gün bunun nasıl bir his olduğunu, tıpkı Meryem Ana gibi tüm annelerin dünyaya acı çekmeye geldiğini anlayacaksın. Ama tüm bunlara rağmen hayattaki en büyük hediyemiz, en büyük görevimiz anneliktir; Tanrı'nın eserinde bize düşeni ancak böyle yerine getirebiliriz.

Bu dünya dert çekme dünyası, yapabileceğimiz en iyi şeyse hayatlarımızı iyi insanlar olarak yaşamak. Yaşamanın birçok çeşidi vardır kızım ama unutma ki ne olursa olsun, iyi ve onurlu bir kadın olmak her zaman en iyisidir. Bugün başım dik gezebiliyorsam bunun sebebi sen ve rahmetli babandır, lütfen bunu unutma.

Yirmi birinci yaş günün sana sağlık getirsin. Kendi kendine rehber olacak kadar erişkin ve bilgesin.

Kardeşlerime selamlarımı ilet. Hayır dualarımı gönderiyorum sana.

Amalia del Valle

Cehennem

Avelina teyze, Bay BinBeş'e o kurbağa suratıyla bakmış, adeta saldırmaya, bu korkunç ulağın tam alnının çatına tükürmeye hazırlanmıştı. Böylesine haysiyetsiz, düşük seviyeli, pis bir adamın kız kardeşinin adını ağzına alması, şimdiye kadar mahalledeki herkesin ne kadar düzgün bir genç kız olduğunu gördüğü yeğeniyle konuşma cüretini göstermesi onu adeta deliye döndürmüştü. Berta, onunla ve Tristán Nepomuceno dayısıyla kalmaya gelmişti çünkü onlar yaşlı ve bakıma muhtaçlardı; annesinin, yani Tucumán'daki dul kız kardeşinin düşünceli davranıp da rica ettiği şeyi yapıyordu kızcağız.

Avelina teyze kendine güvenen bir yazardı; yeğenini görür görmez "Berta'nın dizisi" için bir konu bile şekillenmişti kafasında. Berta'ya hikâyesini sormaya gerek yoktu; teyzesinin sürekli okuduğu, resimlerle kaplı sayfalarında yeşilimsi gri renkte yazılar yazan çizgi romanlardaki hikâyelerden farklı değildi onun hikâyesi de. Şöyle bir şey olmalıydı yani:

Güzel ama tecrübesiz ve toy bir genç kadın, yürümeyen bir aşktan kaçıp La Rioja'daki uzak ailesinin yanına yerleşir. Burada kaybettiğini sandığı dengesini yeniden bulabilir çünkü ortada bekâretiyle ilgili bir şüphe yoktur. Masum bir çocuğun kalbine sahip olan bu genç kız teyzesinden yardım ister çünkü onunla olmak, annesinin kollarında olmak gibidir. Teyzesi ona din ve sağduyu yolunda rehberlik edecek, "erkeği", kurtarıcısı gelene kadar onu koruyacaktı. Bu adam elbette keman sesleri ve melekler eşliğinde gelecek, mümkünse beyaz bir at sürecekti. Kız ve teyzesi çiçekleri ve duvaklarını birlikte hazırlayacaktı: Geleneğe göre duvaklardan biri teyzesinin camdan dolabına konacak, diğeri de Bakire'ye sunulacaktı. Ve işte hayat böyle geçecekti çünkü bir kadının amacı buydu hayatta; bir aile sahibi olmak, bir de tam da onun gibi, hiçbir soru sormayan bir teyzeye sahip olmak elbette çünkü geceler boyu ağlayan genç bir kadının kalbinde sakladığı aşktan başka bir şey olamaz.

Berta, kadının kafasında kurduğu bu romanı bozmadı çünkü onun inandığı efsaneye hiç de uymayan hikâyesini anlatmaya içi el vermemişti. Çizgi romanlarının dünyasında yaşayan teyzesi, mutlu sonlardan sorumlu devlet bakanı gibiydi; mutsuzluğa yalnızca "her işte bir hayır vardır" diyene kadar izin verirdi. Kendinde olmayan, hiç sahip olmadığı ya da olup da tamamen kaybettiği şeylere karşı ruhunu böyle beslerdi. Bu çizgi romanların en güzel yanı içinde az kelime olmasıydı; kelimeler sadece işi karmaşıklaştırırdı, o kadar. Bu çizgi romanlarda genç bir kız her zaman bakire, iyi bir adam da her zaman saygın olurdu; dini bir adam, bir aziz, bütün avukatlar kötü ama bütün doktorlar iyiydi. Karakterler her zaman hak ettikleri mirası talep eder, bir de hep birilerinin gerçek kimliği ortaya çıkardı. Nihayet romanların sonunda baş roldeki kadın ve erkeklerin aşk ve umut gözyaşları içinde kavuştuğu duygu yüklü sahneler olurdu. Berta'nın teyzesinin hayatı bolca bolero ve gözyaşından oluşuyordu; kendi dünyasından yarattığı hayali romanlar da onu bu beklentilerine uymayan her türlü hikâyeden bir siper gibi korurdu. Böylece, o romanları okuduğu değerli anlarda, gerçek hikâyeler onun hayatta kalmasını sağlayan şeylere

dönüşürdü çünkü o romanlarda asla bitmeyen kucaklaşmalara ve sonsuza kadar süren bir mutluluğa dair umutlar ve beklentiler, aralarındaki bağı asla koparmayan nişan yüzükleriyle mühürlenirdi. Kolay elde edilebilen, yalnızca iki renkten ve siesta zamanlarında hızla bitirilebilecek kadar sayfadan oluşan bu öngörülebilir hikâyelerle kuşanan bir insan elbette hayata karşı gülümsemeye devam edebilir, talihsizlikler hiç yaşanmamış gibi davranabilir ve her şeyin bir manası olduğunu düşünebilirdi. Teyzesi için Berta'nın mevcut durumu bile, her ne kadar gerçekte hiçbir manası olmamasına rağmen aynı şekilde ele alınabilirdi.

Tüm bunlardan ötürü, Berta'nın Bay BinBeş'e eski bir dost gibi davrandığını görünce, kadının neden yüzünde bir tiksinti ifadesiyle eve kaçtığını anladı kız. Kadın içeri girmeden önce adamın kesinlikle eve davet edilmemesi gerektiğini tembihlemişti; ne onun sevdiği türden kitaplardaki bir karakter, ne de herhangi bir hikâyenin baş karakteri olabileceğine göre bu adamın elbette ortadan kaybolması gerekiyordu.

"Bak sen... Kardeşim Amalia bayağı düşmüş demek, böyle insanlara güvendiğine göre! Umarım komşular falan görmez!" diye homurdanıp içeri girdi kadın.

Berta teyzesini kızdırmak istemediğinden Bay BinBeş'le kapının önünde konuştu. Adam, birlikte geldiği arkadaşıyla pazara gidip bir şeyler yiyeceklerini, oradan da eve döneceklerini söyledi. Sonra olabildiğince kısık bir sesle şöyle dedi:

"Tucumán cehenneme döndü; eskisinden bile kötü. Sakın dönme. Kaçabildiğin kadar uzağa git. Annen benim bildiklerimin yarısını bile bilmiyor. Atilio olayından sonra şimdi seni arıyorlar. Kim olduğunu bilmiyorlar ama peşindeler. Adını bile bilmiyorlar ama onun sevgilisi olduğunu öğrendiklerinde seni de etrafındakileri de götürecekler. Atilio'nun Tucumán Şeker Kamışı İşçileri Federasyonu binasında sakladığını düşündükleri bir paranın peşindelermiş. Şu kukuletalı tiplerden bahsediyorum; ortada bir kadın olduğundan

emin gibiler. Atilio'nun bir sevgilisi olduğunu, o ölünce de paranın kadına kaldığını düşünüyorlar, o yüzden Atilio'nun bütün tanıdıklarının evlerini bastılar; seni arıyorlardı, millete adını sorup durdular."

Berta olduğu yerde donakaldı. Aynı anda birçok farklı şey hissediyordu: Ölüm ihtimalini; anatomi odasının soğukluğunu; sevgilisinin karşısında ilk defa çıplak kaldığı anki titreyişini; başkalarına yapılan ama şimdi kendine yapılmış gibi hissettiği işkencelerin korkusunu; tiksintiyi, çaresizliği ve aşağılanmayı; ve hissedilebilecek en derin korkuyu: Binlerce katlı bir binadan düşerken bu düşüşün aslında kendini ve sevdiği herkesi bekleyen korkunç bir ölümün sadece başlangıcı olduğunu bilmenin korkusunu. Kendini suçlu hissediyordu. Şimdi insanların ağzına bile almaya korktuğu o saçma siyasi umutlara kapıldığı için derin bir utanç duymuştu: Çünkü kendinden beklenen hikâyenin dışına çıkmış, bir erkekle bir kadını birbirine bağlaması gereken yüzükler bile olmadan, sadece bir bakışla kendini bir adama, hayattaki tek amacı ülkelerinin bir çizgi romanın değil de gerçek dünyanın bir parçası olmasını sağlamak olan o adama adamıştı. O adamın ülkesi, Bay BinBeş ve yoldaşının da bir rol alabileceği bir yer olacaktı; baş rol oynamasalar bile en azından oyuncu kadrosunun bir parçası olacak, gösterinin sonunda isimlerini diğer oyuncuların arasında görmenin onurunu duyacaklardı. Onun ülkesi, Berta'nın onun gibi bir adamı hiçbir soruna yol açmadan sevebileceği bir yer olacaktı.

Tüm bunlara inandığı ve böyle bir hayale tüm kalbiyle sahip çıkan bir adamı koşulsuzca sevdiği için pisliğin teki durumuna düşmüştü şimdi; kendisine yardım etmek isteyen herkesi tehlikeye atıyordu. Kendi talihsizliğinin üstüne bir de annesini de öldürüyor, kardeşlerinin hayatını karartıyordu, sırf belayı çektiği, sırf o kaldırımda oturup Atilio'nun konuşmasını dinledikten sonra kendini ona kaptırdığı için. Öyle çok bela açmıştı ki başına; onu sevdiği, söylediği her şeyi sevdiği için: O gün, gerçekten hayatta kalabilecekleri bir dünyayı anlatmıştı Atilio kalabalığa. Berta bu fikirleri anne-

sine asla anlatmamalıydı; kadın, ailelerinin Peronculuktan yeteri kadar çektiğini söylemişti, bir de kızının başını mı yakacaklardı, buna asla izin vermezdi! Kendisine verecek hiçbir şeyi olmayan, ona asla gerçekten yardım edemeyecek bir adama kendini adamakla aptallık etmişti. Her şeyini vermişti Atilio'ya ve o her zaman olduğu gibi ondan bir adım öndeydi yine; çoktan ölmüştü ve Berta'yı içinde bıraktığı bu cehennemi, daha da kötüsü onsuz bıraktığı bu cehennemi yaşamayacaktı.

Berta sakin olmayı başardı; yapabileceği en iyi şey, ağzını sıkı tutup hislerini saklamaktı. Ayrıca adamdan daha neler duyabileceğinin korkusu da vardı içinde.

"Teşekkür ederim, Bay BinBeş. Lütfen anneme iyi olduğumu söyleyin."

Sadece bunları söyleyebildi adama; söyleyemedikleri ise boğazında bir düğüm olmuş, midesine doğru ağır ağır inmeye başlamıştı. Odasına gidip büyükannesi Justina'nın yatağına attı kendini; yatağın yıllardır süregelen istikrarına ve sağduyusuna sarıp sarmalamaya çalıştı kendini, ta ki gecenin karanlığı çöküp yüzündeki gerçeği herkesten saklayana kadar.

Pencere

Üç gün üç gece o odadan çıkmadı; kendine çektirdiği bu eziyetin onu, arkadaşlarının, komşularının ve iş arkadaşlarının muhtemelen çoktan çektiği kanlı canlı işkencelerle yüzleşeceği gün için hazırlayacağını düşünüyordu. Tucumán'daki insanları düşündü; onun gibi sıradan insanları, saçlarından sürüklenen, elleri arkalarında bağlanan, araba bagajlarına tıkılan insanları. O insanların çığlıkları, sesleri çoktan susturulmuşların çığlıklarına karıştı kulaklarında. Atılan tekmelere, başkalarına atılan o binlerce, milyonlarca tekmeye ağladı; yaralarını, morluklarını, soyulmuş tırnaklarını, bir daha asla hiçbir kelimenin dökülemeyeceği, biçimsizleşmiş ağızlarını gördü. Çiçek yaprakları gibi etrafa saçılan dişler, yuvalarından fırlayan gözler ve boş, eşi olmayan bir ayakkabı gördü bir evin kapısının önünde; ışıklar hâlâ açıktı içeride ve hep de açık kalacaktı çünkü bir aile, sonsuza kadar birini arıyor olacaktı.

Berta, o üç geceyi yerde, çiçeklerle bezeli Catamarca yorganının üzerinde acı çekerek geçirdi. Her nasılsa zeminin altındaki toprak ona kâbuslarıyla yüzleşebilecek cesareti veriyordu; bu kâbuslarda karakterlerin ne elleri oluyordu ne de kendilerini savunmak için sıkıp savurabilecekleri yumrukları. Hepsi onu suçluyordu, o ise içindeki panik gibi etrafını saran karanlıkta uzanmış, lanetleneceği saatin gelmesini bekliyordu. Tüm korkularını yastığının o önemsiz dikdörtgeninin, genç bir kadının gözyaşlarıyla ıslanmış bu dikdörtgenin içine hapsetmişti sanki. Dehşetini o yastıkla boğdu çünkü elinde kalan özgürlük ancak buna yetiyordu. Onun da insanlarının da tek sahip olduğu özgürlük buydu. O henüz bunu bilmiyordu ama bu insanlar geceleri aniden yanan lambalara, evlerinde birilerinin yürüdüğünü duyduklarında veya telefondaki kısık bir ses onlardan bilgi istediğinde ya da en korkunç şeyler hakkında bilgi verdiği zamanlarda el ele verir, birlik olurlardı. Bunlar hep aynı saatlerde, şafak sökerken yaşanırdı; kendilerinden çalınan sevdikleriyle ilgili bilgi toplamaya gidebilecek hiçbir yeri olmayan bu çaresiz insanları daha güçsüz, daha yalnız kılardı.

Ama güneş yine de her sabah doğuyor, nihai sonucu ona asla unutturmayan gecenin gürültüsünü de sessizliğini de alıp götürüyordu: Bir gün elbet evin kapısında duracaktı o araba; kukuletalı adamlar onu almaya gelecekti; silahlar, emirler ve onu boşuna korumaya çalışan teyzesi ile dayısının dehşeti dolduracaktı evi. Sessiz kalıp bedeninde duyduğu acıya da ruhunun adeta parçalanışına da dayanmaya çoktan hazırlamıştı kendini; her şey cehennemin dibini boylayana kadar dayanacaktı ya da deliliğin kollarına kendini bırakıp tamam, yeter artık diyebilene kadar. Ya da kim bilir, belki duymak istedikleri her şeyi söylerdi onlara. Hiçbir şey bilmiyor olsa da bir hikâye uydurur, Santa Cecilia gibi, müziğin koruyucu azizesi gibi, kendi faciasına şarkılar söyleyerek yürür, ölümün koridorundan hızla geçip ışıkları söndürebilirdi. Çünkü ölüm dedikleri böyle bir şey olmalıydı; bir ışığın

sönmesi, o kadar ve bir daha tek bir kelime bile edemeyecek o kişinin sessizliğinden başka bir şey kalmıyordu ardında bıraktıklarına.

Atilio'ya da kardeşi Mauro'ya da olmuştu bu. İnsan ırkının bu bitmek bilmeyen çatışmaları yüzünden kim bilir daha kimler ölmüştü önceden. Neyse ki Berta yakında bu ırkın bir parçası olmayacaktı artık. Kâbuslarında meleğinin nerede olduğunu sorup dururdu kendine öfkeyle; annesi herkesin bir meleği vardır derdi, o melek şimdi neredeydi? Bunca kaçırılmayla, işkencelerle, kurşunla ve kanla dolu gecelerde Tanrı neredeydi? Çocuklar anne babalarından ayrılırken, karı kocalar birbirlerinden koparılırken, kardeşler, arkadaşlar birbirlerinden ayrı düşerken neredeydi bu Tanrı? Uykusuzluğun en kötü anlarında görünen bu meleği, kafalarında çizgi romanlardan başka bir şey olmayan bu insanların ne kadar aptal olduğuna adeta sevinen bu meleği başıboş bırakan Tanrı nerede olabilirdi ki?

İşte o melek tam karşısına çıkıp kahkahalarla gülmüş; ona, Atilio'ya ve Mauro'ya artık her şey için çok geç olduğunu, o hep bahsedip durdukları tarih trenini çoktan kaçırdıklarını söylemiş; gençliklerini, güzelliklerini, sağlıklarını, zekâlarını ve sağduyularını köpeklerin önüne atmıştı. Annesini de kandıran o lanet olası melek, salt şeytandan başka bir şey değildi; zavallı cumhuriyetin her köşesinde geziyor, cellatların üzerine ışığını yansıtıyor, onları da yaptıkları her şeyi Tanrı adına, onu temsilen yaptıklarına inandırıyordu, ki bu da Tanrı ve Hıristiyan uygarlığı için çalışmakla aynı kapıya çıkıyordu. Evet, Berta ve aptal ailesiyle, Atilio ve Mauro'nun saf fikirleriyle, idealist ama aptalca başarısızlıklarıyla, iş arkadaşlarıyla, Perón ve Evita'yla, Che'yle ve hatta Belgrano ve San Martín'le* bile dalga geçen aynı melekti. Hatta tarihi, eşitliğe, bilime ve gelişime doğru götürecek o iyi ve merhametli meleğin varlığına inanma tuzağına düşen

* 1800'lü yılların başında Arjantin'in İspanya'ya karşı başlattığı devrime önderlik eden General Manuel Belgrano ve General José de San Martín, ulusal kahramanlar olarak anılmaktadır.

herkesle dalga geçmişti. Bu melek, halk maskesinin ardına saklanmış, Atilio'yu, Berta'ya sürekli tekrar ettiği şu sözlere inandırmıştı: "Halkın özgürlüğüne kavuşmasının zamanı geldi; yeni bir toplumun, yeni insanların doğacağı gün olacak bu gün. Bu amaca hizmet etmeyen her şeyi geride bırakmanın vaktidir şimdi. Özel hayatlarımız ikinci planda olacak; tarihin zaptedilemez dalgaları bu yeni toplumu ayaklarımıza serdikten sonra düşüneceğiz kendimizi. Liderlik rolünü kabul eden, ilerisi için çalışanlarımız kendi hayatlarına, kendi amaçlarına sonra dönecek. Beni beklemen gerekecek çünkü şimdi halkıma verdiğim sözü yerine getirmeliyim."

"Adi melek" diye hıçkırdı Berta.

Sıvı gıdalar hariç katı bir oruca teslim etti kendini; hayatını düşündü, ona sürekli "Fakirler hep bizimleydi" diyen annesinin sözünü dinleyecek aklı olmadığı için ve hayatın ya da tarihin bir anlamı olduğuna inandığı için kendine kızdı.

O üç gece ve gündüz boyunca düşmeyen ateşinden perişan olmuş, teyzesinin yaptığı çorbaları ve bitkisel çayları kusup durmuştu. Berta, Atilio'yu, ölümü, meleği, patlamaların depremiyle çöken, acı çeken ruhların son kıyametinde yok olan Tucumán'ı hayal etti; bu ruhlar bütün bu yıkımın üzerinde kahırla süzülüyor, genç olanlar yardım istiyor, anne babalarına sesleniyorlardı. Tucumán kırmızı ile siyaha bulanmıştı; bir ocak, bir mezbahaydı burası; insanlar çürümüş şeker kamışları gibi üst üste yığılmış yanıyor, melekler ateşi körüklüyor, alevlerin arasına düşmeyenler bile içten içe kavruluyordu. Yer yarılıyor, herkesi yutuyordu; yananları da güvende olduğunu sananları da. O da güvende olduğunu sanmıştı; kaçıyor ama asla uzaklaşamıyordu çünkü o melek, yolculuğunun her durağında onu bekliyor oluyordu.

Dördüncü gün Berta'nın ateşi de sanrıları da sona erdi. Tristán Nepomuceno dayısının eve ağır metale benzer sesler çıkaran bir şey taşıdığını duydu; muhtelemen birinin attığı,

onun da tamir edilmeyi beklenenler listesine ekleyeceği bir mobilyaydı bu da. Teyzesi pirinç haşlayıp soğan ve patates kızartıyor, odaları yağ ve sebze kokularıyla, evin o tanıdık kokusuyla dolduruyordu. Bu koku, harekete geç diyordu ona; hayat devam ediyor, dünya hâlâ dönüyor diyordu. Güneş hâlâ doğuyor; son Kızılderili saldırısına, Mayıs Devrimi'ne, köleliğin bitişine, La Rioja'nın katı *caudillo*larına* ve bir milletin doğuşuna tanıklık etmiş bu pencerenin arasından sızıyordu içeri.

Bu pencerenin ardında yaşanan onca şey, Berta'nın kafasındaki her şeyi netleştiriyordu. Onun ve neslinin çektiği acılar, uzun bir filmin yalnızca bir karesi olarak sınıflandırılabilir, atalarının topraklarında son üç yüz yıldır yaşananlar arasında kısacık bir an olarak görülebilirdi. Ve işte yine aynı pencerenin ardında dut ağacı görünüyordu; tüm hükümetlere, talihsiz evliliklere ve ölülerin ardından ağlamakla, yas tutmakla geçen günlere rağmen dimdik ayakta duruyordu. Bu ağaç, çırılçıplak göğüs geriyordu kışa. Berta gülümsedi çünkü hâlâ gülümseyebilecek bir ağzı, dişleri ve dili vardı; yüzünde iki gözü, yumruk yapabileceği iki eli, her elinde beş parmağı, hatta gitar çalmaktan olmuş nasırları ve o çift kanatlı pencerenin önünde şakıyan yüzlerce kuşu duyabilecek kulakları vardı. Gülümsedi çünkü Tristán Nepomuceno dayısının, hâlinden bir hayli memnun sümüklü böceklerinin sırrını çözmüştü. Onlar şimdi kuytu bir köşede sakince kış uykusuna yatmış, güzel havaları bekliyorlardı.

Oturduğu yerden kalktı; yüzüne, göğsüne, bacaklarına dokundu; doğruydu bu, evet, hayattaydı ve uyanıktı; ve ölüm avcılarını en azından üç günle yenmişti.

Teyzesi mutfakta onu bekliyor, tabak çanak sesleriyle insanın adeta karnını acıktırıyordu çünkü ölümü korkutan bir şey varsa o da hayattır; ayrıca dediğine göre bir çizgi roman yazarı, iyi kızların her zaman iyi hayatları, daha da güzeli iyi evlilikleri olduğunu yazmıştır. Avelina kafasında

* (İsp.) Başkan, şef. (ç.n.)

her şeyi planlamıştı bile: Berta, onu üç gün üç gece ateşler içinde ağlatan adamı unutmak için Olpa'ya gidecek, orada kısrağından düştüğünden beri böbreklerinden rahatsızlanan Tristán Javier dayısının dükkânında benzin satışlarına yardım edecekti. Adamın hayvanlarla ilgilenecek bir gence ihtiyacı vardı ve İlahi Güç ona bu kızı yolluyordu. Avelina, Berta'ya Olpa'ya gideceği haberini vermiş, öyle sağlıklı bir ortamda kafasının dağılacağını, mutsuz biten aşkının kalp sızısını unutacağını söylemişti.

Berta, en azından bu hastalıklı kış bitip ülkesinin aklı başına gelene kadar orada gerçekten de güvende olabileceğini düşündü. Olpa'ya gitmeyi kabul edip o öğleden sonra yola koyuldu; hayatın karşısına güzel şeyler çıkarmasını umuyordu, en azından sümüklü böcekler uyanana kadar. Penceredeki ışığa yönelmek gibiydi bu gidiş; anı yaşayabilmek için bir hediyeydi.

14 Haziran 1976

Sevgili Trini,

Bu mektubu sana nasıl ulaştırabileceğimi bulduğumda umuyorum ki bir gün onu okuyacaksın. Kolay olmayacağından eminim, şimdi nerede yaşadığını bile bilmiyorum ama hakkında en çok hatırladığım şeyleri yazma ihtiyacı duyuyorum nedense. Hem birbirimize mesajlarımızı iletecek bir yol bulmayı hep başardık biz, öyle değil mi? Ya da derslerde konuşmayı, her ne kadar öğretmenlerimiz buna müsaade etmese de özellikle de ders matematikse. Bu aralar seninle icat ettiğimiz o alfabeyi düşünüyorum sık sık; geometrik şekillerle, noktalarla, çizgilerle ve oklarla yazardık birbirimize yazacaklarımızı. Hoşlandığımız çocuklardan birbirimize öyle bahsederdik.
Okulumuz, Tucumán Devlet Üniversitesi'nin gözdesiydi; "yeşerme alanı" derlerdi oraya, hatırlar mısın? En iyi uzmanlar ve yöneticiler hep oradan çıkardı; 1880 neslinin yarattığı her şeyin gerçekleşmesini sağlayabilen kadınlardı bunlar. O büyük sınava girmiş, –ne zordu ama değil mi– senle ben yirminci sırada berabere kalmıştık; ikimiz de ağlaya ağlaya çıkmıştık oradan başaramadık diye ama nihayetinde başardık; sen tarihte, ben biyolojide. Sonra ben senin evine geldiğimde büyükbabanın heykellerini gördüm; onun sanattaki ününü ya da atalarının şanlı soyunu hiç umursamaz, "koca kemik kafalar" derdin o heykellere; yine de o yemek odasında prenseslere yaraşır mobilyalarda oturmuştuk ders çalışırken. Buna rağmen, tıpkı benim evimde olduğu gibi siz de ekmeği keserken dilimlerin boyutuna dikkat eder, herkese bir dilim çıkarmaya özen gösterirdiniz. Soyadlarımıza gelince ikimiz de şikâyet edemezdik ama durum buydu işte. Okulda bizden "birleşik esmer kızlar" diye bahsederlerdi çünkü hem hiç ayrılmazdık hem de öyle olmamamıza rağmen ikimizi de Peroncu sanırlardı.
Neler olduğunu sana anlatmalıyım, Trini. Kaçmam gerekti. Tucumán'dan, ailemden, sahip olduğum her şeyden ne kadar uzağım bilemezsin. Seni öyle özledim ki ah keşke hislerimi sana anlatabilsem, bizim alfabemizi kullanarak bile olsa anlatabilsem keşke. Şimdi okulda ettiğimiz sohbetlerde söylediklerini anlıyorum; diğer kızlarla ve büyükbabanla ettiğin kavgaların sebebini de. Sosyal gerçekliğimizle ilgili herhangi bir sorumluluk üstlenmeyi reddeden bir ahmak olduğum için beni neden azarladığını; oligarşi dediğin şeyi destekleyen hükümetlere ve Rosas'tan beri

kendi kıçlarını kurtarmaktan başka bir işe yaramayan ordularına karşı neden savaştığını şimdi çok iyi anlıyorum. Neden bana bu kadar öfkelendiğini ve neden burnundan soluyarak bana *pequebú*, yani küçük burjuva dediğini anlıyorum; sana katılmamı istiyordun ama ben annemi kardeşlerimle bırakıp kendimi değişime ve devrime adamayı bırak, bunun ihtimalini düşünmeye bile cesaret edemiyordum. Ama bak, öngördüğün her şey gerçek oldu ve şimdi çalışamıyorum bile, annemle kardeşlerimi ardımda bıraktım, ne Atilio var şimdi ne de bu bitmek tükenmek bilmeyen baskının nereye gittiğine dair bir fikrim.

Yaptığımız yürüyüşleri, Atilio ve Pepe'yle Tucumán'da dolaşıp sabahladığımız günleri özlüyorum çünkü Tucumán hiçbir saat uyumazdı o zamanlar, siz sabaha kadar Perón'dan, Evita'dan ve Che'den bahsederdiniz. Seninle geçirdiğimiz geceleri özlüyorum; sen karnındaki bebek için örgü örerdin, bense bir sınav ya da diğer gün teslim etmem gereken ödevler için sabaha kadar çalışmam gerektiği için kahve içerdim, sonra sen arada şişle benim bacağımı dürterdin. Her şeyi özlüyorum; hayatımızın o büyük kararlarını paylaşmamızı, senin evliliğini, benim tıp okulumu, sonra bebeklerinin doğumunu, isimlerini koyarken sana yardım edişimi... Trini, ah keşke bilsen... Şimdi Olpa denen bir yere, kırsalda yaşamaya gidiyorum. Orada oligarşinin bir parçası, bir "*garca*"* olacağım; annemin hâlâ biraz arazisi varmış orada. Meteliksiz "*garca*larız" resmen, düşünsene. Belki bir gün bu gerçekdışı saçmalık sona erer de sen gelirsen, birlikte bir devrim yaparız, ne devrimi olur bilmiyorum ama devrim olur işte, senin ve arkadaşlarının planladığından daha küçük çapta olsa da.

Şimdi anlıyorum, Trini, aradan geçen, görüşmediğimiz onca zamana rağmen bunu bilmeni istiyorum; neden okulu bırakıp fedakârlıklarla dolu bir hayat seçtiğini şimdi anlıyorum. Anlıyorum, Trini ve seni takdir ediyorum; öyle cesursun ki. Ve hep bir adım öndesin; esnafın, vadi halkının, kadın dokumacıların ve çömlekçilerin yanında oluşunuz, onlara haklarını anlatışınız, onları yeterli oldukları konusunda ikna etmeniz, korkularını yenmelerini sağlamanız ve tüm bunları onların sanatı üzerinden gösterebilmeniz... Sen ve dünyalar güzeli iki oğlun, bir de o çatlak Pepe! Ah, sizi nasıl sevmem, Trini? Öyle özledim ki hepinizi. Şu an yapmayı planladığınız şeylerin iyi mi kötü mü olduğunu ya da kadınlara saygı duyulan, işçilerin temel haklarına sahip olduğu ve tüm çocukların oynayacak oyuncak bulabildiği bir ülke

* (İsp.) Servetine mirasla sahip olmuş, üst sınıftan ki[illegible].

kurma fikirlerinizin gerçekçi olup olmadığını muhakeme edecek durumda değilim. Bilmiyorum, Trini, haklı mısınız yoksa hepiniz tamamen aklınızı mı kaçırmışsınız bilmiyorum ama bildiğim bir şey var; sen her yaptığın işe kendini adarsın çünkü sosyal vicdanın, hayatın, ruhun ve sahip olduğun her şey seni buna iter; işte ben de bu yüzden arkadaşınım senin. Atilio, bu hayallerin Perón'la gerçekleşebileceğini söylemişti, sense onsuz. Atilio, yalnızca askeriyenin yeniden düzenlenmesi gerektiğini söylemişti, sense halkın yepyeni bir ordu oluşturması gerektiğini. Benim içinse, Trini, bu halkın ve annemin iyi kızı, iyi bir öğrenci ve iyi bir doktor olan benim içinse hayatımın her gününü aydınlatan bir şey varsa o da olağanüstü insan bedenine olan inancımdı. Liseden beri bu böyleydi benim için ve bu yüzden sosyal adalet ve tarih ile ilgili bütün sorunları size bırakmıştım; çünkü benim aklım ermiyordu böyle şeylere. Benim aklım hayatı kendi bildiğim gibi iyileştirmeye, gözetmeye ve korumaya eriyordu.

Atilio konusunda olduğu gibi, haklı olduğun bir başka konu da şu an yaşanan baskıydı. Bunun olacağını söylemiştin sen, birkaç kişi anlamıştı sadece. Mücadeleyi hızlandırmanın vakti geldi demiştin sen; daha fazla faaliyetle halkı bilgilendirmek ve olanlara dahil etmek gerektiğini, böylece giderek daha çok kişinin izinizden geleceğini söylemiştin. Atilio ise protestoları ve eylemleri durdurmak, yeni bir hükümet seçebilene kadar mevcut hükümeti desteklemek gerektiğini öne sürmüştü; bu yeni hükümet, halkın hükümeti olacaktı. Sen de her şeyin halk için yapılması gerektiğini savunurdun ve ben, halktan ve ikinizin de yanında olan ben, şimdi ikinize de sahip değilim.

Nerede olduğunu bilmiyorum şimdi; dağlarda mısın yoksa bir şehirde mi bilmiyorum ama nerede olursan ol; herkesi, bu *pequebú* arkadaşını bile savunduğunu biliyorum. Arkadaşın tahmin bile edemeyeceğin kadar uzaklarda şimdi; kilometreler değil beni uzak yapan, hayatım diye bildiğim her şeyi geride bırakışım. Ve ne var biliyor musun, Trini? Sana, kendimi yeniden bulabilmek için ihtiyacım var çünkü biliyorum ki sen bana bir harita çizer, özel işaretlerimizle yolumu bana gösterirdin.

Şimdiyse benim yolum Olpa'ya çıkıyor.

Berta

Olpa

Olpa, Olta'dan sonra, Olma'dan önce geliyordu. Adının nadiren yazıldığı birkaç haritada, bir haçın ortasındaki nokta olarak görülüyordu sadece; iki yolun kesiştiği, yolcunun risk alıp önünde duran dört yoldan birini seçebileceği bir noktaydı burası. Harita okumayı bilen herkes, kendilerini hangi noktada bulurlarsa bulsunlar gidebilecekleri en az dört yön olduğunu bilirdi; belki de kimsenin Olpa'da kalmayışının sebebi de budur. Olpa, tek tük evlerin olduğu, alabildiğine kaya ve kumla çevrili bir yerdi; uzaktan bakıldığında ayın yüzeyini andırıyordu. Yine de otobüsten indiğiniz zaman etrafta gezen keçileri, farklı çalı türlerini, beyaz *quebracho** ağaçlarını ve eski toprakların çok sevdiği birkaç mesquite ağacını görebiliyordunuz. Medeniyetten, sözde medeniyeti getirenlerin Diaguita Kızılderililerinin soyunu kurutmasından uzun yıllar sonra bile geriye kalan

* (İsp.) Çok sert kütüklü ağaç çeşitlerini belirtmek için kullanılır. (ç.n.)

nadir şeyler arasında en önemlisi eski bir bakkaldı; bakkalın önündeki teneke levhada, beyaz zeminin üzerine yeşil ve sarı renklerle OLPA'NIN YÜKSELİŞİ yazıyordu. Çoktan paslanmış, sol üst kenarı kırk beş derece sıcaktan kıvrılmış bu levha, rüzgârla birlikte bir ileri bir geri sallanıyor, uçup gitmektense rüzgârın akışına ayak uyduruyordu. Sanki bu bir levha değildi de çoktan öbür dünyaya göçmüş ama öğleden sonraları biraz olsun gürültü yapabilmekten hoşlandıkları için hâlâ dünyaya tutunan yaşlı insanlardan oluşan bir orkestraydı.

Olpa'da yaklaşık beş tane zeytin ağacı, eski üzüm bağlarının ve geniş biber ağaçlarının izi, kırmızı ve turuncu çiçekli asmalarla sarılı birkaç ev, bir de araziyi çevreleyen cennet ağaçları vardı. Bölgenin şehir misyonunu doğrulayabilmesi için tüm bunların yerine bir plaza yapılmış olması gerekirdi. Amerika'nın koruyucu azizesi Santa Rosa de Lima'dan ismini alan kilise, hem bütün bu manzaranın hem de evlerin uzağındaki, yıllardır korunan mezarlığın tepesinde yükseliyordu. Bu mezarlıkta sonsuz uykusunu uyuyan bir sürü Riera, Brizuela, Sotomayor, Tello, birkaç Ontivero ve Romero vardı. Aralarında buraların kuraklığına yenik düşmüş yabancılar ya da bir ayağını ötekinin önüne atıp da dört çıkıştan birine varamayanlar da yatıyordu. Burada geri kalan her şey, Tanrı'nın dinlendiği o yedinci günde nasılsa öyleydi.* Alabildiğine doğayla çevrili olan bu bölge, ilk İspanyolların soyundan gelenlerin, on yedinci yüzyılın başında kraliyet tahsisi üzerine yerleştiği yerdi. Tamamen sessiz sakin görünen bu dünyadaki tek hareket, akşama doğru çıkan rüzgârın getirdiği kum fırtınalarıydı. Yağmur mevsimlerinde bile çok yağmur yağmazdı; yağdığı zaman ise döngüsel bir felakete sebep olur, normalde kurak birer çukur olan o doğa harikası vadiler dolup taşardı. Nadiren de olsa yağmur sel olur, kulübeleri ve hayvanları önüne katar götürürdü.

* *İncil*'e göre Tanrı Dünya'yı altı günde yaratmış, yedinci günde dinlenmiştir. (ç.n.)

Olpa, bölgenin özgün Kızılderili adıydı. Küçük olması, sert iklimi ve hırslı insanlardan uzaklığı sebebiyle olsa gerek buraya yeni bir isim verilmemiş, hatta resmi olarak kurulmamıştı bile. Bunun için Kilise'den daha fazlası gerekirdi; kutsal suyun varlığına ve Olpa'yı ilk günahın putperest hâlinden kurtarabilecek bir kılıçtan haça ihtiyaç vardı. Ayrıca burası, katlanılmaz isimler almış daha bir sürü kasabanın arasında kalmıştı, ki onların da hiçbiri haritada yazmıyordu: "Yalnızlık", "Haset", "Hayır Duası", "Direniş", "Hayret" ve "Akıllı Olan" gibi. Diğerlerine de Hıristiyanlaştırmak için bazı isimler verilmişti: "Barili San Nicolás", "Santa Josefa", "Santa Clara", "San Javier", "San José", "San Cristóbal", "San Francisco", "Santa Rita" ve "San Pedro" gibi.* Bir de aile isimlerini alanlar vardı ki buraların artık ne Incalara, ne Calchaquilere ne de Diaguitalara ait olduğunu adeta haykırıyordu: "Vegalar", "Alaniceler", "Aguirreler", "Baldecitolar", "Cordobelerin Kuyusu", "Lujann Dağı" ve "Quinterolar Dağı" gibi. Olpa'yı çevreleyen bu dünya, o kısır görkemiyle her şeye hükmeden "Kadim" ve "Dev" adlı tuz madenlerinin tam ortasında yer alıyordu.

La Rioja'nın kırlarında olduğu gibi burada da zaman öyle yavaş akıyordu ki insan hayatını istediği şekilde planlayabiliyordu. Bu özellikle de gençlik denilen aşamada, biyolojinin ya da doğuştan gelen anksiyetenin bir telaş hissi yarattığı dönemlerde olmayanlar için geçerliydi. Burada herhangi bir şeyin eksikliğini hissedenler çoktan gitmişlerdi zaten. Kimisi dönmüş, yine perişan olunca kısa sürede tekrar gidip bir daha da buraya uğramamıştı. Diğerleriyse sadece buradan geçiyorlardı. İşte bu yüzden Tristán Javier dayı sabahın dördünde kalkıp dükkânı açmak için hazırlanırdı hep. Hatta geceleri acaba birileri bir şeyler almaya mı geldi diye birkaç kere uyanırdı bile. Geceler onun için hep beklediği, yine de yalnızca birkaç kelimeyle fakat her zaman kibarlıkla karşıladığı yolcular tarafından rahatsız edildiği zamanlardı. Şafakta, bütün gün yanacak ateşi tutuşturur, canının istediği

* (İsp.) "San" aziz, "santa" ise azize anlamına gelir. (ç.n.)

saatte balıkçı koltuğuna yaslanıp kestirirdi. Onun için uyku, anlık bir şeydi; öyle kısa uyurdu ki rüya bile göremezdi.

Evi oldukça genişti ve işçi Rieralar için bir yuva olmuştu, ta ki ailede hiç işçi kalmayana kadar; çünkü büyükbaba yetiştiriciliğe devam etmeyi bırakmış, titrek kemikleri yüzünden sürüsünü karşı dağın sırtına kadar götürmek için bile at sırtında gidemez olmuştu. Otuz yıl kadar önce Berta'nın dayısı buraya yerleşip işini kurmuş; bu sırada da ne radyo ne de elektrik ulaşmış kaldığı yere. Böylesine ıssız bir yerdeki benzin istasyonu da gaz pompalayan koca bir varilden başka bir şey değilmiş. Tristán Javier dayı, kendini işine verdiği zamanlarda bile keçileri ihmal etmemiş; vahşi de olsalar otladıklarında ya da doğum yaptıklarında arada bir adamın yardımını kabul ediyorlarmış. Adam, arada bir tüfeğini çıkartıp etrafa ateş etmeyi de unutmuyormuş; kaçak avcılar hatta keçiler bile buranın bir beyi, bir sahibi olduğunu bilsin, 1600'lerden beri olduğu gibi Rieralara sataşmaya kalkmasınlar diye.

Bir Mısır kraliçesi gibi sürmeli gözleri olduğundan Nefertiti'ye ithafen "La Titi" adını verdiği kısrağı geçenlerde aniden durup onu sırtından atmış, Tristán Javier dayı ise, belki ben şişmanlamışımdır ya da belki de kısrak o gün yorgun hissetmiştir diyerek kırılan gururunu gizlemeye çalışmıştı; nihayetinde her kadın bir gün insanların kendisine emir vermesinden bıkabilirdi. Başta bu kazayı yalnızca hafif bir şişle atlatmış gibi görünse de bir süre sonra ağrı ve sancılar peşini bırakmaz olmuştu: prostatı çıkmış, kulakları tıkanmış, başı sürekli uğuldayıp sızlamaya başlamıştı; dizleri güçsüzleşmiş, bağırsakları yavaş çalışır olmuş ve söylediğine göre böbrekleri yer değiştirmişti.

Doktoru, ona diğer bütün normal Hıristiyanlar gibi artık yatıp dinlenmesi gerektiğini söylemişti.

"Nasıl yani?" diye sormuştu hasta adam.

"Bütün gece ayağa kalkmadan dinlenmelisin yani!"

Çevredeki tek doktor olan Don Aristóbulo Ocampo'nun tavsiyesi tam olarak böyleydi. Bu adam, Tristán Javier dayı-

dan daha yaşlı olduğu gibi bir de yarı sağır, yarı kör ve yarı sakattı. Ayrıca böylesine tenha bir yerin sessizliğinde bile geceleri uyuyamazdı çünkü uykusuzluk hastasıydı, sigara içerdi ve bağımlı gibi detektif romanları okurdu, bir de yarı deliydi. Seksen bir yaşına girmiş olmasına rağmen hâlâ kitaplar ve bilim sayesinde hayatın matematiksel anlamını keşfedeceğini umuyordu. Bu arayışını Olpa'dakilere anlatmaya çalışmaktan uzun yıllar önce vazgeçmişti çünkü onun deyimiyle "Buradaki herkes alt sınıf İspanyol göçmeninin teki"ydi.

Berta, dayısına bakma bahanesiyle kendine de ait olan ama unvanı ya da kökeni hakkında kimsenin konuşmadığı o çiftliğe vardı. Akrabaların bu arazi hakkında söylediği tek şey artık orayı paylaşmanın imkânsız olduğuydu çünkü artık hem aile çok genişti hem de arazi beş para etmiyordu. Berta'nın varlığı Tristán Javier dayının hayatını değiştirmişti çünkü hayatı boyunca birinci dereceden ailesinden olanlar hariç hiçbir kadınla aynı çatı altında yaşamamıştı. Berta evde uyuyan tavukların, horozun, keçilerin ve OLPA'NIN YÜKSELİŞİ dükkânının sorumluluğunu üstlenmişti ki dayısı doktorun tavsiyelerini dinleyip kötü uyku alışkanlıklarından kurtulabilsin.

Berta'nın gelişiyle Tristán Javier dayı uzun zamandır yapmadığı bir şey yapıp yatağına adeta gömülmüş ve sadece gerçekten çıkması gerektiğinde yatağından çıkmıştı, hem de pijamalarını üzerinden hiç çıkarmadan. Emirleri yatağından veriyordu ama bir süre sonra emir vermesine de gerek kalmamıştı çünkü yeğeni çiftliği çekip çevirmeyi, keçilerin ruh hâlini ve hatta dükkândaki işleri bile hemen kavramıştı. Berta işlere iyice el atmış, hatta adamın balıkçı sandalyesini bile kapmış, Olpa ve eteklerindeki tek benzin pompasının yanına kurulup oturmuştu. Dayısının "dünyanın bütün gezginleri adına Tristán Javier Riera'ya aittir" diye övündüğü bu pompa hiçbir zaman arıza çıkarmamış, bölgedeki cephe hattı gibi, gazyağı lambasının altında her zaman hazırda beklemişti.

Yine öyle güzel günlerden birinde dayısının tüm ağrıları geçmiş, böbrekleri eski yerlerine dönmüş, bağırsakları normal çalışır olmuştu. Ama adam yatakta kalmaya devam etmeye, orada geçiremediği her ânı telafi etmeye karar vermişti. Hatta hayatının sonuna kadar yatakta kalmaya karar verdi; yüzünde gülümsemeyle gece gündüz uyuyor, Olpa'ya yerleştiği günden beri göremediği rüyaların şimdi tadını çıkartıyordu.

Bir gün Berta, dayısına nasıl bu kadar çok uyuyabildiğini sorunca adam cevap verdi:

"Rüyalarımdan geri kalmışım."

Berta omuzlarını silkti, su ısıtıcı soğumasın diye ateşe kömür attı ve yüzünde yarım yamalak bir gülümsemeyle şöyle dedi:

"Bu mu yani, yapılacak onca iş varken..."

Kızılderili

Kızılderili, Tristán Javier dayıyı ve diğer Riera erkeklerini kandırıyordu. Aslında Kızılderili, birçok Riojalıyı da andırıyordu: uzun, esmer ve sakalsızdı; saçları parlak ve kalın telliydi ve arkadan at kuyruğu yapılmıştı. Koyu renk gözleri, düz bir burnu, küçük kulakları ve beliyle kıyaslanırsa hiç de kaslı olmayan çekici kolları ve bacakları vardı. Berta'dan çok büyük durmuyordu; aralarında on yaş ya var ya yoktu. Vücut yapısından dolayı Los Llanos düzlüklerindeki hava şartları onu hiç etkilemiyordu bile. Ona göre bunun bir başka sebebi de başından beri burada olmasıydı; Rieralardan ve keçilerinden, papazlardan ve polislerden, hatta kuraklıktan bile önce buradaydı; o zamanlar Toprak Ana *Pachamama** sayesinde

* And dağlarında yaşayan yerli halkın taptığı Tanrıça. İnka mitolojisinde, Pachamama bereket tanrısıdır; hasata o karar verir, dağları o yaratır, depremlere o sebep olur. (ç.n.)

Olpa, *algarroba*,* beyaz *quebracho*, *tintintaco*, *chañar* ve daha birçok yerel ağaçlarla dolu ormanlık bir alandı. Ayrıca o zamanlarda dağ aslanı avlanılan değil saygı duyulan ve tapılan bir hayvandı. Tabii bunlar, beyaz adamın gelip *Pachamama*'nın ağaçları, hayvanları, halkı ve onların ruhları yaşasın diye orman için yarattığı her şeyi yıkıp geçmeden önceydi. O halkın büyükleri yaşlandıkları zaman, her fiestada veya ölümü ya da yaşamı her kutlayışlarında atalarının kulaklarına fısıldadıklarını anlatırdı diğerlerine. İşte bu yüzden insanlar yaşlanabiliyordu; dışarıdan değil de içeriden gelen sesleri dinleyebilsinler diye. Çünkü yaşlı bedenler ruhlarından ayrılıyor, böylece yaşlılar tanrıların ya da ruhların seslerini aktaracak bir kanal oluyorlardı.

Kızılderili, birçok "kaynakta" yeniden can bulmuş bir büyüğün ruhuna sahip olduğundan emindi; bu kaynakların arasında kendi gibi, Olpa'daki daha birçok Riera'ya kafa tutmuş, onları *algarroba* ağaçlarıyla dolu bu araziden sürmekle tehdit etmiş biri daha olduğuna inanıyordu.

Anlatılan hikâyeye göre 1894 yılında bir depremden sonra, Simón Fuentes adında çok çok yaşlı bir Kızılderili bir bastonun ucuna bayrak niyetine beyaz bir bez bağlayıp Riera'ların yerine gitmiş, büyük büyük büyükbaba Don Centurión Riera'ya şöyle demiş:

"Geri geldim." Hanımları ve çocukları da yanındaymış.

Derler ki deprem yüzünden La Rioja'da kaybettiği ailesinin ve mallarının yasını tutan Don Centurión, adama sakin bir ifadeyle bakmış, sonra karısına, çocuklarına ve işçilerine dönüp şöyle demiş:

"Kızılderiliye bulaşmayın. Ama o ağaçlık araziden daha fazlasını istemeye kalkarsa hiç düşünmeden öldürün, karıları ile çocuklarını da bir yere kilitleyin ki derslerini alsınlar. Sonra da gelir bizim için çalışırlar."

Simón Fuentes'e bu adı bir Fuentes ailesi vermiş; ama Kızılderili, kendisine verdikleri cezaya rağmen ne boyun

* (İsp.) Keçiboynuzu. (ç.n.)

eğmiş ne de sağladıkları eğitim için onlara teşekkür etmiş (anlatılanlara göre adam Córdoba'da bir ilahiyat fakültesinde eğitim görmüş). Gözlerinin renginden dolayı kendisine "Deniz Yeşili" de denen büyük büyük büyükbaba doksan yedi yaşında öldüğünde ardında emirlerini açıkça belirten bir vasiyet bırakmış:

> *algarroba* ormanının sınırlarına, evin kadınlarına, Kutsal Kilise'ye ve onun temsilcilerine saygıda kusur etmedikleri sürece Kızılderili Simón Fuentes ve soyu rahatsız edilmeyecek; Hıristiyan ahlakına saygısızlık edecek davranışlarda bulunmadıkları sürece, ona da ailesine de yeteri kadar su temin edilecek .."

Böylece Fuentes Kızılderilileri orada yaşamaya başlamışlar; ailede her zaman evlerinin karşısındaki üç hektarlık ağaçlık araziye bakacak bir oğulları olmuş. Kızılderili ve bütün ailesi, meyve toplamak, başka bölgelerde avlanmak ya da dağ sınırlarını aşmak için belirli aralıklarla birkaç aylığına yok olur ama tıpkı vahşi sürüler gibi her zaman mutlaka geri dönermiş.

Tata Centurión'un dileği yerine getirilmiş ve her yeni nesilde bir Riera'ya karşılık bir de Fuentes erkeği doğmuş; her birinin kendi tarzı, kendi çatık kaşları, kendi güvensizliği ve kendi Tanrısı varmış. İki tarafın erkekleri de her akşam sandalyelerine oturup diğerini izler, kimsenin karşı çıkmadığı aile kanunu sebebiyle çölde kalan azıcık suyu da paylaşmak zorunda olmaları konusunda birkaç cümle dışında hiç konuşmazlarmış. Rieralar'da da Fuentesler'de de ölenler olurmuş. Kızılderililerdeki ölümlerin sebebi, yoksulluktan oğullarının madenlerde, kızlarının ise şehirlerde çalışmak zorunda kalmasındanmış. Rieraların sayılarının azalmasında ise baskı –bazılarının sürme şansı bile olmayan zorunlu evlilikler ya da başkaları mutlu olsun diye hayat boyu bakireliğe zorlanma gibi–, aldatmalar, prematüre yaşlanma ve hayal kırıklıklarında boğulma gibi etkenler rol oynuyormuş. Tüm bunlardan şimdiye, yalnızca barakasının önünde oturan amansız Kızılderili, birkaç yaşlı *algorroba* ağacı ve Tristán

Javier dayı kalmıştı; ki o da kendi hayallerinin peşine düştüğünden aylardır sandalyesine oturup Fuentesleri gözetlememişti. 1894'ten beri o sandalyede ilk defa genç bir kadın oturuyordu ve Riojaların bu güzel kızı, bir Kızılderili kadar esmerdi.

Berta, dayısının ona aktardığı büyük büyük büyükbabasının emirlerine rağmen, Olpa'ya varışının ertesi gününde Kızılderiliyi görünce o yokmuş gibi davranmak yerine oturduğu yerden adama eliyle selam verdi; bu arazide keçilerden başka birilerinin daha yaşıyor olmasına sevinmişti. Kızılderili, her öğlen karşılaştığı meydan okuyan bakışlar yerine genç kızın el hareketiyle karşılaşınca bir an afalladı, sonra bir talihsizlik yaşandığını ve bu el hareketinin de bir yardım çağrısı olduğunu düşündü; Fuentes Kızılderililerinin arazi sahibi Rieralardan aldığı ilk yardım çağrısı olacaktı bu.

Bazen bir selamlaşma hareketi, bu hareketi yapan kişi bunun farkına varmasa da yardım veya destek talebi olarak algılanabilir. Şimdi de Berta bu Kızılderiliyi çağırarak seksen yıldan fazladır süregelen geleneği bozmuş oluyordu; bir kadın olarak Fuenteslerden bir adamla konuşmuştu. Aynı şekilde Kızılderili de sessizliğini bozmuş, bu genç kadınla anlamlı bir konuşma yapmıştı. Kız ona, işlere artık onun bakacağını, aynı araziyi ve suyu paylaştıkları için ona selam verdiğini açıkladı. Kızılderili selamlaşmalardan da gülümsemelerden de pek haz etmiyordu çünkü aslında burada hiçbir şeyi eşit olarak paylaşmadıklarının farkındaydı; o da tıpkı kendi büyük büyük büyükbabası gibi bu Rieraların dertten başka bir şey olarak görmediği biriydi.

Berta, bayrağı olmadığından adamın dikkatini çekebilmek için elini sallamıştı, adam da bu yüzden kalkıp yanına gelmişti çünkü hem atalarının ateşkesinde bir borç söz konusuydu hem de sene hâlâ 1976'ydı; durumun ne kadar kötüleşebileceğini henüz bilmiyordu. Berta balıkçı sandalyesinden kalkıp adamı yanına davet etti:

"Oturun lütfen."

Kızılderili o sandalyeye oturunca *algarroba* ağaçlarını ilk defa bu açıdan gördü. Ağaçlar su sesine, kıyıya vuran dalgalara ya da su yaratıklarının söylediği şarkılardaki nakaratlara benzeyen bir ses çıkarıyordu; öyle bir sesti ki bu insan nehirleri, derin mavilikleri, köpük köpük kabaran berrak akıntıları düşlemeden edemiyordu.

"*Zapam Zucum* bu" dedi Kızılderili.

Berta adamın neden bahsettiğini anlamamıştı; bir açıklama bekleyerek baktı adamın suratına. Adam sessizce kelime ararken kız onu bekledi.

"Anne *algarroba* bu; sütü, anneleri olmayan küçük çocukları besleyip ölümden kurtarır. Küçük çocuklar dağlarda yalnızken meyveleriyle onları besleyen odur. Bitkileri yok edenleri de cezalandırır. *Algarroba* ağaçlarını yok yere kesenlerin çocuklarını alır, asla da geri vermez."

Kızılderili ormana doğru bakıyor, ağır ağır konuşuyordu. Berta'nın görebildiği tek şey, gece çökerken parıldayan birkaç *algarroba* ağacıydı. Ama aynı noktadan bakan adam, ağaçların arasında yürüyen genç bir kadın görüyordu; hayatın rengi olan kırmızıya bürünmüş bu kadının göğüsleri iri ve sarkıktı. Siyah saçları etrafında sallanırken dalların arasından yürüyen bu süt ve yaşamla dolu kadın, attığı her adımda "zapam, zucum" "zapam, zucum" seslerini çıkartıyordu. Kızılderili, tıpkı büyük büyük büyükbabası gibi, bu anneye tapmaya devam edebilmek için burada yaşaması gerektiğini biliyordu. Bu anne, üç yüz hektardan fazla bir alandaki *algarroba* ağacını devirdikleri, büyükannelerin feryatlarına ve yaşlıların seslerine kulak vermedikleri için 1894 depreminde üç nesil Riera ailesini birden ortadan kaldırmıştı. Onca ölümden sonra birkaç Kızılderili yeniden buraya dönmüştü çünkü büyük büyük büyükbaba "Dönüyorum ben" demişti. O günden beri de Olpa'da kalan tek *algarroba* ormanı onların barınağı olmuştu.

Ziyaretçi

Kış sabahı henüz yeni doğarken Berta, holden gelen alkış seslerine uyandı; baştan aşağı siyahlara bürünmüş oldukça iri ve çirkin biri holde duruyordu. Dükkân kapısının önüne yeşil bir Renault Gordini park etmişti. Ziyaretçinin yüzü oldukça korkutucuydu; çatık kaşları, kenarları sarkık, içindeki dişleri erken dökülmüş ağzını işaret ediyordu sanki. Teni garip bir şekilde zeytin rengindeydi, ki La Rioja'da buna pek rastlanmazdı. İki gözünün üzerinde soldan sağa uzanan tek bir kaş vardı. Kaşının sıklığı ve koyu rengi, yetmiş yıllık hayatını çalışarak ve ihtiyatlılıkla geçirmiş bu kadının içinde bir yerlerde hâlâ bir güç ve gençlik kaldığına işaret ediyordu. Vücut yapısı ortalama görünse de kemikleri en az yüz kiloyu taşıyordu. İnce telli, koyu renk saçlı küçük kafasında gururlu, meydan okuyan bir ifade vardı. Hareketleri de bir kedinin korkusuzluğunu anımsatıyordu.

Berta daha kadının ne istediğini soramadan kadın sanki tanıdık biriymiş gibi eve girmiş, iddialı yürüyüşüyle bir hayli gürültü çıkarmıştı. Kadın doğruca dayısının kendine dükkânın yanında hazırladığı odaya gitti; kahkahalar atıyor, bağırıyor, bu ülkede duyulabilecek en ayıp kelimeleri de serpiştirdiği garip bir yabancı dilde konuşuyordu. Berta, dayısını ilk defa bu kadar mutlu görmüştü. Adam emreder gibi bağırdı:

"Doña Lupe'ye bir sandalye getir!"

Ziyaretçi, adama çıkıştı:

"Seni yaşlı işe yaramaz seni, niye hasta numarası yapıyorsun?"

"Berta, anasonlu konyağı getir!" diye bağırdı dayısı neşeyle.

Berta konyağı getirince bu iki yaşlı, küçük *mate* masasına oturup en az iki yüz kilometrelik bir alanda tanıdıkları herkes hakkında, Gordini'yle yaşanan sorunlar ve Şili'ye gidip bir daha dönmeyen tamirci Machado hakkında konuştular.

Keçilerden, sıkıntıdan başka bir şey vermeyen bostanlardan, eski kötü zamanlardan ve gelecek zamanların daha da kötü olabileceğinden bahsettiler. Anasonlu konyağın dibini görmüşlerdi ama ikisi de hâlâ ayıktı. Derken Doña Lupe şöyle dedi:

"Tristán, kötü günler var önümüzde. Bu askerlerin hiçbir şeyi düzelteceği yok; hem katil hem hırsız bunlar."

"Yanılıyorsun, Lupe, bu askerler Arjantin'e düzeni ve ahlakı getirecek. Hepimiz siyasetçilerden bıkmadık mı, bunlara bir şans verelim bari."

"Konu katiller oldu mu bu yaşlı kadının bilmediği şey mi var? Lusaper Gregorian onların kokusunu yüz metreden alır! Deli insanlar bunlar, kafadan kontaklar, göreceksin, ihtiyar, hepsi bokun teki bunların." Tristán Javier ikna olmamış gibi başını iki yan sallayınca Doña Lupe ısrarla devam etti:

"Biliyorum ben, biliyorum, papazınızı onların öldürdüğünü biliyorum. Angelelli'nin başına gelenler kaza falan değildi. Sana nereden bildiğimi söylemeyeceğim ama gerçek bu" dedi kadın ciddi bir ifadeyle.

Doña Lupe'ye bunları söyleten La Rioja konyağı değildi; adam, bu kadının çocukluğunda yaşadığı kâbusları anlatışını kırk yıldır dinliyordu. Yüzü boşuna bu hâle gelmemişti kadının; dudaklarındaki gülümsemenin kayboluşunun bir sebebi vardı. Ve Tristán Javier, onun arkadaşıydı.

"Tristán, papazınızı bir aziz, kilisenizin bir şehidi olarak görmeniz lazım; o sıçtığımın askerleri öldürdü onu çünkü. İçinde suçlamalarla dolu kâğıtlar, mektuplar, alıp götürdükleri insanlar için, keçi öldürür gibi öldürdükleri insanlar için dilekçeler olan bir çanta taşıyordu diye. İhtiyar, katillerin arasında yaşıyoruz ve tüm güç, tüm silahlar onlarda. Kimse güvende değil artık. Yapacak bir şey düşünmemiz lazım."

"Lupe, ülkende yaşanan o korkunç şeylerin korkusunu yaşıyorsun hâlâ. Öyle şeyler burada yaşanmaz, yaşanmayacak da. Arjantin burası. Yaşananlar bir kazaydı, Lupe, papazın frenleri tutmadı ya da sürücü direksiyon başında uyuyakaldı ya da lastikleri patladı, ne bileyim bu tarz bir şey işte. Askeriye kiliseyi ve Hıristiyan değerlerini korumak için iktidara geçti, söylediklerinin doğru olması mümkün mü? Adam, La Rioja'nın papazıydı! Alıp götürdükleri insanlara gelince, Lupe, bir sebebi vardır elbet. Bir iş çeviriyorlardı belki de."

Doña Lupe konuyu kapattı; bariz olanı görmek istemeyen birini mantıkla ikna etmeye çalışmanın zamanı geçmişti artık. Tristán Javier kötü biri değildi ama rahatsız edici ya da tehlikeli gerçekler uğruna insanlara karşı gelecek biri de değildi. Herkes kendi sorunlarını çözmeliydi; o, Olpa'da bir arazi sahibiydi ve devletin onu koruduğunu düşünüyordu.

Doña Lupe kaynağının adını vermedi. Doğumdaki bir kadın, sancılarının arasında ona daha birçok şey anlatmış, bildiği her şeyi itiraf etmişti; kocası, insanların kaçırılması ve öldürülmesi işlerine karışmıştı ve şimdi kadın, onun yaptıkları yüzünden kâbussuz uyku uyuyamıyordu. Adam önemsiz bir memurdu sadece. Oğlunun ölü doğduğu, karısının da kısır kaldığı o gece sarhoş olup delirmiş, papaza olanlar yüzünden Tanrı beni cezalandırıyor diye bağırıp çağırıp kendini asmıştı.

"Görmek istemeyenden daha körü yoktur, böyle derlerdi değil mi, ihtiyar?"

Doña Lupe mermilerini bir korkuluğa harcayacak değildi, o yüzden en yakın arkadaşına dil dökmeyi bıraktı, adamın cam bir kavanozda tuttuğu kuru kayısılardan birkaç tane alıp cebine attı. Rüzgâr çıkmadan önce birbirlerine veda ettiler.

"Yaşlı tilkinin tekisin sen, Lupe. Ortadan kaybolma sakın, e mi?"

"Sakınılan göze çöp batarmış. Şu sıçtığımın yatağından da kalk arada bir, seni yaşlı serseri!"

Birbirlerinin ellerini sıkı sıkı tuttular. Doña Lupe dükkândan birkaç şey aldı yanına: alkol, kibrit, pamuk, dezenfektan, bir de Berta'nın koyduğu bir kalıp keçi peyniri. Ayrıca dayısı ona gizlice iki kavanoz bal, bir de içtikleri konyaktan bir şişe koydurdu.

"Arkadaşıma tatlı bir şeyler de koy, zaten çok acı çekti" demişti Berta'ya usulca.

La Rioja'nın baş ebesi Lusaper Gregorian, Gordini'yi çalıştırmadan önce genç kadına döndü:

"Tıp okudun demek? Bir gün senden yardım isteyeceğim."

Ve tozu dumana katıp gitti. Batan güneşin ilk gölgeleri düşüyordu şimdi.

Cachirú

Aradan bir yıl geçti; bir kış daha tüm kuraklığı ve şiddetli rüzgârıyla gelip çattı. Yağmur mevsimiyle birlikte Olpa'da sağ kalabilen birkaç ağaç da iyice büyümüş; ilk vali, keçi sürülerini getirdiğinden beri onların evleri olan taşlı çayır yeşermişti. O zamanlar Fatamina madeninin, bu ıssız yerlerde macera arayan tecrübeli ruhlara en mükemmel altınları vaat ettiği günlerdi. Olpa'nın kuşlarının kimisi havada süzülürken kimisi de keskin çalılara yaprak sarıp yaptıkları yuvalarında asılarak ötüyor, gecenin ve gündüzün dönmeye devam ettiğini, göklerin her hareketiyle yeni kaderler ve alışılmış günlük işler planladığını duyuruyordu.

Berta, bazen bir gezginden bazen de birilerinin bıraktığı eski gazetelerden olan biteni öğreniyordu; hepsi de resmi devlet kuruluşlarının yayınladığı mesajı tekrarlıyordu: Düzen sağlayan kuvvetlere karşı toplu mücadeleye kalkıştıkları için öldürülen gerillalarla "çatışmalar"; askeri kışlaları ele geçir-

meye çalışırken silahlı kuvvetler tarafından öldürülen "yıkıcı gruplar"; ambulanslardan, polis karakollarından, binalardan ve barlardan kaldırılan "kışkırtıcı" unsurlar; ve fabrikalarda, bisiklet üstünde, ormanlarda, ovalarda ya da gökyüzünde öldürülen "asiler".

Yayınlanan tüm haberler ölen insanlarla alakalıydı, derken gazeteler bu haberleri yazmayı da kesti; olan hiçbir şeyle ilgili hiçbir bilgi yayınlamamaya başladılar. Artık kimse bunlardan konuşmuyordu bile çünkü bunlar, kimsenin ağzına bile almaması gereken konulardı. Eğer birileri bir yerlerde ölenler, hayatta kalmayı başarabilenler ya da her türlü baskıyla ilgili bir haber yazıyorsa bile yazdıkları her şey buhar olup uçuyordu.

Berta'nın hâlâ kendi düşüncelerine, fikirlerine ve kelimelerine sahip olmasının sebebi onları kendine saklamasıydı. Her ne kadar fazla bilgi edinemiyor olsa da binlerce insanın katledilmekte olduğunu ve binlerce korkunç hikâyenin binlerce evde susturulduğunu biliyordu; ve bu olanlar, baskının ilk defa başladığı yerden, Tucumán'dan cumhuriyetin geri kalanına tıpkı bir yağ lekesi gibi yayılıyordu. Peronculuğun içinde örgütlenmiş Üç A, bir solcu olarak görülebilen herkesi ya öldürüyor ya da tehdit ediyordu: düşünürleri, gazetecileri, siyasetçileri ve hatta kendilerini işçileri savunmaya adamış koyu sendikacılarla bağlantılı olan herkesi. Atilio ilk başlarda olanları kabullenememişti ancak bir süre sonra kendi partisinin de desteklediği, katillerden oluşan yasa dışı bir ordu onu da tehdit etmeye başlamıştı. Darbeden sonra, şiddete son vereceğini iddia eden askeri hükümet iktidara geçerken Üç A da halka karşı orantılı bir şekilde büyümüştü. Baskıyı, daimi korkuyu ve en acıklısı da bir hakka bile sahip olmamanın acısını her gruptan insan hissediyor, tüm meydanlardaki banklarda insanlar buna ağlıyordu. Beyaz mendiller akan gözyaşlarını silmekten başka bir işe yaramıyor, fırtınalı günlerde heykellerin bile gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Berta hiç kimsenin, kendini güvende sananların bile aslında öyle olmadığını fark etti çünkü ölümlerin arka-

sındakiler de kurşunların ulaşamayacağı yerlerde duranlar da başka şekillerde ölüyordu aslında. Ve bir gün vurulanlar onlar olacaktı; bir gün at gözlükleri düşecek ve onlar, annelerin, eşlerin, çocukların ve tek varlığı, acılarını üzerine nakış diye işledikleri bir beyaz eşarp olanların* ıstırabına omuz silktikleri için vicdan azabında boğulacaklardı.

Belki, diye düşündü Berta, belki bir gün, birileri gömülü bir şişenin içinde, eskiden çok güzel olan ama beyaz üniformalı öğretmenlerinin nezaketini, üniversitelerinin başarısını gidip gelen trenlerinin o güzel sesini koruyabilmeyi başaramayan bir ülkenin hikâyesini bulurdu. Tek isteği kardeşlerini özgür kılmak olan kara gözlü bir generalin önderliğinde, yürüye yürüye dağları aşabilen, yoksul bir ordu kurmayı başarmış bir ülkeydi bu; hem dünyanın en büyük ve en ucuz sahnelerinde operalar söylenen, hem de insanların kendilerini geceye ninni söyleyen *zamba*larda kaybedebileceği bir ülkeydi. Tüm bunlara rağmen bu ülke kendi tarihini yazacak kelimeleri bulamamıştı; çoktan yazılmış olması gereken bu tarihte herkese değer verilmeli ve saygı duyulmalıydı çünkü bu ülkeyi böylesine eşsiz ve canlı kılan, bu değerli ve hiçbir şeye değişilmez insanlardı. O günlerde Arjantin, birinin yarınlar için bir şişede beklettiği, tamamlanmamış bir şiir gibiydi.

Aylar geçtikçe Berta, bir şeyi bekleyen yaşlı biri gibi o balıkçı sandalyesinde sürekli oturmaya alıştı; kendi kendine konuşuyor, ölü ya da hayatta ama çok uzakta olan sevdikleriyle konuşuyor, çiftliğin, boş arazinin ve "Yükseliş" diye bilinen işlerinin sahibi ya da hanımı gibi davranmayı öğreniyordu. Kendisini sırtına kabul eden güzel gözlü kısrağa biniyor, Olpa ve etekleri boyunca geziyordu. İnsanlar ona "Yeğen" diyorlardı. Berta'nın derisi kararıp çatlamaya başlamış, soğuğa karşı korusun diye içtikleri o yoğun çorbalardan şişmanlamıştı; hiçbir söze gerek duymadan sessizce yaşayıp

* Barışçıl eylemlerinde başlarına beyaz eşarp bağlayan Plaza de Mayo Anneleri'ne (Las Madres de la Plaza de Mayo) gönderme yapılmaktadır. (ç.n.)

gitmekten, bütün gücünü güneşten alan ve gelişip büyümek için gece vakti nemli kalmaya bile ihtiyaç duymayan bitkileri tanımaktan son derece memnundu. Olpa'nın yeşermesini sağlayan her şeyin ardında birinin olduğuna; buraya gelenleri ve gidenleri, bu elzem düzene o kişinin soktuğuna inanmaya başlamıştı. Endişeyi ve sorgulamayı bir kenara bırakmış, onun yerine hayvanlarla, araziyle ve hâlâ onlarca yıllık uykusuzluğunu kapatmaya çalışan Tristán Javier dayısıyla ilgilenmeye vermişti kendini.

Bir gece holün çatısından baykuş sesine benzer bir ses duydu; hâlâ derin uykulara dalamayan dayısı odasından alçak sesle seslendi:

"Korkma, *Cachirú* dolanıyor herhâlde. Avluya üç testi bira koy da arkadaş olun."

Cachirú'nun, eskilerin anlattığına göre insanların bedenini ve ruhunu etkileyebilen bir baykuşun adı olduğunu söyledi kıza. Bu baykuş bir eve konduğu zaman çıkardığı ses, o evde yaşayan aileye bir sonraki talihsizliklerini haber eder ya da daha kötüsü, baykuş oraya onları cezalandırmaya, gagasıyla gözlerini oymaya gelirdi.

O sırada, muhtemelen bu efsaneler onu pek ilgilendirmediğinden olsa gerek, Berta geleceği hakkında düşünmeye başladı. Sonuçta nihayet kendine ait bir dünya kurabilmiş, hatta bütün ömrünü bu dünyada geçirmiş gibi hissetmeye başlamıştı. Derin bir iç çekip şöyle dedi kendi kendine:

"Kim bilir? Tanrı gösterecek elbet... Tanrı mı dedim ben?" Üç testiye doldurduğu bira ay ışığında parlarken bu söylediğine kendi bile şaşırdı.

Lusaper Gregorian

Lusaper Gregorian artık yorulmuştu; şişkinlikten bir filin bacaklarına benzeyen bacakları artık onu taşıyamıyordu. Işığı ilk defa yirminci yüzyılın ilk gününde gören vücudu, kilodan tabanı düzleşmiş ayaklarının üzerinde duruyordu. Kadın bu ayaklara her zaman siyah resmi ayakkabılar giydiğinden ne kadar titiz ve disiplinli yetiştirildiği belli oluyordu; gerçi ayakkabılarının tabanları dışa fırlamıştı ve en az yirmi yıldır, yani kilosu doksanların üzerine çıktığından beri de böyleydi. Ona göre, ev işleri dışında başka yerlerde de terlik giyen kadınların birbirinden hiçbir farkı yoktu. O, Doña Lupe ise bu kadınların tam tersiydi. Sonuçta ülkesinde, 1932 yılında inanarak başladığı mesleğinin gereklerini yerine getireceğine dair Buenos Aires Üniversitesi Rektörü'nün karşısında onuru ve ülkesi adına yemin eden ilk kadınlardan biriydi. Gücünü ve çalışkanlığını simgeleyen kaslı kollarının kısa parmaklı, küçük, tombul elleri vardı. Bu eller antisep-

tiklere ve dezenfektanlara maruz kalmaktan, şafağın soğuğundan ve su kaynatmaktan kuruyup çatlamıştı. Doña Lupe yardıma çağırıldığı zaman yalnızca kadınların sağlıklarıyla ilgilenmez, hastanın yanında başka biri yoksa yemek yapar, bulaşıkları yıkar, evi temizler, hayvanları doyurur ve bitkileri de sulardı. Hastanın yanında refakatçisi varsa da bu annelerle geçirdiği süre içinde Lusaper onlara kendi temizlik yöntemlerini ve karamelize edilmiş likörlü pasta tariflerini öğretirdi. Böylece kadınlara kendilerinin de güçlü olduğunu, uysal ve itaatkâr kadınlara alışmış kocalarına, babalarına ve oğullarına bu gücü yavaş yavaş da olsa göstermeleri gerektiğini öğretiyordu.

Lusaper Gregorian, Arjantin'deki ilk Ermeni doğum uzmanıydı. Mezuniyet fotoğrafında profesörlerinin yanında ikinci sırada dimdik oturuyordu; en başarılı öğrenci olmasının yanı sıra en yaşlı ve en ciddileriydi. Dişlerini, gülüşünü ve gençliğin verdiği duruluğu 1915 yılında, Türklerin Ermenilere karşı başlattığı soykırımda kaybetmişti. Şimdi biçimsizleşmiş bacakları köyü sürgün edilirken onu taşımış, süngülerden kaçmak için vahşi hayvanlar gibi koşarken bile bir an olsun tökezlememişti. Dünyanın en sıcak, en kızıl kumlarının arasında, serapların da en korkunç canavarların da gerçek olduğu, dehşetle dolu bir çölde susuz, delirmiş hâlde koşmuştu, üzerinde kardeşlerinin kanıyla. Birkaç ay içinde neredeyse bütün bir millet yok edilmiş, bir buçuk milyon insan öldürülmüştü.

Fetihlerle ve kayıplarla, boyun eğdirme ve kısa süreli özgürlüklerle dolu üç bin yıllık tarihi, gezegendeki coğrafi trajedilerin büyük bir bölümünü oluşturan bu ülkede hayatta kalmaktı Lusaper'in kaderi. Tarihinin her yeni bölümü felaketle sonuçlanan o efsanevi geçmişlerine tutunmaya çalışan ruhlar topluluğuydu. Böyle bir topluluğun kızı olduğu için bedeninin ve ruhunun gücünü de enerjisini de hiç yitirmemişti ve belki de bu yüzden dişlerini yaptırmayı hiçbir zaman düşünmemişti. Sonuçta her zaman geçmişin bir tutsağı olacak, benim diyebileceği bir yere varmanın telaşını

duyacaktı içinde. Bu belki bir ülke olmayacaktı, o kadarını istemek bile fazlaydı belki ama yerle gök arasında bir yer olacaktı; sırf o zamanlar milletler topluluğunda resmi bir yeri olmayan bir rahimden doğdu diye, hakları ve huzuru olmadan bilmediği bir yere varmaya çalışırken, ölümle burun buruna gelmeyeceği, nefes alabileceği bir yer olacaktı.

Anne babasını ve kardeşlerini kaybettiğinde on beş yaşındaydı. Kurtarılıp Konya'da Kuzey Amerikalı misyonerler tarafından işletilen bir yetimhaneye götürülmüş, orada büyümüştü. On yedi yaşına geldiğinde onu Fransa'ya göndermişler, oradan da hayatta kalan amcaları ve teyzeleriyle irtibat kurup Buenos Aires'e gitmişti. Akrabaları, katliamdan sonra çölde saklanan birçok Ermeni'yi kurtaran Ruben Efendi adında biri tarafından kurtarılmıştı; Araplar da Türkler'den zulüm gördüğü için Ermenilerin başka ülkelere gitmelerine yardımcı olmuşlardı.

Lusaper çok zeki bir kadındı; Arjantin'e geldiğinde Ermenice'nin yanı sıra Arapça, Fransızca ve İngilizce de konuşabiliyordu. Arjantin'de hızla İspanyolca öğrendi; *porteño** aksanını da katmayı ihmal etmiyor, Dietrich'inkine benzer hisli telaffuzuyla adeta gösteriş yapar gibi o müthiş hafızasına yerleşmiş sayısız tango ve *milonga* söylüyordu. Uluslararası bağışçıların yardımıyla kendini üniversiteye vermiş, üç yıllık bölümü iki yılda, üstelik sınıf birincisi olarak bitirmişti.

Bir deri fabrikasında çalışmak üzere oraya göç eden bir Ermeni'yle tanışmış, bir süre sonra evlenip La Rioja'ya gelmişlerdi. Kadın, hastanede çalışıyor, bebeklerin dünyaya gelmesini sağlıyordu. Aynı zamanda zenginlerin evlerinde, demiryolu çalışanlarının yaşadığı tren vagonlarında ve küçük, derme çatma kır evlerinde de doğumlara yardımcı oluyordu. Kırlarda yaşayan insanların inançlarını paylaşıyor, *Pachamama*'ya, fakirlerin en fakiri için bir bolluk kaynağı olan, meyvelerin ve tahılların sağlayıcısı, Mısır Anası

* (İsp.) Liman şehrinden olan kişi anlamına gelen kelime, özellikle Buenos Aires'te yaşayanlar için kullanılmaktadır. (ç.n.)

Saramama'ya ve *chala*'ya, yani mısır koçanlarından yapılan ve *Saramama*'ya bir adak olarak evlere konan bebek veya çiçek figürlerine inanıyordu.

Hastaneden emekli olduktan sonra kendini daha özgür hissetse de çalışmaya devam etmişti; içinde doğum olmayan bir hayat sürmeyi hayal bile edemiyordu. Kocası günün birinde, herhangi bir kötüleşme belirtisi olmadan ölmüştü; her şeyi içine atan bir adamdı. Kadının bir de mühendis oğlu vardı ama oğlunun "bu deli ülke" diye adlandırdığı yerdeki sorunlarla başa çıkacak sabrı yoktu. Ayrıca, kendi tabiriyle, Ermenilerin oğlu olmak yeterliydi zaten. İşte böylece Fransa'ya gitmiş ve bir daha asla dönmemişti ama Lusaper bunu hiç dert etmemişti çünkü o mesafelerden de hoşça kallardan da korkmazdı; onun için ayrılık, bir sonraki buluşmayı beklemek için bir sebepten başka bir şey değildi. Kaldı ki onun da içinde hâlâ bir göçebe vardı.

Derken bir gün Doña Lupe ancak yetiştiği gececi hizmetinde ona yardım edebilecek biri olsa ne güzel olurdu diye düşündü ve Berta'yı aramaya geldi. O sert, otoriter havası ve kaba tavırlarıyla hareket hâlindeki arabasından seslendi:

"Yeğen Hanım! Bırak o işe yaramaz baksın işlere, sen benimle geliyorsun. Bir doğumda bana yardımcı olman lazım!"

Berta o kuru, çirkin sesi sanki göklerden geliyormuş gibi duydu. Temiz bir önlük kaptı, gözlüklerini taktı ve cerrahi derslerinde yaptığı gibi saçlarını hemen arkaya topladı. Bunlar bitmek bilmez siesta sırasında olduğundan dayısını uyandırmak yerine anahtarı dükkânda bıraktı ve kapıyı kilitlemeden arka kapıdan çıkıp gitti. Olpa'nın Yükselişi kendi başının çaresine bakacaktı artık. Üzerindeki önlükle o arabaya bindiğinde, bir yerlerde mutlaka varolan bir cennete giriyormuş gibi hissetmişti. Çünkü bu dünyadaki herkesin kendine ait bir yeri, sadece ölümden sonra gidilmeyen basit bir cenneti olmalıydı ve yaşamın bütün amacı da bu cenneti bulmaktı.

Berta, mutlu olmasının ancak hastane ortamına geri dönüp çalışmasına kaldığı yerden devam etmesiyle mümkün

olacağından şimdi hiç olmadığı kadar emindi; tıbba geri dönecek, vücut bilimine ve hayatı oluşturan tüm çarklara yeniden dahil olacaktı. O Gordini arabayla gideceği yer bir üniversite ya da eğitimine başladığında hayal ettiği o harika sağlık merkezi olmayacaktı belki; sonuçta La Rioja'nın ıssız topraklarından başka yerde bulunamayacak bir arabaydı bindiği ve yanındaki kadın da ona tamamen sevimsiz gelen, rızası olmadan da onu kim bilir nerelere götürebilecek bir kadındı. Ama işte yine de binmişti Berta çünkü bu yol, ne olursa olsun er ya da geç yürümesi gereken tek yoldu.

Yolda pek konuşmadılar; Doña Lupe arada bir etraftaki şeyleri gösteriyor, kırk yıldır gide gele ezberlediği taşlara, Los Llanos'u birkaç günlüğüne bile terk etse özleyeceği toz toprağa ve zaten küçülüp büzüşmüş vücudunu, onu her yere taşıyan bu mütevazi ama asil arabasında iyice bunaltan sıcağa küfrediyordu.

"Bir ev ziyareti yapacağız" dedi Berta'ya. Bu, küçük bir çiftlik evinde doğum yaptıracakları anlamına geliyordu. "Biraz zorlu olacak. Önceki gebelikleri de böyle zor geçmişti, şimdi ne zaman gebe kalsa endişeleniyorum. Bir de karnı öyle kocaman ki."

Berta, ölesiye korktuğunu fark etti ama bu kadının katlanması gereken her şeyle yüzleşecek kadar da cesurdu. Bu ebe, o çirkin ağzıyla insanı adeta tiksindirse de Berta birbirlerine bir hayli benzediklerini düşündü.

Gordini'de yaklaşık üç saat geçirdikten sonra önünde Berta'nın tam olarak okuyamadığı bir tabela asılı bir çiftliğe vardılar. Kapıda bir adam, yanında da iki ile on üç yaş arası altı çocuk sıra olmuş, onları bekliyordu. Çocukların hepsinin üstü başı pislik içindeydi; sessizce duruyor, içeride can çekişen anneleri için korkuyorlardı. Adam kıpkırmızı gözlerle şöyle dedi:

"Çok acı çekiyor. İki gündür böyle."

Yanına gittiklerinde kadın sancılarının arasında bile gülümsemiş, ebeden elini uzatmasını isteyip sanki Doña Lupe

bir azizeymiş gibi öpmüştü. Kadının kız kardeşleri de çocuklarının vaftiz anneleri de yanındaydı. Doña Lupe, kadının elini bırakmadan deri çantasını açıp bir steteskop çıkarttı; çantanın yeşil kumaşlı iç kaplamasına 1932'den bir fotoğraf sabitlenmişti. Steteskobun bir ucunu kadının karnına koydu, diğer ucunu da kadının elini bırakmadan kulağına götürdü. O anda Lusaper Gregorian başlı başına bir dönüşüm geçirdi sanki: Hareketleri çevik ve duyarlı hâle gelmiş; büyüyen gözbebeklerinde yıldızları anımsatan bir zekâ parıltısı belirmişti. Sanki dişleri bile çıkmış; teni bir sümbülteber gibi renklenmişti. Elini kadının alnına koyarken yumuşak, anaç bir sesle şöyle dedi:

"Alcira, haydi başlayalım, ne dersin? Ne zaman başaramadık ki biz bunu?"

"Hiçbir zaman, Doña Lupe, sen hep kurtardın beni" dedi hasta o yoğun sancılarının arasında bile.

"Haydi kızlar, dışarı!" diye üç kere elini çırptı Lupe. "Gidip çocuklarla ilgilenin, adamı da ayağımızın altında dolaştırmayın sakın! Ha bir de söyleyin şu kadını becermeyi bıraksın artık!"

Herkes kahkahalara boğuldu. Ve Berta, o iriyarı kadının bir periye dönüşmesini, çoktan perişan olmuş bir hastaya o çok ihtiyacı olan dinginliği aktarıp onu usulca sakinleştirmesini izledi. O odadaki üç kadın da durumun oldukça ciddi olduğunu, yaptıkları şakalara rağmen bunun bir ölüm kalım meselesi olduğunu biliyordu; herhangi bir yardımdan kilometrelerce uzaktalardı ve ellerinde, fotoğrafın durduğu o küçük çantanın içine sığacak kadar malzeme ve yardıma hazır dört elden başka hiçbir şey yoktu.

Ermeni kadın, kocayla konuşmak için dışarı çıktıktan kısa süre sonra, atını zaten hazırda bekleten adam dört nala uzaklaştı. Belki de kadın, adam bir şeylerle oyalanıp kendini faydalı hissetsin diye gitmesini söylemişti ona.

Hamile kadın titriyor, yüzü gittikçe daha da soluyordu; sık aralıklarla gelen sancılardan tükenmişti artık. Doña Lupe sert ama sakin bir tonla Berta'ya emretti:

"Nefes alıp vermesine yardım et; Lusaper'i izle de öğren."

Kadın, bir zeytini tutar gibi sağ elinin üç parmağını birleştirdi, bir Ermeni gibi istavroz çıkardı ve kuş cıvıltılarına benzeyen bir dilde bir şeyler mırıldanarak kadını o çetrefilli gebelikten kurtardı. Doğum bittiğinde Berta tam olarak ne yaptığını ya da hastaya ne şekilde yardım ettiğini pek hatırlamıyordu ama Lusaper'in, ikisinin de paylaştığı bir dilde verdiği talimatları çok iyi anladığının farkındaydı ve bu dil, ne İspanyolca ne de Ermeniceydi. Her şeyi bilen ve bunları transtaymış gibi, hiçbir şey söyleme gereği duymadan, yalnızca yüzündeki o parıltıyla Berta'ya aktaran bu kadının yanında derin bir huzur hissetmişti kız. O, kadının yetenekli ellerini, doğumu adeta bir sanat gibi icra edişini hayran hayran seyrederken küçücük bir kafa belirmiş, Lusaper bağırmıştı:

"Alcira, neredeyse başardık; iki kere daha ıkın da gönül rahatlığıyla eve gidebileyim!"

Şimdiye dek perperişan olmuş kadın, kendini ölmüş annesine ve doğumların koruyucu azizi San Ramón'a emanet etti. O da sezaryenle dünyaya gelmişti. Ta derinlerinden, kendinin bile var olduğunu bilmediği bir güç buldu ve ıkınmayı başardı.

Bir erkek çocuğu dünyaya geldi; kısa süreli bir sevinç ve rahatlamadan sonra kadının sancıları tekrar başladı. Kadın çığlık çığlığa kıvranıyordu; kanaması artmıştı ve nabzı giderek düşüyordu. Berta ne yapacağını bilemeden olduğu yerde donakalmıştı. O sırada Lusaper, sesi bile titremeden kıza talimat verdi:

"Kan basıncını arttırmalısın; iğne yap, hemen!"

Berta, gecelerce çalıştığı derslerden ve ödevlerden kazandığı bütün özgüveni toplayıp adeta otomatik hareket eder gibi saniyeler içerisinde şırıngayı, ilacı ve kadının damarını buldu, sonra hem kendi nabzını hem de söylendiği gibi kadının nabzını normale döndürmeyi başardı. Bunun üzerine Lusaper kendi dilinde şarkı söylemeye başladı, sonra gülümseyerek hastaya şöyle dedi:

"Alcirita, şu adamı yatağına alma artık. Serseri bu sefer iki tane vermiş!"

Bu kadardı işte. Hayat devam ediyordu. İki erkek çocuğu doğmuş, bir kadın hayata döndürülmüştü. Bulamayacağı bir yardımı aramaktan dönen zavallı adam, çocuklarının şimdi sekiz tane olmasından gurur duymuş, övgü ve teşekküre boğulan ebe, edepsiz espriler yapıp durmuştu.

Gece çökünce herkes aynı geminin yolcusu olmuştu: Lupe, Alcira, Berta, kapıda bekleyen baba ve hayatın zorluklarının ve tehlikelerinin daha başında, gözleri fal taşı gibi açık duran altı kız çocuğu gibi insanların yaşadığı; her şeye ve herkese ihtiyaç duyulan; Gordini marka bir arabanın, Kızılderili büyük büyükannelerinden kalan ve ardından gelen birçok nesle kolaylık sağlayan o taşta filtrelenmiş bir bardak su kadar değerli olduğu bu kurak bölgenin karanlığında ışıldayan bir gemiydi onlarınki.

Adam tatlı şarap getirdi, kadınlar turta ve empanada servisi yaptılar, sonra da küçük bir keçi pişirdiler. Gitmenin değil kalıp yemek yemenin, hayatı kutlamanın vaktiydi şimdi.

Doña Lupe çirkin suretini takınmıştı yeniden ama Berta artık buna aldanmayacaktı çünkü bu Ermeni ebenin kara gözlerinin derinliklerinde, nefretin onları savurduğu çölleri fetheden, boyun eğmeyi reddeden bir halkın cesaretini ve özgüvenini görmüştü.

Bol bol şarap içtiler, en çok da Doña Lupe içti. Yakın dostları, akrabaları, komşuları ve civardan tanıdıkları da kutlamaya katıldı; çünkü kadınlardan oluşan bu eve, babalarının yanında çalışacak iki erkek evlat eklenmişti şimdi.

Keçi kemiklerinin üzerindeki etler sıyrılınca ve tüm haberler, hikâyeler ve fıkralar anlatılınca insanlar atlarına binip dağıldı; şafak söküyor, sekiz kardeş evde mışıl mışıl uyuyordu. Lupe, gecenin ve içkinin verdiği ağırlıkla yeni yardımcısına şöyle dedi:

"Tek özlediğim şey ne biliyor musun?"

"Hayır" dedi Berta onun gibi usulca.

"Müziği özlüyorum... Ülkemdeki gibi dans etmeyi..."

"Nasıl ediyorlardı ki?"

"Gözleri ve elleriyle."

Ve bir asır kadar yaşlı Lusaper Gregorian ayağa kalktı, garip ama hoş bir şarkı söyleyip dans etmeye başladı; bir ceylanın görünmez adımlarını atar gibi, pamuk gibi, bulut gibi süzülüyordu. Ağzı, dudaklarının arasında bir çiçek tutuyormuş gibi kapalı, neşeli bir melodi mırıldanıyor, vurguları bir okyanusun dalgalarını andırıyordu. Yalnızca gözleri hareket ediyordu kadının, sanki bir tablodaki bir figürmüş, sanki kendisi kâğıttan ya da bir rüyadan oluşmuş gibi. Bir prenses gibi dans ediyordu, savaş onu yok etmeseydi kendi ülkesinde olabileceği bir prenses gibi; o ülke şimdi yalnızca Lupe'nin mırıldandığı melodide ve şekerle kaplı bir masadaki bal izleri gibi kıvrılan parmak uçlarında yaşıyordu.

Bir sonraki gün, güneş tepedeyken yola çıktılar. Arabayla uzaklaşırken Berta arkasını dönüp arazinin girişindeki tabelaya baktı: Arazinin adı La Renata'ydı demek.

"Çok güzel bir kadın ismidir" diye mırıldandı Lusaper tabelanın önünden geçerlerken. " 'Yeniden doğmuş kadın' demek."

Şarkı Söylerken

25 Mayıs 1973'te Arjantin'de koca bir parti başlamıştı. Peroncu hükümet iktidara gelmiş ve diktatörlük tarafından içeri atılan bin iki yüz siyasi tutuklunun derhal salınmasını emretmişti. Cámpora'nın başkan olarak kısa süreli atanması* sonrası çıkan hengâmenin yanı sıra geçmiş askeri hükümetlere karşı savaşmış tutukluların serbest bırakıldığı hapishane kapılarında da birçok eylem gerçekleşmişti. Birdenbire halk kahramanlarına dönüşmüştü hepsi; yoldaşları ve aileleri ve birçok sıradan vatandaş kapılarda onları bekliyordu. Asla unutulamayacak anlardı bunlar. Tutuklular bırakılırken kalabalık onları şu şarkıyı söyleyerek selamlıyordu: "Gidiyorlar, gidiyorlar, asla dönmemek üzere... İlk yasa: Savaşçılara özgürlük!"

* Héctor Cámpora, 1973 yılında Arjantin başkanı olarak seçilmiş ancak yalnızca kırk dokuz gün görevde kalabilmiştir. Yeni bir seçim çağrısında bulunmuş, bu seçimi on yedi yıldır İspanya'da sürgünde olan Juan Perón açık ara farkla kazanmıştır.

Göstericiler, Başkan Cámpora'nın şerefine sokaklara çıkarılan tanklara bile tırmanmış, tankları kullanan askerlerin fotoğraflarını çekmişlerdi; tüm askerlerin yüzü gülüyordu çünkü bu sefer gösterinin ortasına ateş açmak zorunda değillerdi. Aksine, bu sefer kalabalık onları kucaklıyordu. Çekilen o fotoğraf karelerinde halkın askeri, askerin de hizmet edecek bir halkı var gibiydi. Savaşın nihayet bittiğini hissediyordu herkes; özgürlüğü, sessizliğe karşı kazanılan zaferi, herkes için başlayan yeni bir dönemi ve her kucaklaşmada hissettikleri o yakınlığı kutluyorlardı çünkü herkes yeni bir insanlığın, bu ülkenin çoktan hak ettiği o insanlığın bir parçası olacaktı, sonsuz kadar, amin.

Berta üniversiteye başlamıştı o zaman; ilk kitabını göğsüne bastırıyor ya da açıp taze kâğıt kokusunu içine çekiyordu; annesi bu kitaba, sanki Tanrı'ymış gibi tapmıştı.

Yirmi altısının sabahında Trinidad ona bakmaya evlerine gelmiş, dışarıdan seslenip Arjantin sokaklarının kutlamalarla dolup taştığını söylemiş, onu Villa Urquiza'da tutsakların salınmasını beklemeye çağırmıştı.

"Hadisene, *Negra*!" diye bağırmıştı sonra. "Gidelim hadi, seni çatlak! Bugün tarihe yazılacak; gel halkın yanında ol!"

Berta o günlerde nedenini bilmese de kendini yeniden doğmuş gibi hissediyordu; Tucumán da portakallar gibi yumuşamış, olgunlaşmış ve altın rengine bürünmüştü. İki arkadaş da 1955 yılında, askeriyenin –sözde *Libertadora*– iktidarı ele geçirdiği yılda doğmuştu. Şimdi on sekiz yaşındalardı; üzerinde hayatlarının en harika günlerinin yazılacağını düşündükleri, beyaz bir bayrak gibi önlerinde açılan bu yepyeni ulusal fırsat, tam da zamanında sunulmuştu önlerine.

Tucumán'ın genci yaşlısı sokaklara dökülmüş, neredeyse bir nesil boyu yasaklanmış sözleri, şarkıları hatta kelimeleri bağırıyordu her köşede. Bayrakların ve posterlerin rengi, çok fazla mevsim değişikliği görülmeyen bu bölgede yalnızca birkaç gün süren sonhabarın renklerine karışmıştı.

Doña Amalia, biriktirdiği onca mutsuz anıdan ötürü kutlamalarla ilgilenmemiş, empanada yapmak için hamur

yoğuruyordu. Bir yandan malzemeleri karıştırırken başını hiç kaldırmadan ciddi bir sesle kızlara bağırdı:

"Dikkatli olun!"

Kızlar evden çıkıp koştura koştura Juan B. Justo Caddesi'ne giderken o sadece arkalarından baktı. Gözden kaybolduklarında kendi kendine söylendi:

"Ah, Tanrım! Manuel Rojas del Pino, şimdi burada olsaydın ya, çoktan kızlarla sokağa fırlamıştın... Ama kaç defa dedim sana, hatırlar mısın? Peronculuk hep iyi başlar ama sonu kötü biter; tavadan kaçar, ateşin ortasında bulursun kendini."

Doña Amalia, Matadero'da bu coşku dalgasına katılmayan nadir kişilerdendi. Ekmeği kutsayan San Cayetano'nun artık üzeri soyulmuş, bir elinde buğday püskülü diğerinde İsa bebeği tutan heykeliyle baş başa kalınca, günün heyecanından dolayı azize maydanoz sunmayı unuttuğunu hatırladı. Bir tutam maydanozu avuçlayıp azizin önündeki cam vazoya koydu. Kahve fincanlarıyla dolu mutfak rafının üzerinde duran heykele, o koruyucu imgeye bakıp yalvardı:

"İşçilere yardım eden San Cayetano, her zaman kurban konumuna düşen bu zavallı insanlara acı. Onlar kendilerine yapılan konuşmalara inanıyor, insanların onlara yaptırmak istediği şeyleri yapıyorlar. Ellerinde işlerinden başka hiçbir şey olmayan bu insanlara acı; öyle cahiller ki... Merhum kocam huzur içinde yatsın ama ben Peron'un *justicialismo*suna* inanmıyorum; hepsi yalan dolan! İşçilerin arasından gelen sen, asla bu yaşananlara dahil olmama izin verme!"

Ana meydanda, hükümet binasının hemen karşısında *La Libertad*** heykeli güçlü kollarını doğuya doğru uzatmıştı;

* "Justicialismo", Perón'un, aşırı milliyetçilikle harmanlanmış sosyalizm anlayışı için kullandığı terimdir.

** 1904 yılında Lola Mora adında bir kadının Tucumán'ın en büyük meydanına heykel yapmak üzere görevlendirilmesi tarihe geçmiştir. Mora, bir kadın olarak tasvir ettiği "Özgürlük" heykelinin yüzünü, erkek siyasi kahramanlar gibi batıya değil de doğuya yöneltmiştir. Bunun üzerine görevinden atılan Mora ancak dönemin başkanı heykelin dikilmesi kararını verince eserini tamamlayabilmiştir.

elleri mavi beyaz kurdelelerle,* başı güvercinlerle kaplı bu gururlu kadın, gerçekten de zincirlerini kırabilecek gibi duruyordu. Yüzü tepelere dönük bu heykel, kutlamaların merkezini oluşturmuş, etrafındaki herkes arasında bir bağ olmuştu: işçiler, öğrenciler, çiftçiler, zanaatkârlar, öğretmenler, sanatçılar, meslek erbapları, çalışanlar, mal sahipleri; ve merkezden, mahallelerden, küçük kasabalardan gelen genç yaşlı herkes, o heykelle birbirine bağlanmıştı. Kendini Peroncu hayalin kollarına bırakanlar arasında şimdi hiçbir fark yoktu.

Koca bir ülke yeniden hayata dönüyor, kelimeler, ifadeler, insanlar ve hayaller de ona eşlik ediyordu. Yıllardır bastırdıkları duyguları ve kelimeleri haykıran şarkılar türetiyor, askeri hükümetlerin yaydığı ulusal marşları değiştirip "daima", "asla", "hepimiz", "birlikte", "ölüm", "yıkılmaz duvar" ve "seni doğuran orospu" gibi yeni kafiyeler yapıyorlardı. Bu hükümetlerin hiçbirinin önemi yoktu şu anda çünkü Berta ve Trinidad sanki Paskalya Bayramı'ymış gibi, üzeri hurma dalları ve çiçeklerle süslenmiş meydanda dönüp duran şeker kamışı arabalarından birine oturmuş geziyordu.

Gerçekten de bir tür Paskalya'ydı bugün çünkü toplum yeniden doğuyor, en azından şu an için tüm taktik farklılıklarını, millet ve ülke üzerine fikirleri, antlaşmaları, güç paylaşımlarını ve iyinin de kötünün de sorumluluğunu silip kendine yeni bir şans tanıyordu. Bu yeni toplum, artık var olmayan hükümetlerin tutsaklarının, bugün özgürlüklerine kavuşan tüm o insanların suçlanıp tutuklanmasına sebep olan, "saygısızlık", "ihanet", "başkaldırı" ve diğer birçok suçlamayı kanıtlamaya yönelik biriktirilmiş tüm dosyaları siliyordu. 26 Mayıs'ta yaşanan bu uyanış ve bir önceki gün hapishanelerin kapısını açan afla birlikte ülke her şeye yeniden başlamıştı.

Berta ve Trinidad, kendilerini "halk" olarak gören diğer herkesle birlikte gün boyu dans etti, kahkahalar attı, tutukluların bırakılmasını kutladı, küfretti, bağırdı, sevdi ve nefret

* Arjantin bayrağı mavi-beyaz renklerden oluşmaktadır. (ç.n.)

etti. Kutlamayı, gece vakti Tucumán Şeker Kamışı İşçileri Federasyonu ana merkezinin önünde, sürgüne, suçlamalara ve haksızlıklara karşı kazandıkları zaferi kutlamak için en azından şimdi birlik olan farklı gruplardan yüzlerce işçi ve eylemciyle birlikte sangria, bira ve koyu şarap içerek noktaladılar. Hepsi Uriburu'dan Lanusse'ye* kadar tüm askeriyeyi lanetliyor, orada toplanan neredeyse herkesin kalbinde ayrı bir yeri olan General Perón'a ise kimse dil uzatmıyordu.

Şafak, boş şarap bardaklarını aydınlatırken birisi Berta'ya bir gitar uzattı. Berta, bir Riera gibi çalmaya başladı ve yanında ayakta duran bir adam, kızın gözlerine, ta derinlerine bakıp şöyle dedi:

"Yupanqui'den bir şeyler söylesene."

Berta, Tucumán'ın yeniden sahip çıktığı Cerro Colorado'lu bu ünlü halk sanatçısının yalnızca bir *zamba*sını çalmayı biliyordu:

"Viene clareando."

Berta, şarkıya başlamadan önce hayatla kavrulan o kahverengi gözlere baktı; Tucumán ana merkezinde genel sekreter olan Atilio Sandoval'a aitti bu gözler. O geceden sonra Atilio'nun onu götürdüğü her yere bedenini de ruhunu da götürdü kız. Onunla o gece, belki de bir gün ellerinde kalan son şey olacak o *zamba*nın melodisine doğru çıkmıştı yola; sevgileri ve verdikleri sözler, ateş ve kurşunlarla dolu korkunç bir dönemin tüm fırtınaları için suçlanabilirdi oysa.

O an, sabahın ilk ekmeklerini çıkaran bir fırın gibi, kahve gibi kokan bir aşk doğuyordu güneş diye. Atilio bir sigara yakıp yanındaki adama, Villa Urquiza'dan yeni serbest kalan, onu bekleyen bir ailesi bile olmayan eski demiryolu müdürü Don Felipe Ocaña'ya sarıldı. Böyle bir *zamba*yı dinleyebilmek için kalplerinin birbirinden destek alması gerekiyordu.

* General José Félix Uriburu, halk tarafından çok sevilen, demokrasi temsilcisi Başkan Hipólito Yrigoyen'e karşı 1930 yılında darbe yapmış, Yrigoyen'in başkanlığı düşmüştü. General Alejandro Lanusse ise 1971-73 askeri diktatörlük döneminde ülke başkanı olarak görev yapıyordu.

Berta ayrılığın, acının, unutmanın, bir ülkeyi yitirmenin ve her şeyin başladığı bir günde sürgün edilmenin şarkısını, sadece ve sadece onu her şeyle, ölmüş babasının adıyla bile barıştıran o adam için söyledi.

"Evli" diye fısıldadı Trinidad kulağına.

Bunun bir önemi yoktu; 1973 yılının Mayısında her saat bir şeyler oluyordu ve ikisi de her öpücüğün bir veda barındırdığını, bir gelecek hayal etmenin ya da kişisel planlar yapmanın zamanı olmadığını biliyordu; kim, olanlara artık dur diyen bir neslin çağrısına direnebilirdi ki?

"Ama asıl evliliği devrimle onun" diye ekledi Trinidad yüzünde tatlı bir gülümsemeyle.

Berta bu adamdan, hayatta kalması dışında hiçbir şey istemezdi zaten.

General Paz sokağında birkaç kavgacı tip şarkı söylüyordu: "Akan kanın pazarlığı olmaz... Akan kanın pazarlığı olmaz."

Yacumama

Algarroba ormanı ile çiftliğin ilk otlağının arasındadır geriye kalan tek kaynak. Derler ki geçmişte bir sürü kaynak vardı; Olpa, Olta ve Olma'da ormanlar varken bu kaynaklar beslerdi *quebracho* ağaçlarını. Derler ki su, bitkilerin ve hayvanların dilinden anlayan nazik insanlarla tatlı dille konuşurdu. Ama insan ırkı kötüleşip ormana dair bildikleri her şeyi demiryolları ve diğer icatlar karşılığında satınca, buradaki dışındaki tüm kaynaklar toprağın altına çekilmiş çünkü artık konuşacak kimseleri yokmuş.

Bu kaynak, evin ve keçilerin yakınlarında, çok güzel bir yer. Vaktim oldukça oraya gidiyorum; sadece o kaynağı görmek bile beni ferahlatıyor sanki. Durup incelediğimde, toprağın derinliklerinden gelen küçük bir nehir hayal ediyorum hep. Dar ve sınırlı olmasına rağmen güçlü bir kaynak bu; işte bu yüzden binlerce yıldır çölün ortasında bu vahayı yaratmayı başarıyor.

Kızılderili'nin ve benim atalarımız, yıllarca savaştıktan sonra iki tarafa da yetecek su kalması için bir anlaşmaya varmak zorunda kalmış, bunu da başarmıştı, her ne kadar ortada çok bir şey yok gibi dursa da. Kimse suyun çıktığı noktayı çevreleyen beyaz taşları hareket ettirmiyor, böylece *Yacumama*, yani Suyun Anası bu kaynağı koruyor ve kurumasına asla izin vermiyor. Herkesin saygı duyduğu bir haç var bir de çünkü teyzem onu, Ağustos ayında bir gün, saat tam beşte kalbi de saati de durup sonsuz uykusuna yatan Gringo'sunun anısına yerleştirmiş. Bir biber ağacının altında duran bu haçın üzerinde "Kutsal geçiş saati" yazıyor; Avelina teyzem ne zaman kocasını düşünse bu cümleyi söylüyor.

O taştan çembere bakmayı seviyorum çünkü bana kendi kuyruğunu yiyen bir yılanı hatırlatıyor; ve çemberin ortasındaki delik, zamanın, merkezinden fışkıran bir su gibi akıp gittiğini anımsatıyor bana. Aradan neredeyse iki yıl geçti; 1977 neredeyse bitmek üzere. Bayan Cholis ve Coco bizi Olpa'da ziyaret ettiler; üzerlerinde hâlâ düğün kıyafetleri vardı. Dediklerine göre La Rioja'da herkes Coco'nun fikrini değiştirip kadını sunakta bir başına bırakacağına dair iddiaya girmiş. Ama neyse ki öyle bir şey olmamış ve evlenmişler. Bayan Cholis'in şimdi birer yetişkin olan eski öğrencileri kiliseye gelip onlara dostluk şarkısını, kadının yedinci sınıflara öğrettiği şarkıyı söylemiş:

"Sönse de ışıklar,
güneş saklansa da
hep parlar
gökyüzündeki yıldız
dostluğun ışığıyla."

Bayan Cholis, Coco'yla birlikte yaşamak üzere Córdoba'ya taşındı. Söylediklerine göre düğün sırasında Avelina teyzemin üzüntüsünü kimse yatıştıramamış ama sonra Cholis çiçeği ona verince sakinleşmiş. Teyzem hep şöyle demiştir:

"Ah çocuğum, âşık olmaktan daha güzel bir şey yok!"

Bugün 31 Aralık; fetheden de fethedilen de dahil herkes, iki geleneğimizin karışımı olan *Tinkunaku*'ya* katılmış, bebek İsa'nın önünde üç kere eğiliyor olacak. Ama bugünkü *Tinkunaku*'da, İsa'nın önünde eğilip kilisenin günahları için af dileyen papaz olmayacak çünkü şimdiye kadar herkesin edindiği bilgiye göre, boynunu kırdılar onun. Olpa'ya gelen bu dürüst adamı, dönüş yolunda habeas corpus** dilekçeleriyle dolu çantasıyla birlikte şehit ettiler.

Habeas corpus demek, bedenini alabilirsin demek. Bu öğle vaktinde durmuş, bu taştan çembere bakarken bunu düşünüyorum işte; bedenini alabilirsin. Atilio defalarca bunu öğütlemişti bana.

"Eğer geri gelmezsem, eğer beni götürdüklerini söylerlerse avukatlara söyle bir habeas corpus emri talep etsinler."

Birinin çıkıp, İsa'nın ya da başka bir mesihin, Cuzco'dan gelirken kararan bir portresinde gördüğüm o muhteşem yazıyı tekrar etmesi gerekiyordu. Öyle ya da böyle, bedenine sahip ol.

Ben senin bedenini geri alamadım Atilio, kardeşininkini de. Artık annemin bedeninin yaşlanışını, kardeşlerimin bedenlerinde ergenliğin yeşerişini de göremeyeceğim.

Beyaz taştan bu yılanın içinde seni görüyorum; *Yacumama*'ya bir hediyesin sen. O son gününde balkondan konuşma yapmaya çalıştığını görüyorum; şeker kamışı işçilerini, mülk sahiplerini, meslek erbaplarını, öğrencileri, askeri çalışanları, ev kadınlarını, rahipleri, öğretmenleri, duyabilen herkesi seni dinlemeye çağırıyorsun. Devrimin halkı bir araya getirdiğini; güçleriyle, birlikleriyle devrimi onların yarattığını; işçiler bir hükümet yarattığında zaten devrimin de gerçekleştiğini; bu hükümetin, eleştirildiği gibi bazı kusurları olsa da hiç hak sahibi olmamaktan daha iyi olduğunu çünkü başardıkları şeyi, özellikle gençlerin kanını

* Tinkunaku, Keçuva dilinde hem yerli geleneklerin hem de Katolik geleneklerinin karışımı olan dini bir tören anlamına gelir. Bu törenin kalbinde yüce evlat ya da genç İsa olur.

** Usulsüz olarak tutuklanmış birinin hâkim önüne çıkartılması emri. (ç.n.)

dökerek yıkma girişiminde bulunurlarsa kelimelerin de fikirlerin de olmadığı bir döneme gireceklerini, katettikleri yolun çok daha gerisine döneceklerini anlatmaya çalışıyorsun.

Atilio, sesin çatlıyordu, durmaksızın konuşuyordun, yıkılmıştın, üzerinde bir gömlek bile yoktu, çaresizdin ama bütün gücünü toplamış, seçim tarihini çoktan belirlemiş bu hükümeti desteklemelerini istiyordun onlardan. Demiştin ki bu hükümeti yok etmek, yapılacak en kötü şeydir; hükümetin, hazırlanan darbeden korunması gerekir.

"Hain! Hain!" diye bağırdılar sana. Parti üyeleri Isabel'e karşı çıkmaya başlamıştı bile. Onlara göre meşruiyet kalmamıştı ve harekete geçmek, atılacak en mantıklı adımdı. Haindin sen onlar için çünkü ölmek üzere olan bir hükümete karşı genel grev çağrısı yapmamıştın.

Sesini bastırana kadar bağırdılar sana. Hakaretler savuruyor, daha bir sürü şey söylüyorlardı. İş arkadaşlarının çoğu seni orada yapayalnız bıraktı; hükümete savaş açmanı umanlar ve sırf hâlâ çok tehlikeli, öngörülemez ve güçlü bir Peroncu olduğun için seni mahvedeceklerine yemin etmiş Üç A tarafından aşağılanmaya terk edildin.

Ve tüm bunlar yüzünden, her biri bu doğaçlama korku oyununda bir rol oynadığı için o zavallı toplu yaratımda diktatörlüğün öldürdüğü ilk insan sen oldun, darbe daha resmi olarak açıklanmamıştı bile oysa. Attılar seni balkondan Atilio, susturabilmek için; ne ben ne de başka biri mahkeme salonlarında bağıramadan: "Habeas corpus! Ah, o güzel bedenin, Atilio!"

Ama bak olanlara, bak suyun şarkısı neler söylüyor. Seni hâlâ duyuyorum, Atilio, taşıyor sözlerin bu beyaz taşlı çemberden ve seni La Rioja'da susturmaya çalışan bu kalbimden.

Tucumán, 6 Ocak 1978

Sevgili kızım,

Kardeşlerimin yanında iyi olduğunu umuyorum çünkü bu zavallı annenin kalbi ancak böyle teselli buluyor. Her şey daha da kötüye gidiyor. Gitmelisin buradan, yavrum ve bu sefer bunu sana gözlerimde yaşlarla söylediğimi bilmeni isterim; kaç kurtul bu boktan ülkeden. (Tanrı beni affetsin ama yakarışlarımı duymayan azizlere bile kızgınım artık.)
Arjantin'i terk etmelisin. Sakın bana karşı geleyim deme; hazırlan ve yola koyul, bir daha da sakın dönme.
Bay BinBeş öldü, iki gün önce onu bir Hıristiyan'a yakışır şekilde toprağa gömdük. Dövülmüş, işkence görmüştü. Parmaklarını bile kesmişlerdi. Ölüyken mi diriyken mi yapmışlar bilmiyoruz bile. Bir deri bir kemik kalmıştı. Bunu polis mi yaptı, askeriye mi yoksa sokak çetesi mi onu da bilmiyoruz; hiçbir şey bilmiyoruz ve hiç kimsenin bir şey öğrenmeye çalışacağı da yok. Tek söyleyebileceğim şu; bendeki birkaç pesoyu topladım, komşuların da yardımıyla ona mezarlıkta düzgün bir yer bulabildik, bir de hepimiz para toplayıp çam ağacından bir tabut aldık ona.
Ölmeden önce bana, sana gitmeni söylememi tembihledi; konuşurlarken seni aradıklarını duymuş; Atilio'nun ana merkezden aldığı bir para varmış, senin bir yere sakladığını düşünüyorlarmış. Atilio'nun karısı ile çocuklarını bir hafta önce götürdüler, o zamandan beri haber yok. Dün gece de arkadaşın Trinidad'ı aldılar. Bebeğini emziriyormuş o sırada; onu almışlar, kocasına da onun bununla ilgisi olmadığını söylemişler; demişler ki onun deli olduğunu, bir işe yaramadığını biliyorlarmış –evet aynen böyle demişler–, artık kendisine başka bir kadın bulması gerekiyormuş çünkü bu kadın bir şeye benzemiyormuş. Pepito kendisini alsınlar diye yalvarmış, çocukların annelerine ihtiyacı var diye ama almamışlar. Yavrum, o konuşursa sen bitersin, bunu biliyorsun. Diğerleri gibi o da dönmedi. Kimse dönmüyor, kimse gidenlerin nerede olduğunu bilmiyor; ya ölmüşlerdir ya da hapistelerdir diyoruz kendi kendimize ama kimse gerçeği bilmiyor, kimse bir şey yapamıyor.
Martínez ailesi, hani fırını olanlar, çocuklarını yitirdiler; şimdi İspanya'ya gidiyorlar, orada aileleri varmış. Sen de oraya gideceksin; ben onlarla konuşup her şeyi ayarladım. Sana bir oda verecekler, oradaki akrabalarının işinde onlara yardım edeceksin. İspanya'ya gittiğinde Huelva'yı bul. Vuelva değil ama yanlış yere

gitmediğinden emin ol. "H" harfiyle başlayacak; Huelva, tamam mı? Orada da "Los Martínez de Huelva" adında bir dükkân arayacaksın; ekmek işindelermiş sanırım.
Bir an evvel yola çık. Hiç üzerime almadığım, kardeşlerimin benim için sakladığı miras payımı da yanına alacaksın. Gurur yapıp hakkımı almayışım bir işe yaramış oldu en azından çünkü o parayla kendini kurtarabileceksin. Buralardan gideceksin, varır varmaz da bana nasıl olduğunu haber vereceksin, unutma. Senin için hep dua ediyorum. Dediğimi yap, hemen Buenos Aires'e gidip abim Tristán Clímaco'dan hakkımı al. Bunca yıl benim için o saklamıştı paramı, ara sıra bana durumu da haber verirdi.
Kaç buralardan, kurtar kendini. Sakın geriye bakma çünkü bakarsan Lut'un karısına olanlar senin de başına gelecek ve tuzdan bir heykele dönüşeceksin.* Anneni dinle. Eğer hayatta kalırsam bir gün seni yeniden göreceğim. Canım kızım, kendini hiçbir şey için suçlama, her şey oldu bitti artık. Bil ki nereye gidersen git, ne yaparsan yap başarılı bir kadın, iyi bir insan olacağından adım gibi eminim, önemli olan da bu. Ama lütfen Martínez ailesine karşı ağırbaşlı ol, sana verecekleri her türlü yardıma minnet duy. Unutma ki artık yabancı bir ülkede sürgünde olacaksın. Annenin duaları seninle, her zaman da olacak. Seninle gurur duyduğumu da sakın aklından çıkarma; sen her zaman çok iyi bir kız oldun, hiçbir şeyin suçunu sana yüklediğimi de düşünme, katillerle dolu bu şehirde yaşanan hiçbir beladan sorumlu değilsin sen; suçlu da değilsin, bunu sakın aklından çıkarma. Sözlerin de düşüncelerin de eylemlerin de yürekten olsun. Kardeşlerime gerçekleri anlat, bir an evvel belgelerini hazır et ki sana yardım edebilmemiz için çok geç olmasın.
Annen,

Amalia del Valle.

* *İncil*'de, Lut ve ailesi cehennem ateşinde yanan Sodom kentinden kaçarken arkalarına bakmamaları emredilmiş ancak Lut'un karısı bu emri dinlemeyip arkasına dönünce tuzdan bir heykele dönüşmüştür. (ç.n.)

Kutsal Tahta*

Berta, Bay BinBeş'in kardeşi Rococo'nun, yazılmasından birkaç gün sonra getirdiği mektubu okumayı bitirince başını öne eğdi. O kötü havada dışarı çıkmış, lambanın altında pompanın yanında oturuyordu; onu aslında hiç bırakmayan o korkuyu, uykusuz ve kâbuslarla geçirdiği gecelerinde tekrar tekrar yaşadığı o korkuyu yeniden hissetti içinde. Ama bu sefer, korkunun o durmak bilmez uğultusuna üzülmek, koca bir neslin böyle aşikâr bir şekilde katledilişinden ve kendi hayatının da tehlikede oluşundan korkmak yerine, bu sefer ilk defa minnet duygusunun verdiği o mutluluğu hissetti; aldığı destek için, hayatı boyunca yardımına uzanan eller için şükretti ama en çok da bu kaçışta elinden tutanlar için. Acıdan ve sevgiden bitap düşmüş bir hâlde, La Rioja'nın kalbindeki Olpa göğünü saran yıldızların altında diz çöküp Rococo'nun ellerini öptü; adam

* Haç anlamında kullanılmıştır. (ç.n.)

korkudan, mutluluktan, dehşetten ve belki de bu mektubu getirmek hayatında yaptığı en önemli şey olduğundan gözyaşlarına boğulmuştu. Villa 9 de Julio'nun o en çirkin, en aşağılanmış adamı, o canavar Rococo, şimdi kendine rağmen bir başka canı kurtarıyordu ve bu, Doña Amalia del Valle'ye duyduğu minnet ve kendisine, her zaman annelerinin öğrettiği gibi saygıyla yaklaşan çocuklarına duyduğu şefkat sayesinde mümkün olmuştu. Bunu biraz da kardeşine sadakatinden yapmıştı; akla gelebilecek her türlü işkenceyi görmüş, kemikleri kırılmış, parçalanmış kanlı bedenine daha birkaç gün önce sarıldığı kardeşine. Banyo yapmış, giyinmiş, sonra sanki İsa çarmıhtan inip gelmiş gibi ağlamıştı Rococo. Ve sonra kendi elleriyle, yas tutan bir kadın gibi mezarını kazmıştı bu hiçbir suç işlememiş suçlunun.

Berta hiçbir şey söylemeden adama sarıldı; bu adam, ailem dediği tek insana, hayatını paylaştığı o adama ağlayacaktı hayatının sonuna kadar. Rococo ve BinBeş her şeye birlikte göğüs germiş, Matadero'nun dondurucu soğuğuna da sert şaraplarına da rüzgârına da böyle bir yerde yaşanabilecek her türlü kanlı olaya da birlikte katlanmışlardı. Ve şimdi, kimsenin kendisinden bir şey beklemediği bu adam kardeşinin yerini almış, hayatına mal olabilecek bir mektubu kıza getirmişti; yakalanırsa ikisinin de hayatının biteceğini, alıcıyı da ulağı da öldüreceklerini bilmesine rağmen. Ama o an ikisi için de bunun bir önemi yoktu.

Berta bu sefer ne ağladı ne de donakaldı. Aksine kanatlanmış gibi hissetti kendini; istese uçabilecekti sanki çünkü bunca insanın sevgisi ona bu tehlikeli dünyada güvence veriyordu. Hayatta kalacağından, bir gün hikâyesini anlatabileceğinden emindi. Bay BinBeş'in mezarında ağlayabileceği, annesine tekrar sarılabileceği gün elbet gelecekti.

Ve biliyordu tekrar kaçabileceğini; mecbur olduğu her an kaçabileceğini biliyordu. Kaçacak, hayatta kalmak için gereken ne varsa hakkıyla yaşayıp öğrenecek, tüm acılarından kurtulup uyanacaktı ve bir gün, bir gün elbet herkesin gözü açılacaktı.

Gece yerini yeni bir güne bırakırken Berta, dünyanın bu en çirkin, en üzgün adamının ona sarılıp hayatının tüm acılarına ağlamasına izin verdi.

Adamın ağlaması durunca ve mektup da alevlerin arasında kül olunca Berta adama döndü:

"Rococo, sen harika bir insansın. Hayatımı kurtardığını bilmeni isterim."

Adamın elini tutup istavroz çıkardı ve sonra elini öptü. Berta için haç, iki yolun birleşimini simgeliyordu: Yerin ve göğün birleşimini. Adam, elleri göğe değmiş biri gibi gülümsedi, sonra arkasını dönüp yola koyuldu. Yanına Berta'nın annesine mesajını, La Rioja'daki en mutlu keçilerden yapılmış peyniri, şekerlenmiş üzümleri, incirleri ve kızın yol için verdiği ekmeği de almıştı.

Berta, dayısını uyandırıp artık hiçbir şey yapmadan sürekli uyuyamayacağını çünkü derhal gitmesi gerektiğini söyledi. Annesinin ona, hiç almadığı miras parasıyla çok uzaklara gitmesini tembihlediğini, çok acele etmesi gerektiğinden olanların ayrıntısına giremeyeceğini de ekledi.

Tristán Javier dayısı hemen pazar kıyafetlerini giyip dükkânı kapattı. Berta ardına bakmadı ama geride bıraktığı her şey için minnettardı. Dayısıyla birlikte Avelina teyzesi ve Tristán Nepomuceno dayısının yanına gittiler. Orada, kutlamalar ve vedalar dışında hiç kullanılmayan yemek masasına oturdular. Berta, teyzesine bakarak anlatmaya başladı:

"Sana bir hikâye anlatacağım, teyze, bu hikâye hem benim hem de bu ülkedeki birçok insanın hikâyesi. Nasıl biteceğini bilmiyorum. Ve işin en üzücü tarafı, anlatacaklarımın hepsinin gerçek olması."

Bu üç yaşlı, yeğenlerinin anlattığı her şeyi sözünü kesmeden, saygıyla dinlediler, tıpkı bir aile gibi; kapısı asla kapanmayan bu evde, şimdi kapattıkları o kapının ardında bu genç kızın acısını paylaştılar. Kimse başkalarının söylediğinden daha sert bir söz söylemedi, kimse birini suçlamadı, kırmadı

ya da birine sitem etmedi ve kimse ağlamadı da. Berta'nın gitmesi gerekiyordu ve onlar bunu sorgulamadılar çünkü anlattıklarının doğru olduğuna inanıyorlardı. Ayrıca bir annenin kardeşlerinden ricası, Tanrı'nın emri kadar önemliydi.

Böylece Berta, Azizler Yortusu'nda* La Rioja'dan ayrıldı; bir önceki gibi yine gece vakti, gölgeler arasında gidiyordu. Ve yine yanında o mavi çanta vardı; bu sefer doğumlar görmüştü bu çanta ve o üniversite defteri hâlâ en altında saklıydı.

Berta, ölümün elinden neredeyse iki yıl kaçmayı başarmıştı ve Trinidad'ın konuşmayacağını da biliyordu. Muhtemelen çoktan ölmüştü bile... Trinidad... Gözlerini kapattı, yumruklarını sıktı, karın kaslarının kasıldığını, göğsünün hayal bile edilemez bir basınçla sıkıştığını hissetti.

"Trini..." diye koyverdi nefesini; hıçkırıklarını susturabilmek için elini dudaklarına götürdü. Buenos Aires otobüsü, sessizce ilerliyordu.

Al clarear, yo me iré
a mis pagos de Chasquivil,
y hasta las espuelas te irán diciendo,
vidita, no te olvidés de mí.

Zambas sí, penas no,
eso quiere mi corazón,
pero hasta la zamba se vuelve triste,
vidita, cuando se dice adiós.

Şafakta terk edeceğim
yurdumu, Chasquivil'i,
ve mahmuzlarım bile haykıracak sana,
canım sevgilim, unutma beni.

*Zamba*lara evet, acıya hayır,
kalbim bunu arzuluyor işte,
ama *zamba*lar bile acıtır, sevgilim,
veda sözleri söylendiğinde.

* 1 Kasım tarihinde kutlanan, Hıristiyan ailelerin mezarlık ziyaretinde bulunup ölmüşlerini andığı gün. (ç.n.)

Sevgili anne,

Tristán Clímaco dayının senin ricandan haberi olmuş; Buenos Aires'e vardığımda beni bekliyordu. Karısıyla yaşadığı eve yerleştirdi beni. İkisi de benimle pek konuşmadı, iyi kötü bir şey söylemedi. Evlerinde olmamdan endişe duyuyorlardı ve sadece çok gerekirse evden çıkmamı söylediler. Daha sonra dayım benimle Federal Polis karakoluna geldi, orada bir arkadaşıyla konuştu; on beş gün sonra pasaportumu verdiler.
Dayım, miras parasının yarısını bana İspanyol pesosu olarak verdi. Dediğine göre diğer yarısını işler hızla ve sorunsuz hallolsun diye arkadaşlarına vermiş. Her yerde tanıdığı var. Madrid biletimi de aldı. Ben giderken karısı bana şöyle dedi: "Bizi ne ara ne de bize yaz. Annene de sana da başka borcumuz yok, yani artık bizi ailenmişiz gibi düşünme." Dayım bana sürekli küçümseyerek bakıyor, aşması gereken her oda, konuşması gereken herkes yüzünden söyleniyordu ama hiçbir zaman da yanımdan ayrılmadı, ben gümrükten geçerken de beni yalnız bırakmadı. Geçtiğimiz onca kontrol noktasında insanlara ne dedi, ne gibi bir açıklama yaptı hiçbir fikrim yok.
Veda ederken bana şöyle dedi: "Kaç git buradan, İspanya'da da kendine dikkat et, seni orada da arıyor olacaklardır. Bir şey olursa beni tanımıyorsun."
Şimdi gökyüzündeyiz ve ötedeki şimşekleri görebiliyorum. Madrid'de havanın eksi sekiz derece olduğunu, biz vardığımızda kar yağıyor olabileceğini söylüyorlar. Bilmiyorum anne, bu mektubu da kalbimde sana her gün yazdığım diğer tüm mektupları da gönderip göndermeyeceğimi bilmiyorum. Belki bunu da daha öncekiler gibi atarım. Şimdi, ebeyle son konuşmamı anlatmak istiyorum sana.
Bir gün Lusaper'le bir doğumdan dönüyorduk. Bana dönüp şöyle dedi:
"Biz Ermeniler, Paskalya'da yumurtalardan birini kırmızıya boyarız. Bu yumurta bütün dünyayı simgeler: Kabuğu gökyüzünü, beyazının dış katmanı havayı, beyazı suyu, sarısı da insanların dünyasını simgeler. Kırmızı renk, İsa'nın kanından gelir, bu dünya için döktüğü kanından. Bu tür şeylere senin gibi benim de inancım yok. Dine de inanmıyorum milletlere de ama bak, bir yumurtada nasıl bir mucize görüyorsun; hayatın gücünü, her doğumla gelen gizemi ve lütfu görüyorsun. Eğer bir Tanrı varsa,

dişi ya da erkek, o bizim, bir bebeğin dünyaya gelmesine yardımcı olan ellerimizdedir. Eğer mucize görmek istiyorsan etrafına bak; öyle çok var ki onlardan. Dünyada katiller hep oldu ama bu" dedi ellerine bakarak, "bu onlardan çok daha güçlü ve her zaman onlardan üstün gelecek."

Ne o benim yaşadıklarım hakkında bir şey biliyordu ne de ben onun ama ne gariptir ki şimdi gökyüzünde, tıpkı istediğin gibi buralardan uçup giderken ellerime bakıyorum; onca şey yaşamış bu ellere. Ve ne var biliyor musun, annem? Senin ellerine öyle benziyorlar ki.

Berta

Viditay, ya me voy
y se me hace que no he'i volver.
Malhaya mi suerte tanto quererte,
vidita, y tenerte que perder.
Malhaya mi suerte tanto quererte,
viene clareando mi padecer.

Canım sevgilim, gidiyorum,
ve korkarım dönemeyeceğim.
Seni böyle sevmek,
sevgilim, ve kaybetmek seni...
benim şanssızlığım, ah, böyle sevmek seni.
Doğuyor keder üzerime, güneş gibi.

Söz - Atahualpa Yupanqui

Tarihi Not

Arjantin'in oy çoğunluğu ile seçilmiş başkanı Hipólito Yrigoyen, 1930 yılında General José Félix Uriburu önderliğinde yürütülen darbe ile görevden alınmıştı. Askeriye, sonradan gelen birçok otoriter hükümeti ya doğrudan kontrol etti ya da güç kullanarak seçimlerin sonuçlarını yönlendirdi. 1943 yılında *Grupo de Oficiales Unidos* (Birleşik Subaylar Grubu) yönetime el koydu, iki yıl sonra ise askeriyede albay olan Juan Domingo Perón, halkın da desteğini alarak ülkenin başına geçti. İşçi sendikalarının gelişmesini ve maaşların artmasını destekleyen Perón, 1946 ve 1951 yıllarındaki başkanlık seçimlerini kazandı. Kendinden kimi zaman "Yaşlı Adam" veya "Lider" olarak da bahsedilen Perón ile ikinci eşi Eva Duarte (Evita, "Azize"), toplumsal refaha (*justicialismo*) verdikleri önem sebebiyle *descamisados* ("gömleksizler") arasında oldukça popülerdi. Ancak ekonomi zayıfladıkça Perón da giderek bir zorba gibi davranmaya

başladı. Eşi Evita 1952 yılında öldükten sonra başlattığı milleti laikleştirme çabaları Katolik Kilisesi'yle anlaşmazlığa yol açtı, dindar kesimi kışkırttı ve askeriyeyi yabancılaştırdı. 1955 yılında iktidardan alınan Perón sürgüne gönderildi.

Arjantin, kısa süreli sivil hükümetlerle harmanlanmış uzun bir askeri diktatörlük dönemine girdi. Bu süre içinde Perón halk tarafından sevilmeye devam etmekle birlikte o ve eşi Evita, sol kanat muhalefetin birleşme noktası hâline geldi. 1973 yılında dönemin başkanı General Alejandro Agustín Lanusse, seçimlere Peroncuların da dahil olmasına izin verdi (Perón'un da kısa süreliğine ülkeye girmesine izin verilmişti). Seçimi Peronist aday Héctor Cámpora kazandı; Perón ülkeye kalıcı olarak geri döndü; Cámpora zorla istifa ettirildi; yeni bir seçim düzenlendi ve Perón yeniden iktidara geçti. Üçüncü eşi María Estela Martínez de (genellikle Isabel olarak da bilinir) başkan yardımcısı olarak göreve başladı. 1974 yılında Perón'un ölümünden sonra Isabel kontrolü ele aldı. Ancak hükümette hâli hazırda enflasyon sorunları, devamlı grevler ve mitingler ve Montoneros diye adlandırılan Marksist devrimciler tarafından yürütülen şiddetli gerilla mücadeleleri söz konusuydu.

Martínez'in hükümeti 24 Mart 1976 yılında, General Jorge Rafael Videla, Amiral Emilio Eduardo Massera ve Tuğgeneral Orlando Ramón Agosti önderliğindeki cunta tarafından devrildi. Cunta, sistematik olarak sansür, işkence ve adam kaçırma gibi uygulamalarda bulundu. Ulusal barışın sağlanması bahanesiyle insanların ortadan kaldırılması sıradan bir olay hâline geldi. Ancak sorumlu askeri hükümet görevlileri, bu olayların yaşandığını hiçbir zaman itiraf etmedi ve ulusal güvenlik birlikleri tarafından tutuklanan kişiler hakkında ailelerine veya uluslararası kuruluşlara bilgi vermeyi reddetti. Birçok insan gözaltına alınırken veya tutuklandıktan birkaç saat sonra öldürülmüş, çoğunluk ise hükümetin gizlice kurduğu toplama ve imha kamplarına hapsedilmişti. Öldürülen kişilerin cesetleri gizli mezarlıklara gömülmüş, nehirlere veya denizlere atılmış ya da halkın

olanları asla öğrenememesi için çeşitli şekillerde yok edilmişti. Devlet terörizmi kurumsallaştırılmış, tüm siyasi veya parti faaliyetleri yasaklanmıştı.

Bu eylemler, hem hayatta kalanlarda hem de ülke genelinde fiziksel, maddi ve ahlaki yaralar bıraktı. İnsan hakları için çalışan çeşitli kuruluşların sağladığı bilgilere göre her yaştan, her sınıftan ve kültürden en az otuz bin kişi kaybolmuş, çok sayıda insan başka ülkelere sürülmüş veya kendi ülkelerinde toplum tarafından dışlanmıştı. Elde edilen veriler, askeri hükümetin siyasal, kültürel, ekonomik ve askeri açıdan tamamen başarısız olduğunu da gösteriyordu. Hükümetin, 1982 yılında başlayan Falkland Savaşı'nda (Malvinas Adaları Savaşı) utanç verici bir yenilgiye uğramasının ardından iktidara, 1983 yılı Aralık ayındaki demokratik seçimleri kazanan Dr. Raúl Ricardo Alfonsín getirildi. Ancak Alfonsín'in iktidara getirilmesinden önce polise ve askeriyeye, 1976 yılından beri yaptıklarından yargılanmamaları için dokunulmazlık verilmesi sağlandı. O zamandan beri Arjantin'de yalnızca demokratik hükümetler göreve geldi. Vatandaşlar için adalet ise ancak 2007 yılından sonra sağlanmaya başladı: Askeri diktatörlük dönemindeki suçların planlanmasından ve yürütülmesinden sorumlu bazı kişiler tutuklandı, yargılandı ve müebbet hapis cezasına çarptırıldı.

İngilizce Çevirmenin Son Sözü

Viene clareando/Şafakta Ayrılık, okurlara Arjantin'in travmatik geçmişini hatırlama veya öğrenme şansını tanımakla birlikte, ülkenin günümüzdeki karmaşık ve sürekli değişen durumuna da ışık tutarak okurun bu iki zamanı birlikte yorumlayabilmesini sağlıyor. Gloria Lisé, hikâyenin baş kahramanının sürükleyici kişisel hikâyesi üzerinden aslında koca bir milletin, hatta Latin Amerika'daki tüm eyaletlerin hikâyesini başarıyla yansıtıyor. Resmi olarak *Proceso de Reorganización Nacional* (Ulusal Yeniden Yapılanma Süreci) diye adlandırılan ve 1976-83 yıllarında gerçekleşen "kirli savaş"ın etkileri, ülke sınırları içinde yaşayanlarda, sürgün edilenlerde, kısacası tüm Arjantin toplumunda, günümüzde de görülmeye devam ediyor.

Arjantin'de askeri yönetim, bir general, bir amiral ve bir tuğgeneralin –sırasıyla Jorge Videla (Kara Kuvvetleri), Emilio Massera (Donanma) ve Orlando Agosti (Hava Kuvvetleri)–

1976 yılında darbe yapıp efsanevi yönetici Juan Perón'un ikinci eşi olan Devlet Başkanı Isabel Perón'un hükümetini devirmesiyle ilk defa ortaya çıkmamıştı. Ancak baskıcı ve zorba olmalarına rağmen, sözde demokratik başkanlıklar arasında gidip gelen önceki rejimler (1930-32, 1943-46, 1955-58, 1966-73), gaddarlık, baskı ve öldürülen ya da ortadan kaybolan vatandaş sayısı konusunda 1976-83 yılları arasında süren cuntayla boy ölçüşemez bile. Cuntanın kısmen etkili olmasının sebepleri arasında Katolik Kilisesi'nin ve komşu ülkelerdeki benzer görüşlü askeri hükümetlerin desteği de vardı: Özellikle General Augusto Pinochet başkanlığındaki Şili, General Hugo Bánzer başkanlığındaki Bolivya, General Alfredo Stroessner başkanlığındaki Paraguay ve askeriyenin belirlediği birçok başkanı olan ancak General Gregorio Álvarez'in başkanlığıyla doruğa ulaşan Uruguay hükümetleri gibi. Bütün bu hükümetler benzer taktikler izlemiştir: İşçilerin, aydınların, sanatçıların ve öğretmenlerin evlerine baskınlar düzenlemiş, adam kaçırmaya, hapse tıkmaya, işkenceye ve cinayete başvurmuş, milletlerinin her kesimini yasa, korkuya ve nihayet direnişe sürüklemişlerdir. Arjantin'deki genel mantık, hükümetin yasa dışı eylemlerinin sebebinin, cuntanın ülkeyi sol görüşlülerden, özellikle de Montoneros denilen gerilla gruptan kurtarmak olduğu üzerineydi. Ancak cunta, sol kanatla en ufak bir ilgisi veya bağlantısı olduğunu düşündüğü herkesin peşine düşüp en nihayetinde kendi rejimlerine karşı gelen herkesi ortadan kaldırmaya yöneldi.

Viene clareando/Şafakta Ayrılık, *Proceso*'nun yalnızca ilk iki yılında yaşanan olayları, apolitik olmayı tercih etmiş bir tıp öğrencisinin gözünden Peroncular'a, Montoneros'a, sol görüşlü kurtuluş teolojisine ve bitmek bilmeyen, birbiriyle yarışan uzun bir "izm"ler listesine göndermeler yaparak anlatıyor. Her ne kadar baş karakter, peşindeki hükümet güçlerinden kaçmayı başarsa da kendinden daha şanssız insanlara yapılanların haberini sürekli olarak alıyor. Nihayetinde yurdundan kaçmak zorunda kalarak İspanya'ya sürgün ediliyor; ama en azından orada güvende.

Bu roman hiçbir otobiyografi niteliği taşımasa da cunta iktidara geldiğinde Gloria Lisé de genç bir kadındı. Önsözünde de belirttiği üzere 24 Mart 1976'da on beş yaşına basmıştı; bu yüzden doğum günü ona hayatı boyunca askeri diktatörlüğü hatırlattı. O dönemde genç bir kadın olan Lisé, müzik okuyordu. Yaşadığı yer olan Salta'da cuntanın eziyetlerinden bihaber olması doğaldı ancak bir süre babasının ailesiyle Tucumán'da yaşadığı ve 1978 yılında Tucumán Devlet Üniversitesi'nde hukuk okumaya başladığı için etrafında olup bitenleri en başından anlamıştı. Tucumán, liberalizmin kalesi olarak görülürdü; öyle ki insanlar "Tucumán'da siyaset, sıcaktan daha çok yakar" derlerdi. Bu sayede Lisé, yaşanan "kirli savaş" hakkında birçok hikâye duymuştu; nihayetinde tanıdığı kişilerin –bunlardan biri de Berta'ydı– tutuklanması, işkence görmesi, hatta sürgüne gönderilmesiyle olanları bizzat tecrübe etti.

Cunta iktidara gelmeden önce de hükümetin gözü Tucumán'ın üzerindeydi. Siyasi zulüm ise, tam anlamıyla, yakında Başkan olacak Juan Perón'un özel sekreteri José López Rega'nın 1973 yılında *Alianza Anticomunista Argentina*'yı (Üç A) kurmasıyla başladı. Üç A, Isabel Perón'un kısa süreli başkanlığı boyunca muhalefeti ortadan kaldırmak için gizli ve yasa dışı eylemler yürüttü. Bu dönemde birçok bilim insanı, sanatçı ve aydın gözaltına alındı, birçoğu da sürgüne gönderildi. Romanda adı geçen birkaç askeri liderden biri olan Kara Kuvvetleri Generali Antonio Domingo Bussi, *Operativo Independencia*'nın başına getirilerek Tucumán'ı çevreleyen dağlarda saklandıkları söylenen eski Montonero gerillalarının peşinden gönderildi. Ancak geride fazla gerilla kalmadığından Bussi kendine başka bir uğraş buldu; bu da hükümete muhalif olduğundan en ufak bir şüphe bile duyulan kişilerin ortadan kaybolmasıyla sonuçlandı.

1976 yılında Bussi ve emrindeki kuvvetler, Isabel Perón hükümetinin devrilmesini ve Tucumán operasyonunun daha kapsamlı, şiddetli ve ülke çapında bir örneği olan *Proceso*'nun

kuruluşunu destekledi. Ancak bu, Tucumán'ın sırasını savdığı anlamına gelmiyordu. Birçok şeker fabrikası ve büyük üniversitenin bulunduğu şehirde çok sayıda sendika üyesi ve öğrenci, yani doğası gereği şüpheli görülen gruplar vardı. Roman, o dönemdeki çeşitli siyasi ideolojilerin yanı sıra diktatörlüğe aynı şekilde karşı çıkan grupların bile arasında yaşanan yoğun rekabet ve çatışmayı gözler önüne seriyor.

Berta'nın saklanma ve sürgün edilme hikâyesi, cunta döneminde Arjantin'de yaşananların yalnızca bir yüzü. Diğer yüzü ise *Las Madres de la Plaza de Mayo* (Plaza de Mayo Anneleri) tarafından yürütülen aktif bir direniş; kadınlardan oluşan bu grup, başlarına beyaz eşarplar bağlayıp Buenos Aires'in ana meydanında toplanıyor, pankart açıyor ya da hapse atılmış veya öldürülmüş çocuklarının ya da akrabalarının resimlerini taşıyordu. Herhangi bir barışçı toplanmanın, özellikle de halka açık olarak yapılmasının, yasak olduğu ve ölümcül tehlike arz ettiği böyle bir dönemde bu kadınlar, yalnızca varlıklarıyla bile gür seslerini duyurmayı başarmışlardır. Birçok tarihçi, her gün süren ve ideolojik olmayan bu cesur direnişin askeri cuntanın düşüşünde büyük payı olduğunu düşünmektedir.

1983 yılında Raúl Alfonsín'in başkan seçilmesiyle demokrasi Arjantin'e geri dönse de askeri liderlerin adalet karşısına çıkartılması tam olarak başarıya ulaşamadı. Alfonsín, kurduğu *Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas* (Ulusal Kayıplar Komisyonu) ile anılmaktadır; komisyonun *Nunca Más* (Bir Daha Asla) adlı raporu 1984 yılında yayınlanmıştır. Dünyaca tanınan bir yazar olan Ernesto Sábato'nun yürüttüğü komisyon, askeri cuntanın zulmünü özetleyen, iyice araştırılmış elli bin sayfadan fazla bir yazı hazırlamıştır. Ancak 1986 yılında, Alfonsín yönetimi sırasında Kurultay, hem cunta liderlerine karşı yapılan araştırmaların hem de duruşmaların sona ermesini emreden bir yasa çıkarmıştır. Başa geçen başkanlar, suçluların askeriyeyle bağlantıları ve onlardan aldıkları tehditler sebebiyle suçluları cezalandırmak için çok uğraşmamıştır.

2000'li yıllarda Arjantin medyasının düzenli olarak *Proceso* liderlerine karşı kullanılabilecek yeni deliller ortaya çıkarması ve dava açması üzerine birçok suçlu yeniden mahkeme karşısına çıkartılmıştır. Askeri diktatörlüğün son başkanı olan General Leopoldo Fortunato Galtieri ev hapsine çarptırılmış ancak mahkemeye çıkıp yargılanamadan ölmüştür. Bir süre sonra Kongre'nin dokunulmazlık yasalarını feshetmesiyle birçok eski cunta lideri nihayet mahkûm edilmiştir: 2008 yılında General Videla'nın ev hapsi, hapishane cezasına çevrilmiş, Bussi de müebbet hapse çarptırılmıştır.

Davalar, ailelerin kaybettikleri yakınlarıyla ilgili bilgi edinmesini de sağladı. Kimi aileler kaçırılan ya da hapishanede doğduktan sonra büyütülmek üzere askeri rejimle bağlantılı ailelere verilen torunlarına kavuştular. Adli kanıtlar, cinayetlerin ne denli fazla olduğunu da gözler önüne serdi. En yaralayıcı olanlardan biri de rahibelerin ve *Las Madres*'den kadınların cesetleriyle dolu mezarların bulunmasıydı. 2005 yılının Temmuz ayında Devlet Başkanı'nın eşi ve dönemin senato üyesi Cristina Fernández de Kirchner'in de aralarında bulunduğu binlerce Arjantinli, *Las Madres*'in liderlerinin anısına bir ayin düzenledi; ayin, bu liderlerin çocukları tarafından başlatıldı. Bu dini tören, hatırlamanın, ölümleri halka duyurmanın ve adaleti savunmanın önemini vurgulayan halka açık bir hatırlatmaydı.

Lisé, işkenceler yerine anılara ve ölüm mangalarından kaçmayı başardıkça ailesiyle bağları güçlenen genç bir kadına odaklandı; bu da romanın Arjantin'de nasıl karşılandığını anlamaya yardımcı oluyor. *Viene clareando*, Buenos Aires yerine Arjantin'in içinde yazılıp orayı konu alan ilk roman olmasına rağmen hem eleştirmenler hem de halk tarafından oldukça olumlu karşılandı ve Ulusal Halk Kütüphanesi tarafından ülkenin her kütüphanesinde bulunması gereken bir kitap olarak seçildi. Lisé'ye mektup yazıp ona kendi hikâyelerini okuyormuş gibi hissettiklerini söyleyen sayısız kadın var. Bu şiirsel ve etkileyici romanın aldığı tepkiler, şüphesiz ki insanların anılarıyla, acılarıyla ve azimleriyle

bunca yıldır nasıl yaşadıklarıyla ilişkili. Arjantinliler için *Viene clareando*, en apolitik vatandaşın bile siyasi hayatın mecburiyetleriyle yüzleşmeye zorlandığı, kamusal olanla özel olanı, geçmiş ile bugünü birbirine bağlayan bir roman.

Alice Weldon
Asheville, Kuzey Karolina
Nisan 2009

"24 Mart 1976'da Arjantin'de bir darbe daha olmuştu, aynı gün on beşime basmıştım. Gelecek planlarının ve hayallerin tohumlarını atacağım, ben olgunlaştıkça onların meyve vereceği bir dönem başlamalıydı aslında hayatımda. Ülkem, buna olanak sağlamalıydı..."

***

" 'Kurşunlu Yıllar'ı (1976-82) yaşamış bir Arjantinli olarak hayatta kalmış olmanın suçluluğunu bugün bile duyuyor, hesap verme zorunluluğu hissediyorum. Sivil toplum, devlet terörizminden sorumludur; bu nedenle bu gibi durumların yeniden meydana gelmesini önlemek amacıyla tutulan *Nunca más* (Bir Daha Asla) gibi raporlar, edebi yorumlamalarla da desteklenmelidir. Gloria Lisé'nin *Şafakta Ayrılık*'ı, Alicia Partnoy, Alicia Kozameh, Cristina Feijóo ve Nora Strejilevich'in tutuşturduğu meşaleyi izlemekle kalmıyor, aynı zamanda bu döneme ışık tutulmasına da önemli bir katkıda bulunuyor."

Cynthia Margarita Tompkins, Arizona Devlet Üniversitesi

***

"Feda edilen bir nesle hürmet ve ulusal katliamlara karşı bir dikkat çağrısı olarak yazılmış bu kitapta Lisé, yaşayan bir tarih arşivi mahiyetindeki hafızasını yoklayıp göçebe, yerli ve çalışan sınıftan insanlarda vücut bulan, Arjantin'e özgü o inatçı, hayatta kalma ruhunu gözler önüne seriyor. Bu kitabın, lise ve üniversite kütüphanelerinin yanı sıra, Latin Amerika, tarih, kadın çalışmaları ve kültürel çalışmalar gibi programların müfredatlarında da bulunmasını şiddetle tavsiye ediyorum."

Gisela Norat, Agnes Scott Üniversitesi